

РЕВОЛЮЦІЙНА
ДІЯЛЬНІСТЬ
НІМЕЦЬКОЇ
КОМУНІСТИЧНОЇ
ГРУПИ
« СПАРТАК »
НА УКРАЇНІ
(1918 – 1919 рр.)

Abgerichtet

in der Kommune

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ

І. М. КУЛІНИЧ, М. М. КОШИК

90
К.

№ 201

РЕВОЛЮЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
НІМЕЦЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ
ГРУПИ „СПАРТАК“
НА УКРАЇНІ
(1918—1919 рр.)

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ
УРСР
8172488

ВИДАВНИЦТВО
АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1959

+

Відповідальний редактор
кандидат історичних наук
В. Н. Гулевич

«Робота німецької групи Спартак, яка провадила систематичну революційну пропаганду в найтрудніших умовах, дійсно врятувала честь німецького соціалізму і німецького пролетаріату».

(В. І. Ленін, Твори, т. 35, стор. 306).

ВСТУП

«Революційний рух робітників і селян, які перебувають в Росії (робітники і селяни зарубіжних країн.— *І. К., М. К.*), є тільки незначною часткою, однією з ланок загального ланцюга історії російської революції, але про нього також мусять розповісти історики. Ми сподіваємось, що зібрані нами матеріали принесуть користь історикам при висвітленні тієї важливої ролі іноземних пролетарів, яку вони відіграли в російській революції»¹. Так говорилося у звіті Центрального виконавчого комітету полонених², написаному наприкінці вересня 1918 р.

І дійсно, документальні матеріали часів Великої Жовтневої соціалістичної революції і громадянської війни в Росії відкривають перед нами блискучі сторінки героїчної боротьби трудящих всіх країн світу за підтримку молодої Радянської республіки.

Робітники і селяни Радянської Росії в боротьбі проти світового імперіалізму і внутрішньої контрреволюції завжди відчували дійову допомогу з боку міжнародного пролетаріату, трудящого селянства і прогресивної інтелігенції зарубіжних країн.

Міжнародний пролетаріат, який виступав під прапором інтернаціоналізму, відіграв визначну роль у захисті Радянської держави від нападу внутрішніх і зов-

¹ Центральний партійний архів Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС (далі — ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС), ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 186; оп. 1, од. зб. 155, арк. 4.

² Повна назва цього комітету була такою: Центральний виконавчий комітет Всеросійської революційної організації іноземних робітників і селян соціал-демократів інтернаціоналістів. Повний текст цього звіту на німецькій мові зберігається в ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 181—187.

нішніх ворогів. В історію братерської солідарності міжнародного пролетаріату з радянським народом завжди ввійшов рух, який проходив під лозунгом «Руки геть від Радянської Росії». Такі лозунги, як «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!», «Хай живе Радянська Росія!» лунали по всій земній кулі. Трудящі зарубіжних країн виступали проти посилки інтервенціоністських військ в Радянську Росію, проти постачання зброєю білогвардійських банд Колчака і Денікіна, Юденіча і Врангеля, за встановлення дипломатичних і економічних зв'язків з Радянською Росією. Захист єдиної в світі пролетарської Батьківщини — Радянської республіки — ставав обов'язком кожного трудящого.

Особливо значний вклад в боротьбу на захист завоювань Великого Жовтня внесли ті іноземні трудящі, які перебували в той час у революційній Росії. Велика Жовтнева соціалістична революція викликала могутній рух серед військовополонених, іноземних робітників і військовослужбовців, що перебували в Росії. Сотні тисяч військовополонених імперіалістичної війни — німців, угорців, чехів, словаків, болгар, австрійців, турків, десятки тисяч трудящих Польщі, Сербії, а також іноземних робітників з Китаю, Фінляндії, Румунії, Кореї, Бельгії та інших країн поступово втягувались в революційний рух трудящих молоді Радянської республіки. Перші декрети соціалістичної революції про мир, про землю, про створення першого в історії людства робітничо-селянського уряду знайшли гарячий відгук в серцях іноземних робітників і селян, що перебували в Росії. Це сталося тому, що іноземні робітники і селяни побачили в декретах Радянської влади єдиний шлях до негайного припинення тривалої світової різни, шлях до миру, свободи і демократії.

Уже в перші дні після перемоги Жовтневої революції в приміщення фронтової комісії військового відділу ВЦВК, що містилася в Смольному поряд з кімнатою Народного комісара закордонних справ, почали приходити представники військовополонених, які прагнули одержати інформацію і роз'яснення щодо внутрішньої і зовнішньої політики Радянського уряду. Потік представників військовополонених в Смольний особливо посилювався в кінці листопада — на початку грудня 1917 р. під час мирних переговорів з Німеччиною.

У кімнаті фронтової комісії військовополонені нім-

ці, угорці, чехи, словаки, австрійці разом з російськими солдатами-фронтамиками «днями і ночами слухали чергові повідомлення Радянського уряду про хід мирних переговорів»¹, сподіваючись на близький кінець війни, на можливість повернення на батьківщину. З таборів військовополонених, які знаходились в різних місцях Росії, у фронтову комісію надходила також величезна кількість листів і запитань. 16 грудня² 1917 р. фронтowa комісія організувала великі збори делегатів з фронту, де були присутні також кілька представників від військовополонених. На цих зборах представники Радянського уряду виступали з доповідями про хід мирних переговорів з Німеччиною³.

Наприкінці січня 1918 р. з ініціативи військового відділу ВЦВК було створено Всеросійське бюро полонених⁴, головою якого призначено члена ВЦВК І. І. Ульянова. Таким чином, військовий відділ ВЦВК став тим центром, до якого потягнулися з усіх кінців Росії посланці від військовополонених різних національностей. В різних місцях Росії, де тільки знаходились військовополонені або біженці, що перебували в той час на території Росії, почали стихійно створюватись революційні організації⁵. В Москві, наприклад, у грудні 1917 р. на зборах 200 делегатів військовополонених соціал-демократів — інтернаціоналістів, які представляли близько 20 тис. колишніх полонених, що перебували на території Московського військового округу, було створено⁶ союз військовополонених-інтернаціоналістів і

¹ И. У л ь я н о в, Октябрьская революция и военнопленные, журн. «Пролетарская революция», 1929, № 7, стор. 96.

² До 1 лютого 1918 р. дати у тексті подаються за старим стилем, з 1 лютого — за новим.

³ И. У л ь я н о в, вказ. праця, стор. 96.

⁴ Центральний державний архів Жовтневої революції СРСР (далі — ЦДАЖР СРСР), ф. 1235, оп. 19, од. зб. 4, арк. 64.

⁵ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 182.

⁶ Революційний рух серед військовополонених в Росії розпочався зразу ж після Лютневої революції. Пролетарські елементи відчули, що відкривається можливість об'єднатися з російським революційним пролетаріатом, який піднявся на боротьбу. Але буржуазний уряд Керенського всіляко переслідував революційну діяльність військовополонених. Тільки після Жовтневої революції військовополонені дістали можливість створювати свої революційні організації. (Далі, коли вживається термін «військовополонені» — маються на увазі колишні військовополонені).

прийнято статут цього союзу¹. В Петрограді був створений Революційний союз китайських робітників, у Києві — Югославський революційний союз і Чехословацька соціал-демократична робітнича партія², в Омську — Революційний центр угорських військовополонених³, у Нижньому Новгороді — Інтернаціональна соціал-демократична організація іноземних робітників і селян революційної організації — інтернаціоналістів⁴. Революційні організації в Барнаулі, Казані, Пензі, Ачинську, Самарі та інших містах Росії⁵.

Посланці військовополонених з різних кінців країни приносили в Смольний у фронтову комісію і бюро полонених при військовому відділі ВЦВК рішення загальних зборів, резолюції мітингів, у яких робітники і селяни зарубіжних країн вітали Радянську владу і висловлювали свою готовність віддати всі сили на захист Країни Рад.

В героїчні дні Жовтня багато трудящих зарубіжних країн боролися в рядах Червоної Гвардії на вулицях Петрограда і Москви за встановлення Радянської влади. Ще більше іноземних робітників і селян взяли участь у боротьбі за перемогу влади Рад на місцях.

Коли в лютому 1918 р. війська Німеччини і Австро-Угорщини перейшли в наступ на Радянську Росію, трудящі зарубіжних країн відгукнулися на заклик Комуністичної партії та уряду Радянської республіки — «Соціалістична батьківщина в небезпеці!» і піднялися із зброєю в руках разом з радянським народом на захист пролетарської революції. В Москві, Петрограді, Омську, Кінешмі, Костромі, Твері та інших містах Радянської Росії відбулися грандіозні інтернаціональні мітинги і демонстрації, на яких військовополонені протестували «проти походу німецьких імперіалістів на революційну Росію»⁶.

¹ Газ. «Известия Московского Совета рабочих и солдатских депутатов» від 23 грудня 1917.

² J. Veselý, Češi a Slováci v revolučním Rusku. 1917—1920, Praha, 1954, стор. 44.

³ «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922). Документы и материалы», Сборник I, М., 1957, стор. 7.

⁴ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 7, арк. 103.

⁵ И. Ульянов, вказ. праця, стор. 99.

⁶ Там же, стор. 98.

Ось, наприклад, одна з таких резолюцій протесту, яка була прийнята на мітингу колишніх військовополонених німців, австрійців, чехів і угорців у Петрограді 20 лютого 1918 р.: «Новий наступ німецького і австро-угорського імперіалізму є замахом не тільки на революційну Росію, але й на спільну справу пролетаріату всіх країн. Доля Радянської Республіки передусім найтісніше зв'язана з майбутнім всесвітньої пролетарської революції, тому завдання і обов'язок кожного військовополоненого — захищати цю республіку від усяких посягань усіма силами і усіма можливими засобами. Збори закликають кожного військовополоненого віддати всі свої сили в розпорядження революції, служити їй із зброєю в руках»¹.

Ще на початку грудня 1917 р. відділ міжнародної пропаганди при Народному Комісаріаті закордонних справ почав видавати революційні газети німецькою, угорською, румунською, а пізніше і сербською мовами. Ці газети розповсюджувались як серед військовополонених в Росії, так і серед солдатів ворожих армій та трудящих зарубіжних країн. Після підписання Брестського договору, нав'язаного Радянській Росії імперіалістичною Німеччиною, Радянський уряд змушений був припинити видання революційних газет на іноземних мовах і закрити відділ міжнародної пропаганди. Щоб не припинити міжнародної пропаганди, після переїзду Радянського уряду з Петрограда до Москви революційні газети на іноземних мовах видавались московським Комітетом військовополонених інтернаціоналістів².

З березня 1918 р. революційний рух і діяльність серед військовополонених набувають більш широкого розмаху і чіткішого організаційного оформлення. У звіті про діяльність Федерації іноземних груп, представленому VIII з'їздові РКП(б), вказується, що «під впливом осіб, які стояли на чолі цього руху і вже на той час перебували в рядах Російської Комуністичної партії, він набирає чисто більшовицького характеру»³. У Москві

¹ Газ. «Правда» від 21 лютого 1918 р.

² Газ. «Звезда» (орган Катеринославського комітету РКП(б)) від 29 березня 1918 р.

³ «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков). Москва. 18—23 марта 1919 р. Стенографический отчет», М., 1919, стор. 386.

напівофіціальні до того часу революційні організації військовополонених стали на строго партійну основу: при Центральному Комітеті Російської Комуністичної партії (більшовиків) були створені іноземні секції — спочатку угорська та румунська, а потім німецька, чехословацька і югославська.

14 березня 1918 р. московський комітет військовополонених-інтернаціоналістів скликав у Москві конференцію, на якій були присутні представники полонених німців, австрійців, угорців, чехів та інших національностей з багатьох міст Підмосков'я. На конференції обговорювались два основні питання: 1) підготовка і скликання Всеросійського з'їзду військовополонених і 2) створення Всеросійської організації іноземних комуністів. Конференція обрала три комісії: редакційно-видавничу, агітаційно-пропагандистську і комісію по скликанню Всеросійського з'їзду військовополонених. Остаточне вирішення питання про створення Всеросійської організації іноземних комуністів було відкладено до з'їзду полонених. На конференції з цього приводу відбувся тільки обмін думками¹.

Всеросійський з'їзд військовополонених відкрився 13 квітня 1918 р. в Москві. Делегати на з'їзд прибули з Уралу, Сибіру, Середньої Азії, центральних районів Росії, з України і Кавказу. Вони представляли понад 500 тис. військовополонених Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії та інших країн². З'їзд виробив коротку програму дій революційних організацій військовополонених, перед якими ставилося завдання активно підтримувати пролетарську революцію в Росії, готувати агітаторів для ведення пропаганди серед військовополонених та німецьких і австро-угорських окупаційних військ. В рішеннях з'їзду висловлювалась тверда впевненість у кінцевій перемозі міжнародного пролетаріату. З'їзд обрав Центральний Виконавчий комітет полонених, до складу якого увійшли представники всіх національних груп. Комітет об'єднував діяльність 55 місцевих організацій військовополонених, до складу яких

¹ «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 10; И. Ульянов, вказ. праця, стор. 102.

² И. Шнейдер, Революционное движение среди военнопленных в России, журн. «Борьба классов», 1935, № 3, стор. 58.

входило на 12 вересня 1918 р. близько 100 тис. членів¹. Ці дані явно занижені, тому що не було відомостей з місцевостей, окупованих білочехами.

«Центральний комітет полонених був генеральним оперативним штабом інтернаціональної агітації, інформації і пропаганди,—зазначав у своїх спогадах І. Ульянов. — Кімнати «Дрездена» (готель, де знаходився Центральний виконавчий комітет полонених. — І. К., М. К.) в Москві кипіли полоненим народом. Тюки літератури, газет, потоки пропагандистів, лавини організованих з полонених загонів щодня вливались в стіни Центрального Комітету полонених, а звідти розтікалися у різних напрямках»².

У травні 1918 р. іноземні групи комуністів при ЦК РКП(б) об'єдналися у Федерацію. В звіті про діяльність Федерації іноземних груп, представленому VIII з'їздові РКП(б), наводиться докладна характеристика цього процесу об'єднання: «У зв'язку з тим, що мета, яка стояла перед усіма цими окремими групами, і принципи, якими вони керувалися, були єдині і працювати їм доводилося в контакті, виникла необхідність у створенні органу, який би об'єднував ці групи і взяв би на себе як ідейне керівництво, так і представництво створеного інтернаціонального об'єднання. Як такий орган і виникла Федерація іноземних груп РКП (більшовиків)»³. Кожна національна група мала по два представники у Федерації і визнавала її верховним керівним органом з усіх принципів і тактичних питань.

Затвердження Центральним Комітетом РКП(б) Федерації як керівного органу іноземців-комуністів відбулося у травні 1918 р. Очолив Федерацію іноземних груп Бела Кун.

Спочатку Федерація вела партійну роботу головним чином серед груп, що входили до її складу. Пропаганда і агітація серед більш широкого кола військовополонених відбувалась за допомогою загальних організацій військовополонених — через комітети іноземних робітни-

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 186; оп. 1, од. зб. 155, арк. 4; И. У л ь я н о в, вказ. праця, стор. 108; «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 11.

² И. У л ь я н о в, вказ. праця, стор. 108.

³ «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 386; «Протоколы VIII съезда РКП(б)», М., 1933, стор. 435.

ків і селян, які весь час перебували під впливом і керівництвом комуністів. Поступово вся ця організаційна і пропагандистська діяльність перейшла цілком до рук Федерації, а непартійні організації згортали свою діяльність.

30 вересня 1918 р. припинив свою діяльність Центральний виконавчий комітет військовополонених у зв'язку з тим, що «Федерація іноземних груп при РКП (більшовиків) поширила свою діяльність на всіх іноземних пролетарів, які проживають в Росії»¹.

У місця скупчення військовополонених Центральна Федерація іноземних груп у Москві посилала інструкторів, які створювали окремі федерації, що об'єднували осередки комуністів окремих національностей. Такі федерації існували в Астрахані, Царицині, Саратові, Самарі, Казані, Курську, Орлі, Воронежі, Твері, Пензі, Калузі, Нижньому Новгороді², Іркутську та інших містах країни³.

Після визволення України від німецьких і австро-угорських окупантів та гайдамацьких банд Скоропадського і петлюрівців у Києві була створена також федерація іноземних комуністичних груп, і, фактично, робота Центральної Федерації була перенесена з Москви до Києва. Наступ денікінців і петлюрівців на Україну, падіння Угорської і Словацької Радянських республік змусили Федерацію у вересні 1919 р. знову перенести свою діяльність до Москви⁴.

Спочатку до складу Федерації входило сім груп, а на середину березня 1919 р. їх стало дев'ять⁵. Основним завданням Федерації було «об'єднання всіх комуністів-іноземців, які входять до складу РКП, для спільної боротьби проти соціал-демократів—угодовців, об'єднання їх у III Комуністичний Інтернаціонал»⁶.

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 182; оп. 1, од. зб. 155, арк. 2.

² Там же, од. зб. 8, арк. 151.

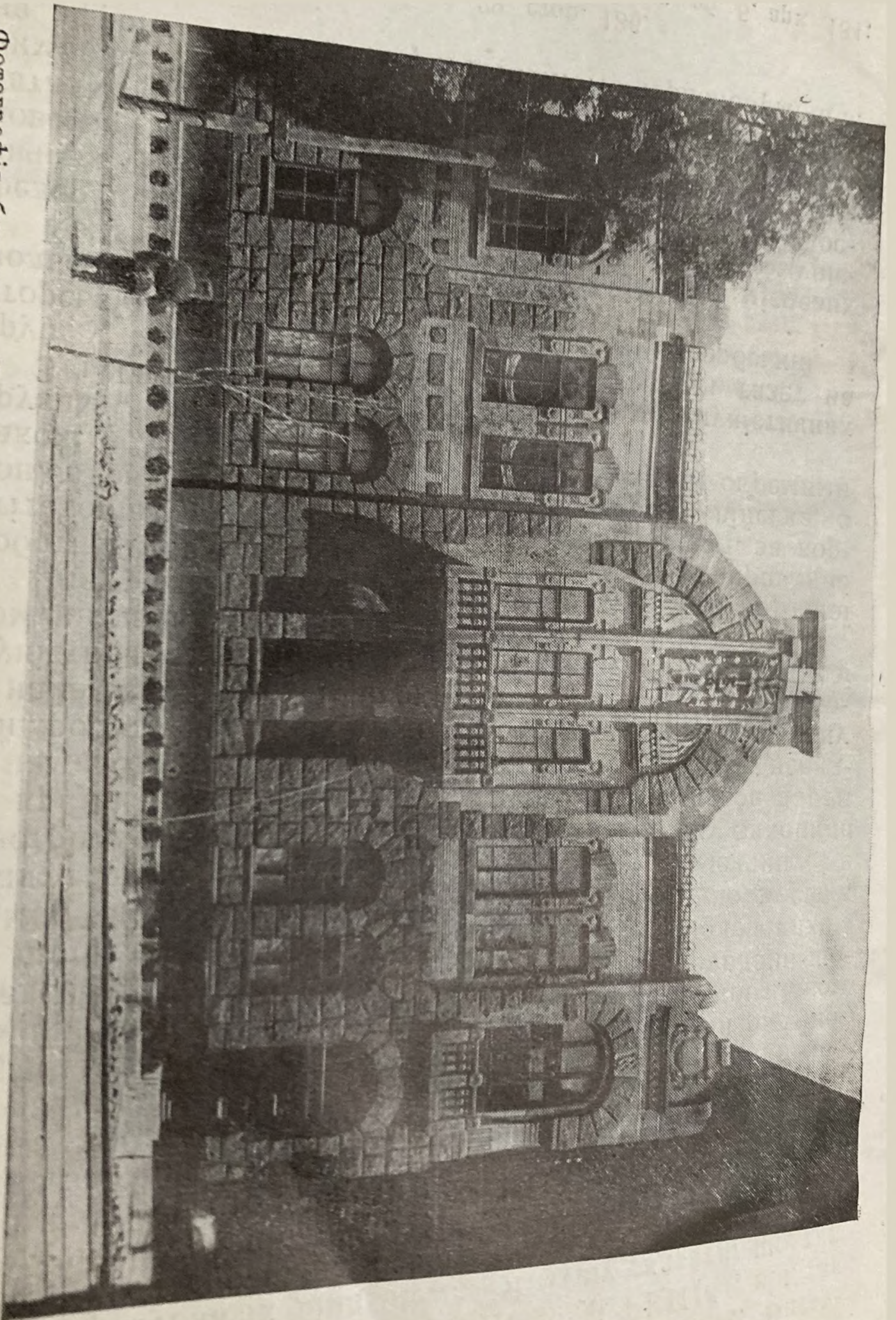
³ «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 387.

⁴ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 4, од. зб. 32, арк. 8.

⁵ Див. В. І. Ленін, Твори, т. 29, стор. 136; ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 11, арк. 1, 2, 3, 8; оп. 4, од. зб. 32, арк. 8.

⁶ «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 388.

Фотографія будинку в Києві по вул. Енгельса (кол. Лютеранська), 23, де містилася
Федерація іноземних комуністичних груп.

В. І. Ленін надавав дуже великого значення роботі іноземних комуністів серед військовополонених. Виступаючи у березні 1919 р. на VIII з'їзді РКП(б), він так характеризував їх діяльність: «Я мушу сказати, що тут помічається справжня основа того, що зроблено нами для III Інтернаціоналу... Якщо за короткий строк ми могли так багато зробити на з'їзді комуністів у Москві, то це завдяки тому, що була виконана гігантська підготовча робота Центральним Комітетом нашої партії... Проводилася пропаганда і агітація серед іноземців, що перебувають у Росії, і був організований цілий ряд іноземних груп. Цілі десятки членів цих груп були цілком введені в курс основних планів і загальних завдань щодо провідних ліній. Сотні тисяч військовополонених з армій, що їх імперіалісти будували виключно в своїх цілях, пересунувшись в Угорщину, в Німеччину, в Австрію, створили те, що бацили більшовизму захопили ці країни цілком. І якщо там панують групи або партії з нами солідарні, то це завдяки тій, зовнішньо невидній... роботі іноземних груп в Росії, яка становила одну з найважливіших сторінок у діяльності Російської комуністичної партії, як одного з осередків Всесвітньої комуністичної партії»¹.

Для розповсюдження літератури і ведення поточної роботи Федерація створила бюро. Воно направляло агітаторів у табори військовополонених у Росії, за кордон, в окупаційні німецькі і австро-угорські війська, а також розсилало літературу в місця, вказані окремими групами.

З весни 1918 р. Федерація іноземних комуністичних груп у Москві організувала видання шести газет на угорській, німецькій, чеській, румунській, сербській і польській мовах².

Крім окремих груп іноземців-комуністів і місцевих федерацій, Центральній Федерації іноземних комуністичних груп у Москві підпорядковувалися: 1) 1-й Московський інтернаціональний комуністичний запасний батальйон, у якому під керівництвом завідуючого військовим відділом Федерації формувалися і відправлялися на фронт загони інтернаціоналістів-червоноармійців.

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 29, стор. 136.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 184; оп. 1, од. зб. 155, арк. 3.

Разом з військовим відділом Федерації працювала комісія по створенню інтернаціональних частин робітничо-селянської Червоної Армії¹; 2) австро-угорська і німецька Ради військовополонених у Москві, до складу яких входили представники комуністичних груп Федерації, що контролювали і скеровували роботу цих Рад і 3) комуністичний госпіталь інтернаціоналістів, де серед поранених червоноармійців-інтернаціоналістів комуністи проводили агітаційно-масову роботу².

Об'єднані у Федерацію іноземні комуністи проводили величезну роботу по створенню інтернаціональних частин Червоної Армії. Після заколоту білочехів Федерація розпочала систематичну роботу по організації загонів червоноармійців-інтернаціоналістів для боротьби з білогвардійцями і контрреволюціонерами. У роки громадянської війни інтернаціональні частини формувалися у 85 пунктах країни — Києві, Полтаві, Курську, Казані та інших містах. На протязі 1917—1921 рр. пліч-о-пліч з народами Радянської Росії вели напружену боротьбу з ворогами нашої Батьківщини сотні тисяч трудящих зарубіжних країн: 80 тис. угорців, 40 тис. китайців, десятки тисяч німців, чехів, сербів, поляків, румунів і представників інших народів світу³.

Виступаючи 2 серпня 1918 р. на мітингу Варшавського революційного полку, який відправлявся на фронт, В. І. Ленін дав високу оцінку бойовій співдружності зарубіжних робітників і селян з трудящими першої у світі Радянської республіки: «Вам випала велика честь із зброєю в руках захищати святі ідеї і, борючись разом з учорашніми ворогами по фронту — німцями, австрій-

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 9, арк. 1.

² «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 387—388; «Протоколы VIII съезда РКП(б)», стор. 436.

³ «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 13. Відомості про кількість іноземців, які в роки громадянської війни боролись в лавах Червоної Армії за свободу нашої Батьківщини, див. також: ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 3, арк. 5—6; од. зб. 6, арк. 183; оп. 1, од. зб. 155, арк. 3; оп. 4, од. зб. 32, арк. 9; И. У л ь я н о в, вказ. праця, стор. 109; А. Н. Г л у г о в с к и й, Из истории румынских коммунистических организаций и интернациональных частей на территории Советской России (1918—1920 гг.), журн. «Новая и новейшая история», 1957, № 3, стор. 8.

цями, мадярами, на ділі здійснювати інтернаціональне братерство народу.

І я, товариші, певен, що коли ви згуртуєте всі військові сили в могутню інтернаціональну Червону Армію і двинете ці залізні батальйони проти експлуататорів, проти насильників, проти чорної сотні всього світу з бойовим лозунгом: «смерть або перемога!»—то проти нас не встоїть ніяка сила імперіалістів!»¹.

* * *

Протягом останніх років помітно посилився інтерес трудящих до питань, які торкаються пролетарського інтернаціоналізму в роки Великої Жовтневої війни в СРСР. Як стичної революції і громадянської війни в СРСР. Як в радянській історичній літературі, так і в літературі країн народної демократії з'являється все більше монографій, наукових статей, збірників документів і матеріалів, присвячених революційній діяльності багатьох тисяч іноземців, які поряд з народами молодшої країни Рад захищали її завоювання від білогвардійців та інтервентів. Але якщо участь чехословаків, поляків, угорців, румунів, югославів² у Жовтневій революції і гро-

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 28, стор. 22.

² І. Весели, Чеські і словацькі червоноармійці в боях за Радянську Україну в 1918—1920 рр., «Великий Жовтень і революційний рух народів зарубіжних країн (1917—1920 рр.)», К., 1957; J. Veselý, Česi a slovačci v revolučním Rusku. 1917—1920, Praha, 1954; Křížek, Československi rudoarmějci, журн. «Slovensky prehled», 1956, № 8; П. А. Голуб, Братство, скрепленное кровью, М., 1958; І. А. Петерс, Участь чехословацьких комуністів у захисті Радянської республіки в 1918—1920 рр., «Великий Жовтень і революційний рух народів зарубіжних країн (1917—1920 рр.)»; В. І. Гема, Є. М. Склярєнко, Участь трудящих зарубіжних країн в боротьбі російського і українського народів проти австро-німецької агресії в 1918 р., «Український історичний журнал», 1958, № 1; В. Найдус, Участь трудящих поляків у Жовтневій революції, «Великий жовтень і революційний рух народів зарубіжних країн (1917—1920 рр.)»; Я. І. Штернберг, Діяльність угорських комуністів у Києві в 1949 р. та їх газета «Völgös ujság», «Український історичний журнал», 1957, № 1; А. І. Глуговский, Из истории румынских коммунистических организаций и интернациональных частей на территории Советской России (1918—1920 гг.), журн. «Новая и новейшая история», 1957, № 3; «Интернациональные группы РКП(б) и воинские формирования в Советской России (1918—1920 гг.)»,

мадянській війні в СРСР висвітлена досить широко і докладно в цілому ряді наукових праць і збірників документів як радянських істориків, так і істориків країн народної демократії, то цього, на жаль, не можна сказати про висвітлення участі німецьких робітників і селян у боротьбі за встановлення і зміцнення Радянської влади в Росії. Ця тема досі майже зовсім не досліджувалась. Правда, багато окремих фактів про участь німецьких військовополонених у Жовтневій революції і графіях¹ та збірниках документів і матеріалів, але їх розкиданість у багатьох місцях не дає можливості створити загальну картину розмаху революційного руху серед німецьких робітників і селян, які перебували тоді в Росії, про форми їх допомоги радянському народу, про напрями їх діяльності.

Автори цієї праці вже зробили першу спробу намалювати загальну картину революційної діяльності німецьких комуністів на Україні у 1919 р.², але вузькі рамки журнальної статті і обмеженість документальної бази, яка складалась головним чином з періодичної преси німецьких комуністів — газет «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit», не дозволили цього зробити ширше і докладніше.

Виявивши ряд документів у Центральному партійному архіві Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, Архіві Інституту історії партії ЦК КП України, Центральному Державному архіві Жовтневої революції і соціалістичного будівництва СРСР, Центральному

«Исторический архив», 1957, № 4; «О международной пролетарской солидарности в защиту Советской России», «Исторический архив», 1957, № 5; «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», М., 1957; «Дело трудящихся всего мира», М., 1957; І. А. П е т е р с, Югославські комуністи в Радянській Росії в 1918—1920 рр., «Український історичний журнал», 1957, № 2, а також ряд публікацій, які вийшли на протязі 1955—1959 рр. у Варшаві, Будапешті і Бухаресті та ін.

¹ Див., наприклад, А. Н о р д е н, Между Берлином и Москвой, М., 1956; «Roter Oktober 1917. Wie deutsche Arbeiter und Soldaten das Sturmjahr der Weltenwende erlebten», Berlin, 1957.

² І. М. К у л і н и ч, М. М. К о ш и к, Революційна діяльність німецької комуністичної групи «Спартак» на Україні в 1919 р. (за матеріалами газет «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit»), «Український історичний журнал», 1958, № 1.

Фотографія учасників 1-ої Всеросійської конференції німецької секції РКП(б), яка відбулася у 1920 р. в Москві.

Державному архіві Червоної Армії, деяких обласних архівах, Державному музеї революції, ознайомившись докладніше з російською, українською і німецькою комуністичною періодичною пресою років Жовтневої революції і громадянської війни в СРСР, опрацювавши цілий ряд збірників документів і матеріалів, і особливо тих, які вийшли до 40-річчя Жовтневої революції, використавши матеріали, люб'язно запропоновані Інститутом марксизму-ленінізму при Центральному Комітеті Соціалістичної Єдиної партії Німеччини, автори цієї праці поставили своїм завданням дослідити глибше і ширше комплекс питань, зв'язаних з революційною діяльністю німецьких комуністів на Україні у 1918—1919 рр., які в нашій вищезазначеній статті були тільки намічені окремими штрихами.

При написанні цієї праці авторам особливо допомогли біографічні матеріали німецьких товаришів — активних учасників революційного руху в Росії у 1917—1920 рр., які Інститут марксизму-ленінізму при ЦК Соціалістичної Єдиної партії Німеччини передав редакції Великої Радянської Енциклопедії в Москві, а також матеріали, фотографії і фотокопії документів, які Інститут марксизму-ленінізму при ЦК СЄПН передав для нас, за що ми і висловлюємо німецьким товаришам щире подяку.

РЕВОЛЮЦІЙНИЙ РУХ СЕРЕД НІМЕЦЬКИХ
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ І НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ
ВІЙСЬК В РОСІЇ ТА НА УКРАЇНІ ДО ЛИСТОПАДОВОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ У 1918 Р.

«Спартак» закликає німецький пролетаріат до боротьби
з імперіалістами і соціал-зрадниками

1898 рік. Кайзер Вільгельм II, висловлюючи думки і сподівання німецьких імперіалістів, з пихою заявляв: «Все, що німецький орел хоч раз захопить у свої па-зурі, він уже ніколи його не випустить»¹. Так німецький хижий імперіалістичний орел, крила якого на рубежі ХІХ—ХХ ст. густо покрились броньованим пір'ям кру-півських заводів, вилітав шукати здобичі.

Німецький імперіалізм прагнув надолужити те, що він вважав несправедливо втраченим за довгий час політичної роздрібненості імперії, коли інші капіталістичні країни захопили багаті сировиною області земної кулі, здобули собі постійні ринки збуту, розділили між собою весь світ. Тепер же німецькі імперіалісти хотіли силою зброї змінити міжнародне співвідношення сил, зробити перерозподіл сфер економічного і політичного впливу, захопити собі ці ринки збуту і сировини. Німеччина намагалася витиснути з Близького і Середнього Сходу та з Африки одну з найстаріших і найсильніших у світі капіталістичних і морських держав — Англію. Посилене будівництво німецького військово-морського флоту загрожувало британському пануванню на морях.

¹ Архів зовнішньої політики Росії (далі — АЗПР), ф. «Канцелярія», 1898, од. зб. 17, арк. 39.

Крилата фраза кайзера: «Наше майбутнє на морі!»¹, підхоплена і розпропагована «Пангерманським союзом», підкріплювалась швидкими темпами будівництва німецьких дредноутів, крейсерів, міноносців, підводних човнів і викликала страшенне занепокоєння серед англійських імперіалістів².

Англо-німецькі суперечності, які на початку ХХ ст. були головними у відносинах між капіталістичними країнами, доповнювались німецько-французькими, німецько-російськими, російсько-австро-угорськими суперечностями. Створені на той час імперіалістичні групи держав — Антанта і Австро-німецький блок — розгорнули посилену гонку озброєнь.

Перша світова війна розпочалася влітку 1914 р. в результаті надзвичайного загострення непримиренних суперечностей між найбільшими імперіалістичними державами. «Загострення суперечностей між великими імперіалістичними країнами і групами монополістів призвело до першої світової війни,—говориться в тезах, присвячених 40-ій річниці Листопадової революції 1918 р. в Німеччині.—З боку всіх великих держав, які в ній брали участь, це була імперіалістична війна, розв'язана німецьким імперіалізмом в ім'я перерозподілу світу. В результаті цієї війни німецький народ був втягнений у катастрофу, яка поставила всю націю на краю безодні»³.

Отже, німецькі імперіалісти, що розв'язали першу світову війну і послали на смерть сотні тисяч робітників і селян Німеччини, були одними з тих злочинців, які заплямували честь німецького народу перед народами всього світу.

Але не тільки вони штовхали трудящих Німеччини до ганебного стовпа історії — їм у цій справі активно допомагали праві соціал-демократи, керівництво соціал-

¹ АЗПР, 1901, од. зб. 14, арк. 142; А. Н о р д е н, Уроки германской истории, М., 1948, стор. 36.

² АЗПР, ф. «Канцелярія», 1904, од. зб. 16, арк. 253; 1906, од. зб. 26, арк. 171—172. «Суперництво між двома країнами надзвичайно серйозне, щоб усі нерівності можна було згладити навіть такою важливою подією, як дружня зустріч їх государів»,— говорив у своєму донесенні міністру закордонних справ російський посол у Берліні з приводу зустрічі Вільгельма II з англійським королем Едуардом VII на початку серпня 1907 р. (АЗПР, ф. «Канцелярія», 1907, од. зб. 17, арк. 200).

³ Газ. «Neues Deutschland» від 5 жовтня 1958 р.

демократичної партії Німеччини, яке на початку першої світової війни відкрито перейшло в табір німецького імперіалізму.

Агресивний німецький імперіалізм добре розумів, що йому вдасться здійснити свої антинародні внутрішні і зовнішні плани лише у тому випадку, якщо він парализує революційну енергію робітничого класу, якщо він розколе ряди багатого на революційні традиції німецького пролетаріату, якщо він отруїть мозок робітничого класу—його партію—ідеологічною отрутою ревізіонізму.

У Німеччині, яка є батьківщиною марксизму, ще в кінці ХІХ ст. почали наступ на основні марксистські положення представники ревізіонізму на чолі з Бернштейном. Вони відмовлялися від вчення марксизму про класову боротьбу, пролетарську революцію, диктатуру пролетаріату, про необхідність революційної бойової партії робітничого класу для перемоги над капіталізмом, вони вносили в робітничий клас дрібнобуржуазні «теорії» про поступове, мирне вростання в соціалізм за допомогою засобів буржуазної парламентської демократії, вони проголошували громадянський мир з монополістами, юнкерами і кайзерівськими монархістами.

Таким чином, зрада лідерів соціал-демократичної партії Німеччини на початку першої світової війни не була якимсь випадковим явищем. Ще в 1891 р. один з її лідерів Фольмар заявляв: «З того часу, як на нашу країну нападуть, буде тільки одна партія у Німеччині, і ми, соціал-демократи, будемо не останніми у справі виконання нашого обов'язку»¹.

Російський посол у Берліні в своїх донесеннях міністерству закордонних справ Росії, характеризуючи соціалістичний рух у Німеччині в кінці ХІХ—на початку ХХ ст., неодноразово підкреслював, що «цей рух безперечно втратив за останні десятки років свій попередній гострий характер»², що «німецька соціал-демократична партія має... більш поміркований відтінок»³ і що очолює цю помірковану течію соціалістів Бернштейн⁴.

Інший лідер німецької соціал-демократії Носке, який пізніше душив революційний рух у Німеччині і підтриму-

¹ К. Цейслер, Восстание в германском флоте, М., 1957, стор. 14.

² АЗПР, ф. «Канцелярія», 1903, од. зб. 14, арк. 143.

³ Там же, 1906, од. зб. 26, арк. 243.

⁴ Там же, 1899, од. зб. 15, арк. 166.

вав контрреволюційні банди, зразу ж після Міжнародного соціалістичного конгресу в Штутгарті у 1907 р., виступаючи як представник соціал-демократів у німецькому рейхстазі, заявляв, що його партія ні в якому разі не буде підривати дисципліни в армії, що на випадок небезпеки ця партія ніякому класу не дасть змоги бути більш патріотичним і що вона навіть візьметься за зброю¹.

4 серпня 1914 р., коли парламентська фракція німецьких соціал-демократів—одна з найсильніших фракцій у рейхстазі—проголосувала за воєнні кредити, кількість ідеологічних і політичних поступок, зроблених правими соціал-демократами німецькому імперіалізму в попередні роки, перейшла в нову якість — у пряму зраду інтересів робітничого класу. Керівництво соціал-демократичної партії Німеччини порушило рішення міжнародних соціалістичних конгресів у Штутгарті та Базелі і заявило про свою підтримку імперіалістичної війни до переможного кінця. Соціал-демократичне керівництво, яке висунуло свої демагогічні лозунги про «захист батьківщини», віддало до рук німецького імперіалізму, що тягнувся до наживи, мільйони робітників як гарматне м'ясо для завойовницької війни і, перейшовши на бік кайзерівського імперіалістичного табору, розколело 4 серпня 1914 р. німецький робітничий рух².

За керівництвом німецької соціал-демократичної партії, яка була однією з найбільших і найавторитетніших партій II Інтернаціоналу, пішли представники соціал-демократичних партій майже всіх інших країн, що воювали. Це означало крах II Інтернаціоналу.

Тільки єдина партія більшовиків у Росії залишилась вірною принципам пролетарського інтернаціоналізму і зразу ж, без вагань, підняла прапор рішучої боротьби проти імперіалістичної війни. Більшовиків підтримали болгарські тісняки та ліві соціалісти деяких інших країн.

На протязі всієї першої світової війни керівництво СДПН і профспілок, закликаючи робітничий клас до «громадянського миру» («Bürgerfrieden»)³ і припинення

¹ АЗПР, ф. «Канцелярія», 1907, од. зб. 17, арк. 222; К. Цейслер, вказ. праця, стор. 15.

² Газ. «Neues Deutschland» від 5 жовтня 1958 р.

³ Ще 2 серпня 1914 р. конференція управлінь вільних німецьких профспілок винесла рішення про припинення класової

класової боротьби, повністю підтримувало імперіалістичний уряд: воно зривало страйки і демонстрації протесту, слухняно голосувало в рейхстазі за військові кредити, схвалювало нові податки на трудящих, повністю підтримувало анексіоністську програму німецьких мілітаристів.

Отже, якщо німецькі імперіалісти, які втягнули німецький народ у криваву імперіалістичну війну, привели його до катастрофи, поставили на краю безодні, запламували честь Німеччини перед народами інших країн, то керівництво соціал-демократичної партії, зрадивши робітничий клас, розколовши його ряди, отруївши його класову свідомість соціал-шовіністичною отрутою, запламувало честь соціалізму, честь німецького пролетаріату.

Чи існувала на той час у Німеччині така сила, яка б виступила на боротьбу, на захист збездиченого німецького пролетаріату, яка б виступила проти імперіалістичної війни? Такою силою в Німеччині були ліві соціалісти на чолі з Карлом Лібкнехтом, Розою Люксембург, Кларою Цеткін, Вільгельмом Піком, Францом Мерінгом, Лео Іохігесом та іншими, які залишились вірними пролетарському інтернаціоналізмові і розпочали боротьбу проти війни¹.

Уже 3 серпня 1914 р. вірний син німецького робітничого класу Карл Лібкнехт запропонував на засіданні соціал-демократичної фракції рейхстагу відхилити військові кредити². 2 грудня 1914 р. К. Лібкнехт голосував у німецькому рейхстазі проти військових кредитів, і це відкрите засудження імперіалістичної війни показало пролетаріатові усього світу, що в німецькому робітничому і соціалістичному русі є борці, які не виродилися в соціал-шовіністів, а залишились вірними принципам пролетарського інтернаціоналізму. Це було для робітничого класу Німеччини і багатьох інших західноєвропейських країн сигналом до виступу проти імперіалістичної війни.

боротьби і встановлення «громадянського миру» («Bürgerfrieden»). На конференції було також вирішено всі розпочаті страйки припинити, а нових не розпочинати. Допомога страйкуючим відмінялась на весь час війни. («Korrespondenzblatt der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschland» від 8 серпня 1914 р.).

¹ Газ. «Neues Deutschland» від 5 жовтня 1958 р.

² К. Л і б к н е х т, Ausgewählte Reden, Briefe und Aufsätze, Berlin, 1952, стор. 272.

Починаючи з грудня 1914 р. німецькі ліві соціалісти систематично випускали нелегальні листівки, в яких вказували трудящим на імперіалістичний характер війни і викривали ганебну зраду правих лідерів німецької соціал-демократії.

Весною 1915 р. німецькі ліві соціалісти були в перших рядах масових антивоєнних виступів пролетаріату проти голоду і війни. 18 березня і 28 травня 1915 р. під керівництвом К. Лібкнехта і В. Піка перед будинком рейхстагу в Берліні відбулися перші під час війни демонстрації німецьких трудящих, які вимагали укладення миру та боротьби з дорожнечою і спекуляцією. Особливо великий вплив зробила на німецький робітничий клас листівка «Головний ворог у власній країні», написана К. Лібкнехтом у травні 1915 р., в якій він ставив перед трудящими Німеччини основне завдання: розгортання боротьби проти імперіалістичної війни. «Головний ворог німецького народу,— писав К. Лібкнехт,— перебуває в Німеччині — це німецький імперіалізм»¹. Під цим лозунгом ліві соціалісти розпочали поступово згуртовувати пролетарські сили Німеччини, спрямовувати масовий революційний рух, що наростав, проти монархо-імперіалістичного режиму, проти зрадників соціал-шовіністів².

Створення групи «Спартак» на загальнонімецькій конференції німецьких лівих соціалістів, яка відбувалася 1 січня 1916 р. у Берліні, було важливим етапом в процесі ідейного і організаційного згуртування революційних сил Німеччини на принципах пролетарського інтернаціоналізму. В «Тезах про завдання міжнародної соціал-демократії», написаних Р. Люксембург і прийнятих конференцією як програма групи «Спартак», говорилося: «Соціалістичний пролетаріат ні в мирний час, ні під час війни не може відмовитись ні від класової боротьби, ні від міжнародної солідарності, якщо він сам себе не хоче засудити на самогубство»³.

Група «Спартак» ще не була революційною марксистською партією німецького пролетаріату, бо вона ще не зовсім звільнилася від цілого ряду люксембургіанських помилок, таких як переоцінка елементу стихійності в робітничому русі і недооцінка ролі революційної

¹ «Спартак» во время войны», М., 1933, стор. 60.

² К. Цейслер, вказ. праця, стор. 16.

³ R. Luxemburg, *Ausgewählte Reden und Schriften*, Bd. II, Berlin, 1955, стор. 548—549.

марксистської партії робітничого класу, заперечення можливості національно-визвольних воєн в епоху імперіалізму та інших, але вона була єдиною силою, яка в боротьбі за знищення панування німецького імперіалізму вказувала робітничому класові і всьому німецькому народові шлях виходу з катастрофи і переходу до Німеччини миру, демократії і соціалізму.

У процесі класової боротьби воєнних років розвивалась і міцніла група «Спартак». Велику товариську допомогу подавали спартаківцям більшовицька партія і особисто В. І. Ленін. Критикуючи помилки німецьких лівих соціалістів, Ленін допомагав спартаківцям зайняти послідовно інтернаціоналістські позиції. Так, наприклад, В. І. Ленін, піддаючи гострій критиці помилки, що були в праці Р. Люксембург «Криза соціал-демократії»¹, разом з тим давав високу загальну оцінку цій брошурі, називаючи її прекрасною марксистською працею².

З виникненням групи «Спартак» була створена важлива передумова для дальшого розгортання масового антивоєнного руху в Німеччині. На протязі 1916 р. в країні прокотилася могутня хвиля страйкового руху, що проходив під лозунгом: «Геть війну!». За 1916 р. кількість робітників, які брали участь в страйках, збільшилась у 10 разів³.

Наростання масового революційного руху в Німеччині пішло більш швидкими темпами під впливом Лютневої революції 1917 р. в Росії. Кульмінаційною точкою цього руху були квітневі страйки і повстання матросів військового флоту у серпні 1917 р. під керівництвом матросів Макса Рейхпіча і Альбіна Кебіса.

Велика Жовтнева соціалістична революція викликала могутнє піднесення революційного руху в Німеччині, який проходив під лозунгами, що закликали проти імперіалістичної війни, за негайне укладення миру. Жовтнева революція означала рішучий поворот для німецьких лівих соціалістів, сприяла їх остаточному розмежуванню з опортуністами і переходу на ленінські позиції. Спартаківці побачили в Жовтневій революції взірець

¹ Ця праця відома під назвою «Брошура Юніуса».

² Див. В. І. Ленін, Твори, т. 22, стор. 283.

³ «Statistisches Jahrbuch für die deutsche Reich», Berlin, 1919, стор. 100.

для німецького робітничого класу і почали зв'язувати боротьбу за припинення війни з підготовкою до революційного повстання. Під впливом групи «Спартак» у процесі розгортання величезного страйку робітників військових заводів у січні 1918 р. створювались робітничі Ради, а слова «з реакцією розмовляти по-російськи!» ставали крилатими серед німецького робітничого класу.

У складних і тяжких умовах розвитку Листопадової революції, яка була одним з найбільш революційних масових рухів німецького робітничого класу, «першою революцією епохи імперіалізму, що відбулася в одній з найбільш розвинутих монополістичних країн»¹, група «Спартак» загартувувалась і міцніла, готувала ідеологічно і організаційно кадри для Комуністичної партії Німеччини. Важливими кроками на шляху до створення Комуністичної партії було видання спартаківцями газети «Rote Fahne», перейменування 9 листопада 1918 р. групи в «Союз Спартака» і обрання 11 листопада Центрального Комітету Союзу, створення організацій по всій країні і особливо опублікування 14 грудня 1918 р. програми «Союзу Спартака».

З 30 грудня 1918 р. по 1 січня 1919 р. у Берліні відбувався установчий з'їзд Комуністичної партії Німеччини, на якому спартаківці та інші ліві групи, що виникли в країні під час війни, прийняли рішення про створення самостійної Комуністичної партії Німеччини.

Створення Комуністичної партії Німеччини було історичною необхідністю і відповідало життєвим інтересам німецького робітничого класу, було поворотним пунктом в історії німецького робітничого руху і всього німецького народу. «Історичне значення створення КПН полягає в тому, — говорить в тезах до 40-річчя Листопадової революції в Німеччині, — що в німецькому робітничому русі відбувся повний розрив з опортунізмом і тим самим був закладений фундамент для створення марксистсько-ленінської бойової партії німецького пролетаріату. Вперше після смерті Маркса і Енгельса в німецькому робітничому русі знову з'явилась партія, яка мала марксистську програму, яка давала вірну відповідь на основні питання держави і революції і висловлювалась за диктатуру пролетаріату»².

¹ Газ. «Neues Deutschland» від 5 жовтня 1958 р.

² Там же.

Die Weltkommune

Herausgegeben von der Deutschen Gruppe der ukrainischen kommunistischen Partei (Spartakusgruppe) in Kiew.

Nr. 23.

Sonnabend, den 24. Mai 1910.

Preis 50 Kop.

Nach die internationale Arbeiter- und Bauern-Armee!

Aufruf

der kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund).

Arbeiter! Genossen!
 Proletariat des gesamten Deutschlands! Die Revolutionäre partei Deutschlands! Die Revolution, die die Hande des Proletariats und seine Klassen, die Klassen der Arbeiter und Bauern, durch die Revolutionäre kommunistische Partei Deutschlands zu erschaffen.

Nachdem die Arbeiter und Bauern in den letzten Jahren einen großen Schritt gemacht haben, um die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Proletariat! Nach all das, was die Arbeiter und Bauern in den letzten Jahren gemacht haben, um die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Diese Idee war die Idee der sogenannten Partei der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Alle Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Alle Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Eine Sozial-Revolution kann nur durch den Willen der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

... eine objektive Forderung angeht. Bayern ist eine bayerische Republik.

Arbeiter und Proletariat! Wir haben nicht die Augen zutrücken auf die Gefahr der Schwäche dieser Bewegung in Bayern. Im Gegenteil, wir müssen sie einer strengen Kritik unterwerfen.

Die bayerische Bayerische Republik ist nicht so entstanden, wie nach unserer Meinung eine Arbeiter-Republik entstehen muss. Die Arbeiter und Bauern sind ihr bewusster Herrschaftsbereich.

Die bayerische Arbeiter-Republik ist nicht so entstanden, wie nach unserer Meinung eine Arbeiter-Republik entstehen muss. Die Arbeiter und Bauern sind ihr bewusster Herrschaftsbereich.

Aber jetzt müssen die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Arbeiter! Proletariat! Vorhanden und bereit ist die Arbeiter-Republik, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Alle Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Arbeiter! Proletariat! In dieser Zeit, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Entstehung einer Arbeiter-Republik ist keine Sache von politischen Herren, sondern eine Sache der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

- 1. Vollständige Anerkennung unserer Interessen
- 2. Unverzügliche Einführung folgender Maßnahmen:
 - a) Die Wahl der Arbeiter und Bauern in alle Ausschüsse aller Parlamente,
 - b) Entwaffnung aller konterrevolutionären Truppen und der unzufriedenen Bürger,
 - c) Internierung aller Offiziere
- 3. Die Befreiung des Proletariats von der Last einer kapitalistischen Armee
- 4. Abschaffung staatlicher Zwangsarbeit und Befreiung von Revolutionär-Verbrechen
- 5. Gezielte Abwicklung der Urteile von Kriegen, die Arbeiter und Bauern zum Opfer geworden sind.

- 6. Abschaffung aller bürgerlichen Verfassungen
- 7. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 8. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 9. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 10. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern

- 11. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 12. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 13. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 14. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 15. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern

- 16. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 17. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 18. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 19. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern
- 20. Einführung des Wahlrechts für alle Arbeiter und Bauern

Arbeiter! Proletariat! Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Alle Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Die Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen, so ist die Hand der Arbeiter und Bauern, die die Revolution zu erringen.

Фотокопія «Заклику Комуністичної партії Німеччини («Союзу Спартака») до німецького робітничого класу», який був надрукований в газеті «Die Weltkommune».

Створення КПН було також важливою подією і в розвитку міжнародного комуністичного руху. Той факт, що всесвітньовідомі вожді німецького робітничого класу і визначні діячі міжнародного робітничого руху Карл Лібкнехт, Роза Люксембург, Клара Цеткін, Франц Мерінг, Лео Іохігес, Вільгельм Пік відкрито порвали з соціал-шовіністами, ревізіоністами і створили комуністичну партію, зробив великий вплив на революційні елементи в інших західноєвропейських країнах і прискорив їх розрив з опортуністами та створення комуністичних партій, що у свою чергу, мало серйозне значення для створення Комуністичного Інтернаціоналу. В. І. Ленін, характеризуючи через три тижні після Установчого з'їзду міжнародне значення створення КПН, говорив: «...коли «Союз Спартака» назвав себе «комуністичною партією Німеччини», — тоді заснування дійсно пролетарського, дійсно інтернаціоналістського, дійсно революційного III Інтернаціоналу, *Комуністичного Інтернаціоналу*, стало фактом. Формально це заснування ще не закріплене, але фактично III Інтернаціонал тепер уже існує»¹.

Таким чином, систематична революційна діяльність німецьких спартаківців у найтяжчих умовах воєнного часу «дійсно врятувала честь німецького соціалізму і німецького пролетаріату»², вона заклала міцні основи для створення Комуністичної партії Німеччини.

Діяльність спартаківців безпосередньо в Німеччині у роки першої імперіалістичної війни знайшла висвітлення в цілому ряді праць³. Революційна ж діяльність спартаківців і комуністів, яка становила складову частину всієї революційної діяльності групи «Спартак» і Комуністичної партії Німеччини серед військовополонених, що перебували в Росії, і, зокрема, серед військовополонених, окупаційних військ і німецьких колоністів на Україні, досі майже зовсім не досліджена.

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 28, стор. 394.

² В. І. Ленін, Твори, т. 35, стор. 306

³ «Spartakusbriefe». Herausgegeben von der Kommunistischen Partei Deutschlands. Berlin. 1920; «Spartakus im Kriege», Die illegalen Flügblätter der Spartakusbundes im Krieg. Berlin. 1927; О. В и н ц е р, Вместе со «Спартаком», М.—Л., 1929; В. Б у д и х, Под знаменем «Спартака», М., 1930; «Спартак» во время войны». «Документы и нелегальные листовки Союза «Спартака» во время войны», М., 1933; «Спартак» во время войны», журн. «Коммунистический Интернационал», 1934, № 20—21, 22 та інші праці.

За завоювання Жовтня, на допомогу російському пролетаріату

(листопад 1917 р. — листопад 1918 р.)

Палко вітали сотні тисяч німецьких, австрійських, чехословацьких, угорських військовополонених Жовтневу соціалістичну революцію в Росії, бо вона знову зробила їх рівноправними членами суспільства, з якого вони були вирвані імперіалістичною війною. Вона показала їм єдиний шлях до закінчення війни, до миру.

Одним із перших декретів Радянської влади був декрет про звільнення військовополонених від тюремно-табірного режиму і надання їм свободи пересування¹. Близьке знайомство з заходами Радянської влади приводило до перевероту у внутрішньому світі військовополонених. Поступово іноземні робітники і селяни засвоювали те, що російська революція є їх революцією, що війна, яка бушувала вже кілька років, може бути припинена тільки революційним шляхом².

Невеликі напівпідпільні революційні організації серед німецьких і австро-угорських військовополонених існували в деяких місцях Росії ще з травня 1917 р. Після Жовтневої революції, як про це йшла мова вище, військовополонені німці і полонені інших національностей відкрито створювали свої революційні організації, а на початку грудня, як уже згадувалось, ці організації почали видавати газети на німецькій, угорській, румунській та інших мовах³. По всій країні відбувалися мітинги полонених, на яких вони заявляли про підтримку російського пролетаріату. Великий мітинг військовополонених відбувся на початку грудня у Петрограді⁴. На зборах 16 грудня 1917 р., організованих у Смольному фронтовою комісією Військового відділу ВЦВК, присутні почули в приміщенні плач: то плакали від радості три німецькі солдати, які, слухаючи доповідь про успішний хід мирних переговорів з Німеччиною, прониклися вірою

¹ А. Ш и п е к, Военнопленные и их использование в мировой и гражданской войне, журн. «Война и революция», 1928, № 2, стор. 59.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 183; оп. 1, од. зб. 155, арк. 2.

³ В. И. Л е н и н, Соч. т. XXIV, Примечания, стор. 753; «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 385; «Протоколы VIII съезда РКП(б)», стор. 434.

⁴ ЦДАЖР СРСР, ф. 235, оп. 78, од. зб. 21, арк. 11.

в те, що тільки Жовтнева революція принесе мир і допоможе їм повернутися на батьківщину¹.

3 грудня 1917 р. на мітингу, скликаному з ініціативи соціал-демократів — інтернаціоналістів, колишніх військовополонених, що перебували на території Московського Військового Округу в будинку колишнього Дворянського зібрання в Москві були присутні німці, угорці, чехи і поляки. В резолюції, прийнятій на цьому мітингу, полонені висловлювали свою підтримку і симпатії Радянському уряду та закликали «своїх братів солдатів, робітників і селян по той бік фронту своєю революційною боротьбою підтримати велику російську революцію і її лозунги: «Хай живе мир, хай живе братерство народів, хай живе боротьба поневолених проти поневолювачів, хай живе соціалізм!»².

Колишні військовополонені німці вступали до червоногвардійських загонів і допомагали встановленню Радянської влади на місцях. Червоногвардійські загони військовополонених були створені в 400 населених пунктах Росії³. «Як тільки до Костромського табору військовополонених дійшла звістка про жовтневий переворот у Петрограді, ми організували інтернаціональний загін Червоної Гвардії», — пише у своїх спогадах командир цього загону Рудольф Гарашин. До складу загону входили німці, угорці, австрійці, чехи⁴.

Багато німецьких військовополонених уже в 1917 р. боролись за Радянську владу в червоногвардійських загонах на Україні і зокрема на Донбасі. Серед них слід назвати таких, як Карл Шесснер, Густав Волгман, Отто Тіттман, Йозеф Гуче, Еріх Ліхтенфельд⁵ та багато інших.

¹ И. Ульянов, вказ. праця, стор. 96.

² «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 34.

³ «Дело трудящихся всего мира», стор. 46.

⁴ Там же, стор. 14; «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 8.

⁵ Матеріали Інституту марксизму-ленінізму при Центральному Комітеті Соціалістичної єдиної партії Німеччини (далі — Матеріали ІМЛ при ЦК СЕПН); Матеріали головної редакції «Большой Советской Энциклопедии» (далі — Матеріали «БСЭ»). Карл Шесснер зараз активний діяч Соціалістичної Єдиної партії Німеччини; Густав Волгман, член СЕПН, працює бригадиром на одному з народних підприємств; Отто Тіттман — член СЕПН, передо-

У той час, як німецькі імперіалісти, грубо порушивши угоду про перемир'я, розпочали в лютому 1918 р. наступ на молоду країну Рад, німецькі військовополонені 17 лютого 1918 р. на мітингу колишніх військовополонених солдатів Німеччини, Австро-Угорщини і Туреччини в Петрограді закликали пролетаріат усього світу підтримати боротьбу народів Радянської Росії за мир, проти війни, за соціалізм. В резолюції, що була прийнята на цьому мітингу, вказувалося: «Ми, полонені солдати Німеччини, Австро-Угорщини і Туреччини, вітаємо робітничий і селянський уряд вільної Росії. Ми приєднуємо свій голос до російських робітників, селян і солдатів і разом з ними звертаємось з гарячим закликом до пролетаріату всього світу підтримати великий прапор Інтернаціоналу, піднятий російським пролетаріатом. Ми разом з російськими революціонерами-інтернаціоналістами вимагаємо припинення кривавої війни... Ми закликаємо своїх братів—солдатів Німеччини, Австрії і Угорщини скинути ярмо генералів і офіцерів Вільгельма і Карла та всіх вірних слуг капіталізму». На цьому двотисячному мітингу був створений Революційний центр військовополонених у Петрограді, завданням якого було негайне об'єднання військовополонених в інтересах російської революції¹.

20 лютого 1918 р. на мітингу протесту колишніх військовополонених у Петрограді проти порушення Німеччиною перемир'я поряд з іншими промовцями виступив і «німецький солдат, який говорив з великим хвилюванням» про готовність захищати із зброєю в руках загальнопролетарську справу російської революції. Виступаючи заявляли, що пролетаріат Росії не залишиться самотнім, що в критичний момент йому забезпечена підтримка багатьох тисяч військовополонених².

Одночасно з вторгненням у Білорусію і наступом на Петроград німецькі і австрійські війська розгорнули

вий робітник народного підприємства; Йозеф Гуче — член СЄПН, генерал-майор Національної народної армії НДР; Еріх Ліхтенфельд — член СЄПН, робітник цегельного заводу у Віттенберзі.

¹ Газ. «Петроградская правда» від 19 лютого 1918 р. «Дело трудящихся всего мира», стор. 47; «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 48—49; И. Ульянов, вказ. праця, стор. 98.

² Газ. «Правда» від 21 лютого 1918 р.; «Дело трудящихся всего мира», стор. 48.

наступ і на Україну. В той час як після укладення Брестського миру просування ворожих військ у межах Радянської Росії припинилося, на Україні, користуючись укладеним з буржуазно-націоналістичною Центральною Радою, яка зрадила інтереси свого народу і продала його німецьким імперіалістам, договором, німецькі окупаційні війська продовжували наступ.

В. І. Ленін говорив на IV надзвичайному Всеросійському з'їзді Рад, що «українські буржуа... приховали і приховують від народу свої таємні договори», що вони «з німецькими штиками йдуть проти Радянської влади»¹.

Німецько-австрійське командування кинуло в наступ на Україну армію кількістю понад 300 тис. чоловік². Окупанти жорстоко розправлялися з українськими трудящими, симпатії яких були на боці Радянської влади. «Виконуючи доручення капіталістів усіх країн,—писав у той час В. І. Ленін,—німецький мілітаризм хоче задушити російських і українських робітників і селян, повернути землі поміщикам, фабрики і заводи—банкірам, владу—монархії»³.

Земля України, Білорусії і Прибалтики була залита ріками крові й сліз, покрита лісом шибениць, сплюндрована пожежами. Оцінюючи вторгнення німецько-австрійських окупантів на Україну, I з'їзд Комуністичної партії України, що відбувся з 5 по 12 липня 1918 р. в Москві, зазначав: «Німецький імперіалізм, що розгромив на деякий час Радянську владу на Україні, не тільки відновлює всевладдя поміщиків і капіталістів, не тільки душить і розстрілює експлуатовані маси українського народу, не тільки знищує всякий натяк на громадянську свободу для трудящих, але і в корені руйнує продуктивні сили країни, вичерпуючи все необхідне для продовження імперіалістської війни на Заході,— все продовольство і сирові матеріали, потрібні для воєнного виробництва»⁴.

На заклик Радянського уряду України робітники і трудящі селяни всюди піднімалися на рішучу боротьбу

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 27, стор. 151.

² «История гражданской войны в СССР», т. 3, М., 1957, стор. 134.

³ В. І. Ленін, Твори, т. 27, стор. 13.

⁴ «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів і конференцій. 1918—1956», К., 1958, стор. 11.

з переважаючими силами окупантів, затримуючи їх просування вглиб країни. Героїчний опір німецьким загарбникам чинили нечисленні ще на той час радянські загони, загони червоногвардійців. Так, наприклад, червоногвардійці-залізничники завдали німцям сильного удару в районі станцій Клавдієво—Бородянка. На західних підступах до Києва червоногвардійський загін Г. І. Чудновського розбив і відкинув геть від переправи через р. Ірпінь передові частини 27-го німецького корпусу. Загін В. І. Кіквідзе на протязі восьми днів у запеклих боях стримував наступ німців і українських націоналістів у районі Житомир—Бердичів і завдав їм значних втрат¹.

Пліч-о-пліч з українськими і російськими трудящими боролися проти кайзерівських окупаційних військ робітники і селяни інших національностей: чехи, румуни, китайці, серби, угорці. Свідомі німецькі робітники і селяни, що перебували в Росії, також виступали разом з українськими і російськими братами по класу проти німецьких імперіалістичних загарбників. Яскравим прикладом цьому може бути участь колишнього німецького військовополоненого Фріца Шварца в боротьбі проти німецьких окупантів у лавах Червоної Армії.

Робітник Фріц Шварц народився в 1890 р. у німецькому місті Еберсвальді. Коли його мобілізували в роки першої світової війни, він, не бажаючи стріляти в своїх російських братів, у 1916 р. здався добровільно в полон. Жовтнева революція звільнила Ф. Шварца, як і тисячі інших військовополонених, з табору для військовополонених, що знаходився у Донбасі. Працюючи на шахті разом з російськими шахтарями, слухаючи промови більшовиків і знайомлячись з комуністичною літературою, Ф. Шварц переконувався, що справа, за яку бореться російський робітничий клас, є також і його справою, що визволення пролетаріату можна добитися тільки із зброєю в руках. Ці переконання й привели німецького робітника Фріца Шварца у 1918 р. до Червоної Армії, вони змусили його разом з російськими робітниками-шахтарями стати на захист завоювань Жовтневої революції від німецьких імперіалістичних загарбників.

Ф. Шварц входив до складу одного інтернаціональ-

¹ «История гражданской войны в СССР», т. 3, стор. 134.

ного з'єднання, що сформувалося в м. Воронежі і билось проти німецьких кайзерівських військ. На той час Ф. Шварц був командиром відділення. Він звертався до солдатів окупаційної німецької армії з закликом, щоб останні переходили на бік Червоної Армії, яка боролась за перемогу соціалізму в цілому світі. Завдяки агітації Ф. Шварца та інших німецьких червоноармійців багато солдатів кайзерівської армії перейшло на бік радянських військ¹.

Боровся проти німецьких інтервентів під Бахмачем і колишній військовополонений — німецький робітник — палітурник за професією Йозеф Гуче² та багато-багато інших свідомих робітників і селян Німеччини.

Оцінюючи наявність у Червоній Армії представників інших народів, газета «Вісник Української Народної Республіки» писала: «Наша соціалістична армія є в повному розумінні слова інтернаціональною. Крім великих чехословацьких сил, в наших рядах б'ється немало німців, мадярів, австрійців. Самий склад армії свідчить про те, що це не минула війна одного народу проти другого, а революційна класова боротьба пригноблених всіх національностей. І в цій революційній війні український селянин, російський, чеський, німецький робітник стоять єдиним фронтом проти ворожого фронту української, російської і австро-німецької буржуазії»³.

Ще в кінці лютого 1918 р. у Києві для формування бойових частин з колишніх військовополонених був організований спеціальний «Штаб інтернаціональних революційних армій», який так визначав свої основні завдання: формування з військовополонених Німеччини і

¹ Матеріали «БСЭ». Фріц Шварц у 1918 р., після Листопадової революції, повернувся на батьківщину. У Мемелі, куди він приїхав у формі червоноармійця, його заарештували солдати «соціаліста» Носке і, як більшовика, ізолювали в окремій казармі. У 1920 р. Ф. Шварц в своєму рідному місті Еберсвальді брав участь як функціонер збройної робітничої дружини в боротьбі проти капівського путчу. З 1923 р. т. Шварц — член КПН і бере активну участь в німецькому робітничому русі. У 1933 р. фашисти кинули Ф. Шварца в тюрму. В 1945 р., коли Радянська Армія вступила в Еберсвальд, тов. Шварц організував там народну поліцію і брав активну участь в будівництві Німецької Демократичної Республіки. З 1957 р. Ф. Шварц — пенсіонер.

² Матеріали ІМЛ при ЦК СЄПН; Матеріали «БСЭ».

³ Газ. «Вісник УНР» від 20 березня 1918 р.

Австро-Угорщини, головним чином з числа соціалістично настроєних робітників і селян, загонів Червоної Армії для підтримки Радянської влади і проведення широкої агітації серед робітників і селян європейських країн за ведення священної війни проти буржуазних урядів, за «об'єднання пролетарів усіх країн в єдину дружню сім'ю»¹.

Представники штабу проводили збори і мітинги військовополонених, де організовували запис добровольців до інтернаціональних загонів Червоної Армії.

На початку березня 1918 р. штаб інтернаціональних революційних армій переїхав до Полтави, де він розгорнув особливо енергійну діяльність. Тут 3 березня 1918 р. відбувся великий інтернаціональний мітинг. Промовці, виступаючи на німецькій, чеській, румунській, французькій та інших мовах, закликали своїх співвітчизників вступати до лав Червоної Армії і разом з українськими і російськими робітниками захищати завоювання Жовтневої революції від зазіхань німецького імперіалізму².

Наприкінці березня 1918 р. німецькі війська, посуваючись з Зінькова, форсували північніше Полтави р. Ворсклу і, проникнувши в тил, змусили радянські війська залишити 29 березня Полтаву. Під час цієї операції кайзерівські війська захопили велику кількість колишніх військовополонених-інтернаціоналістів, які «вірили в комуністичні ідеали» і «працювали на Україні разом з більшовиками»³.

Коли німецько-гайдамацькі війська вступили в Полтаву, генерал Арнольд, що командував ними, віддав наказ заарештувати всіх військовополонених, запідозрених в інтернаціоналізмі. Окупанти провадили в місті справжні полювання за колишніми військовополоненими, яких ловили і цілими групами приводили в штаб генерала Арнольда.

Багато військовополонених заявляли, «що вони інтернаціоналісти і що надалі вони будуть піднімати зброю тільки в єдиному випадку — проти буржуазії»⁴.

¹ Газ. «Правда» від 22 лютого 1918 р.; газ. «Вісник УНР» від 21 лютого 1918 р.

² Газ. «Вісник УНР» від 5 березня 1918 р.

³ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 253.

⁴ Там же, арк. 254.

Таких військовополонених розстрілювали тут же, на місці, на очах німецького командування. Інших за розпорядженням генерала Арнольда вивозили за місто і там розстрілювали цілими партіями. Подібними методами німецьке командування розправилося з військовополоненими-інтернаціоналістами і в інших містах Полтавської губернії. В цілому по губернії було розстріляно 8 тис. військовополонених-інтернаціоналістів¹.

Серед цих 8 тис. розстріляних були німці, угорці, чехи, румуни та трудящі інших національностей. Німець-капіталіст, який ішов на Україну з тим, щоб загарбати її багатства, щоб поневолити українських робітників і селян, розстрілював німця-робітника, що став поруч із своїм російським і українським братом по класу, щоб захистити його волю, здобуту в Жовтневій революції, щоб спільно виступити на боротьбу проти поневолювачів і експлуататорів всього світу. Спільно пролита кров російських, українських, німецьких, угорських, чеських робітників і селян ще більше переконувала трудящих у тому, що трудящі всіх країн в цій справедливій революційній війні повинні стати єдиним фронтом проти ворожого фронту російської, української, німецької і австро-угорської буржуазії.

Самовіддана героїчна боротьба молоді Червоної Армії і трудящих України показала, що народні маси ніколи не примиряться з окупацією своєї батьківщини і будуть вести рішучу боротьбу з іноземними загарбниками. Та сили були надзвичайно нерівними. Вимуштруваним, озброєним до зубів дивізіям кайзерівської Німеччини і Австро-Угорщини Радянська Україна змогла протиставити тільки що створені, погано озброєні і ненавчені загони.

Російський робітничий клас, який вперше в світовій історії взяв у свої руки владу, використав її також і для зміцнення зв'язків з пролетаріатом інших країн і народів. Російський народ, уряд РРФСР не залишили напризволяще робітників і селян України, і, незважаючи на тяжкі умови Брестського мирного договору, подавали їм різноманітну допомогу. Виступаючи на VII з'їзді РКП(б), В. І. Ленін говорив: «Ми допомагаємо, чим можемо. Ми з наших військ ні одної хорошої людини не

¹ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 253, 254, 256, 257.

вивели і не виведемо... Українцям фінансову допомогу ми даємо, допомагаємо, чим можемо»¹.
На початок травня 1918 р. німецько-австрійські загарбники за допомогою українських буржуазних націоналістів захопили майже всю Україну. На загарбаній території окупанти встановили жорстокий колоніальний режим. «Німецька воячина розташувалась на Україні, неначе в якому-небудь негритянському селищі в Африці», — говорилось в одній із відозв групи «Спартак»².

Але українські робітники і селяни не підкорились завойовникам. В тилу окупантів усе ширше розгорялось полум'я визвольної вітчизняної війни проти іноземного ярма під лозунгом відновлення Радянської влади.

Почавши похід на Україну, німецькі і австрійські загарбники хвалилися, що це буде весела прогулянка, яка ціною легкої перемоги принесе голодному населенню Німеччини і Австро-Угорщини мільйони пудів хліба та іншого продовольства. Але у своїх розрахунках інтервенти допустили серйозні помилки: вони не врахували того, що їм доведеться наštовхнутись на опір українського народу, який підніметься на боротьбу за свою свободу. «Німеччина хвалилася під час Брестського миру, — говорив В. І. Ленін у червні 1918 р., — коли уклала насильницький експлуататорський, оснований на насильстві, на пригнобленні народів, Брестський мир, німецькі капіталісти хвалились, що вони дадуть хліб і мир робітникам. А тепер знижують хлібний пайок у Німеччині. Продовольча кампанія в багатій Україні була за загальним визнанням крахом...»³.

Замість легкої перемоги і одержання мільйонів пудів хліба на Україні довелося посилати за продовольством туди війська, а поїзди привозили в Німеччину все менше продовольства і все більше пораних та вбитих німецьких солдатів і офіцерів. Для того щоб забрати хліб, м'ясо, цукор та інші продукти, треба було окупантам все частіше вдаватися до військової сили, застосовувати метод реквізицій і конфіскацій, «кожний пуд хліба і

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 27, стор. 88, 94.

² «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов. Документы и материалы», Партиздат ЦК КП(б)У, 1937, стор. 503.

³ В. І. Ленін, Твори, т. 27, стор. 416.

кожний кусок металу... брати... з бою, в результаті запеклої сутички з українським народом»¹.

У серпні 1918 р. віце-канцлер Гельферіх, доповідаючи одній з комісій рехстагу про результати обслідування становища на Україні, говорив: «Наші втрати в малій війні дуже великі, і хоробрість цих селянських грабіжників (!) та інших нерегулярних сил зростає з дня на день...»². Про це писали також і німецькі історики фон Куль і Г. Дельбрюк³. Про це змушений був заявити у Києві в червні 1918 р. на зустрічі з гетьманом Скоропадським і фельдмаршал Ейхгорн⁴.

По всій Україні палахкотіло полум'я визвольної боротьби. У березні вибухнуло повстання робітників у Херсоні і Миколаєві⁵, відбувалися збройні сутички між окупантами і селянами Золотоніського повіту⁶. Селянський рух у квітні 1918 р. поширився ще більше, про що повідомляло Бюро преси Наркомату внутрішніх справ⁷. Газета «Правда» у травні 1918 р. писала, що селянська боротьба проти інтервентів охопила всю Україну⁸. Особливо широкого розмаху досягла боротьба українського селянства проти німецьких окупантів у Звенигородському, Таращанському⁹, Золотоніському та Каневському повітах¹⁰, у Городку і Городищі, Черкаського повіту¹¹, в містечку Сміла¹², в районі м. Ромен¹³, на Чернігівщині¹⁴. Найбільш організованим виступом робітничого кла-

¹ Й. В. Сталін, Твори, т. 4, стор. 50.

² А. Норден, Между Берлином и Москвой, стор. 142.

³ Фон Куль и Г. Дельбрюк, Крах германских наступательных операций 1918 г., М., 1935, стор. 45.

⁴ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 474—475.

⁵ «История гражданской войны в СССР», т. 3, стор. 136—137.

⁶ «Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917—1920. Збірник документів та матеріалів», Черкаси, 1957, стор. 99.

⁷ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 3.

⁸ Газ. «Правда» від 22 травня 1918 р.

⁹ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 289, 538; «Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад», стор. 105, 106, 111; «Крах германской оккупации на Украине. Сборник документов (по документам оккупантов)», М., 1936, ст. 168, 159, 170.

¹⁰ «Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад», стор. 102, 103, 106.

¹¹ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 27, арк. 668.

¹² Там же, арк. 130.

¹³ Там же, арк. 238.

¹⁴ «Борьба трудящихся Черниговщины за власть Советов (1917—1919 гг.). Сборник документов и материалов», Чернигов, 1957, стор. 166, 169—172, 177.

су проти німецько-австрійських окупантів влітку 1918 р. був Всеукраїнський страйк залізничників, яким керували більшовики¹.

Таким чином, незважаючи на всі зусилля окупантів, німецькому імперіалізові не вдалося зміцнити свої економічні і військові позиції за рахунок пограбування України, а те, що загарбникам удалося вивезти з України (хліб, м'ясо, цукор, сировина) не досягло й п'ятої частини того, що вони збиралися вивезти.

У той же час окупація України сприяла швидкому розкладу німецької армії і привела до того, що німецькі солдати на Україні «найбільше заразилися духом російської революції»².

Перебування в Радянській Росії швидко революціонізувало німецьких і австро-угорських солдатів, відкрило їм очі на події, що відбувалися навколо них. «Те, про що півжартом говорили німецькі дипломати — «русіфікація» німецьких солдатів, — зазначав В. І. Ленін на I Всеросійському з'їзді по освіті 28 серпня 1918 р., — стало тепер не жартом, а гіркою для них правдою. Дух протесту росте, «зради» стають звичайним явищем в німецькій армії»³.

Приклад російських і українських трудящих, які революційним шляхом домоглися припинення ненависної війни, не міг не викликати відгуку серед солдатів окупаційної армії. З кожним місяцем 1918 р. німецькі війська ставали все більше непридатними для виконання покладеного на них завдання, зв'язаного з убивствами і грабунками.

Серед німецьких військ зростало недовір'я і вороже ставлення до свого командування та офіцерів. «Ми сумніваємось у щасливому закінченні кампанії, — говорили німецькі солдати. — Наше командування йде по стопах Наполеона, і його спіткає така ж доля. Ми забрались надзвичайно далеко. За тисячу верст ми відчуваємо себе дуже відірваними. Баби кочергами нас виженуть, перш ніж прийдуть підкріплення. Населення ненавидить нас і рано чи пізно підніметься все до одного. Ми засуджені на загибель»⁴.

¹ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 664.

² В. І. Ленін, Твори, т. 28, стор. 135.

³ Там же, стор. 66.

⁴ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 272.

Все частіше траплялися випадки невиконання солдатами наказів. Дисципліна падала. Уже весною 1918 р. серед окупаційних військ у Прибалтиці, в Білорусії, на Україні відбувалися справжні солдатські бунти і повстання. 16 квітня 1918 р. повстали матроси німецьких броненосців «Вестфалія» і «Позен» біля Свеаборга. Військово-польовий суд засудив 46 матросів до розстрілу, але «настрій серед німецьких матросів залишився досить революційним»¹. У Двинському районі 5 тис. німецьких солдатів відмовилися йти на Західний фронт. Каральні загони, які були викликані, обеззброїли революційних солдатів — 500 чоловік посадили в Двинську фортецю, а решту під конвоєм відправили до Німеччини². У Пскові з великими труднощами польова жандармерія і каральні загони розганяли мітинги німецьких солдатів³. Згідно з даними пресбюро Наркомату внутрішніх справ все ширше розгортався революційний рух серед кайзерівських військ у травні 1918 р. в Білорусії⁴.

На Україні особливо швидко революціонізувались німецькі війська влітку і восени 1918 р. Коли у Звенигородському повіті в червні 1918 р. розпочалося селянське повстання, туди був викликаний додатково батальйон німецьких військ чисельністю близько 400 чоловік. Довідавшись про те, що причиною збройного повстання селян є незадоволення їхніх земельних вимог, німецькі солдати на своєму мітингу постановили: не заважати повсталим і навіть передати їм свою зброю. 9 червня повстанцям передали зброю німецькі солдати, що займали приміщення одного складу, а на другий день і солдати, які розташувалися в будинку комерційного училища.

Після закінчення мітингу німецькі солдати покликали офіцерів і оголосили їм свою постанову, запропонувавши придушувати повстання селян, якщо вони цього бажають, самотійно. Офіцери змушені були підкоритись цій постанові. За допомогою зброї, переданої німецькими солдатами повстанцям, селяни заарештували представників гетьманської адміністрації і гетьманський каральний загін чисельністю 80 чоловік⁵.

¹ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 215.

² Там же, арк. 231, 271, 272.

³ Там же, арк. 231.

⁴ Там же, арк. 271, 556.

⁵ «Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад», стор. 117.

У Конотопі була заарештована група німецьких солдатів, які проголосили лозунг: «Геть війну!». Військово-польовий суд у Бахмачі, куди привезли заарештованих солдатів, виніс смертний вирок, але викликана для цього рота відмовилась виконувати вирок і зробила залп у повітря.

12 вересня 1918 р. на станції Ровно збунтувався ешелон німецьких солдатів, які вигукували: «Капут війні!», «Капут Вільгельму!». Багато з солдатів заявляли: «Я—більшовик!». Німецькі солдати Шепетівського гарнізону 23 вересня з червоними прапорами і революційними піснями вийшли на демонстрацію¹.

Криваві сутички відбулися 29 і 30 вересня 1918 р. між німецькими солдатами та офіцерами на ст. Київ-товарна. Солдати обеззброїли офіцерів і позривали з них погони. 12 офіцерів було вбито. На придушення повстання були послані каральні загони, які розстріляли повсталих з кулеметів. Проти повсталих німецьких солдатів у Луцьку була викликана ціла дивізія. Між нею і революційними солдатами відбувся бій, під час якого було багато жертв з обох боків. У Фастові революційні німецькі солдати залишили свій ешелон і з червоними прапорами та революційними піснями пройшли по вулицях². Солдати шести німецьких ешелонів, які стояли на ст. Здолбуново, заарештували своїх офіцерів і прийняли рішення не йти на фронт. Для придушення цього бунту був посланий бронепоїзд і кавалерійська частина. Революційні солдати зайняли позиції за станцією і вчинили збройний опір своїм усмирителям.

У жовтні почалися солдатські виступи в Жмеринці, Вінниці, серед гарнізонів Харкова, Одеси та інших міст.

Понад 40 тис. німецьких і австрійських солдатів на Україні відмовилися виїхати на Західний фронт. З кожним днем серед військ інтервентів зростало дезертирство. Німецьке командування змушене було провадити періодичні облави на дезертирів з участю піхотних і кавале-

¹ «История гражданской войны в СССР», т. 3, стор. 276; «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 509.

² «Документы по истории гражданской войны в СССР», т. 1, М., 1940, стор. 417, 418; «Борьба трудящихся Волыни за власть Советов (март 1917—1920 гг.). Сборник документов и материалов», Житомир, 1957, стор. 155—156.

☐☐☐☐ Proletarier aller Länder vereinigt Euch! ☐☐☐☐

Manifest
des Kriegs-Revolutionrates der
deutschen Ostarmee.

Deutsche Ostarmee

10. Oktober 1918

Фотокопія титульного листа «Маніфесту Військово-революційної Ради німецької Східної армії», опублікованого 10 жовтня 1918 р.

An die deutschen Proletarier in der Ukraine, in Polen, Litauen, Weißrußland, Lettland u. Finnland!

Genossen!

Wir sind die Zeugen großer, erschütternder Ereignisse, Ereignisse, die gerade für unsere Klasse von großer Bedeutung sind. Für uns die wir im Schweiß unseres Angesichtes unser Brot verdienen haben, während der Fabrikant, der Händler, der Bankier der Gutsbesitzer, der Reiche und sein Staat, der ganze Apparat von Beamten, Minister, Generälen, Gendarmen, Pfaffen, bis zu den Sozialdemokraten, die wahren Früchte unserer Arbeit einheimsten. Mehr als vier Jahre haben wir dieses „Vaterland“ mit unserem Blute verteidigt, mehr als vier Jahre haben wir geraubt, gemordet, geplündert, auf daß seine Macht noch größer werde, daß es uns und unsere Klassengenossen noch mehr als vor und während des Krieges knechte. Mehr als vier Jahre waren wir ein blindes, willenloses Werkzeug seiner imperialistischen Raub- und Eroberungspolitik.

Jetzt sind die meisten von uns, sind alle die, die nicht zu Sklaven oder Gendarmen geworden sind, erwacht, und blicken mit Entsetzen, Grauen und Ekel auf diese viereinhalb Jahre — die schmachvollsten ihres Lebens — zurück. Schon gesellt sich bei manchen unserer Genossen zu dem Ekel vor dem Überlebten ein glühender Haß gegen alle die Heher, die Schuldigen und Mitläufigen an dem Völkermorden. Schon erwacht bei vielen die frühere Ta kraft des Schöpfers aller Lebenswerte, des Proletariats.

Wir müssen uns wieder zusammenschließen und denken und handeln nach Proletariergrundsätzen, nach den Grundsätzen des Kommunismus. Das fordert die Zeit mehr denn je.

Wollen wir vor allem das, was in den letzten Tagen geschehen, unter uns besprechen und beurteilen, und unsere Schlussfolgerungen daraus ziehen, nicht wie es unsere Klassenfeinde, die Bourgeoisie und ihre Diener, die käuflichen Zeitungschreiber, die Pfaffen und unsere Herrn Vorgesetzten, die Offiziere uns eingeben, sondern wie es unsere Interessen, die Interessen der Proletarier aller Länder erfordern.

Selbst die bürgerlichen Blätter, mit denen man uns so reichlich „bedenkt“ und „beschenkt“, werden folgende Tatsachen kaum verschweigen oder entstellen können:

8

Die Zeit drängt, die Pflicht ruft! Unsere gegenwärtige Pflicht aber ist, die herrschende Klasse der Bourgeoisie zu stürzen, und die Leitung des wirtschaftlichen und politischen Lebens, den von uns zu bildenden Räten der Arbeiter-, Bauern- und Soldatendeputierten zu übertragen.

Hört nicht auf die Lügen der bürgerlichen Zeitungslumpen und der Arbeiterverräter der Scheidemannschen Judaspartei!

Hört nur auf die Worte der Proletarier.
Fort mit den Märchen und Vorurteilen, die man in Schule, Kirche und bei dem Militär uns eingepfist und eingepfugelt hat.

Fort mit dem hündischen Gehorsam den Henkersknechten in Pickelhaube oder in Offiziersuniform.
Richten wir uns nur nach den wirklichen Idealen und beginnen wir kühn und erbarmungslos den Kampf gegen alle unsere Unterdrücker.

Viel tausende von deutschen Proletariern stehen an der Ostfront, schon sind an einigen Orten geheime Soldatendeputiertenräte gebildet worden. In jeder Kompagnie, in jedem Bataillon, in jedem Regiment müssen solche Proletarier-Kampfesorganisationen gebildet werden. Das ist unser erster Schritt.

Nur solche Genossen, die von uns aus unserer Mitte gewählt sind und die uns über ihr Tun und Handeln Rechenschaft ablegen, nur die Soldatendeputiertenräte können unsere weiteren Schritte lenken. Bis dahin Genossen achtet auf die Stimme des

Kriegs-Revolutionstrates der deutschen Ostarmee.

Er wird Euch über alles unterrichten, in steter Fühlung mit Euch bleiben und Proletarierinteressen im Proletarierstunne zu wahren bestrebt sein.

Nieder mit den Offizieren und Bluthunden!
Es leben die Räte der Soldatendeputierten der Ostfront!

Nieder mit Wilhelm, Scheidemann und der bürgerlichen Regierung!

Es lebe Karl Liebknecht, und der Vollzugs-
ausschuß der deutschen Arbeiter-, Bauern- und
Soldatendeputiertenräte!

Nieder mit dem Kapitalismus!

Es lebe die Weltrevolution!

Es lebe die Diktatur des Proletariats!

Es lebe der Kommunismus!

Der Kriegs-Revolutionstrat der deutschen Ostarmee.

Військово-революційної Ради німецької Східної армії»,
10 жовтня 1918 р.

рійських частин. Така облава була влаштована, наприклад, у Києві на початку жовтня 1918 р.¹

Поряд з застосуванням проти солдатів, що виходили з покори, найжорстокіших кар німецьке командування провадило ідеологічну обробку солдатів. Влітку 1918 р. з Німеччини на Україну приїхала група професорів, які виступали серед солдатів з лекціями з метою «розвинути любов до батьківщини». Монархічні та інші реакційні організації випускали спеціальні листівки і звернення до армії.

Але ніщо не могло вже зупинити розклад окупаційних військ. Розвал армії німецького імперіалізму прогресував швидкими темпами тому, що солдатам цієї армії набридла війна, тому що їм нав'язали інтервенціоністську війну проти першої у світі соціалістичної країни — країни, де владу взяли в свої руки робітники й селяни.

На чолі запеклої громадянської війни проти німецького імперіалізму та вітчизняних поміщиків і буржуазії стояла створена у липні 1918 р. Комуністична партія України, невід'ємна частина РКП(б). Всюди комуністи були в перших рядах боротьби за визволення України. Вони також провадили велику роботу серед солдатів окупаційної армії, докладали всіх зусиль, щоб розкрити очі німецьким і австрійським робітникам і селянам, одягненим в солдатські шинелі, на події що відбувалися на Україні.

У своєму зверненні до солдатів окупаційної армії у липні 1918 р. Центральний Комітет Комуністичної партії України від імені українських робітників і селян пропонував німецьким і австро-угорським солдатам припинити війну і укласти мир на таких умовах, щоб німецькі і австрійські солдати не захищали інтересів українських поміщиків та капіталістів і не перешкоджали українським трудящим відновити на Україні Радянську владу. «Якщо ви виконаєте ці умови, то ми зобов'язуємось не вживати проти вас ніяких заходів і не робити вам ніякого зла,— говорилось у зверненні.— Якщо ви в Австро-Угорщині і Німеччині повалите систему здирства і грабунку Карла і Вільгельма, то ми дамо вам і вашим родинам все: хліб, м'ясо, жир і різного роду припаси в тій кількості, в якій ми зможемо. Ми це дамо з

¹ «История гражданской войны в СССР», т. 3, стор. 276.

радістю і добровільно, без усякого примусу, ми дамо це вам як братам, але тільки безпосередньо через робітничий і селянський уряд, але ні в якому разі не через теперішній ваш уряд, уряд експлуататорів...»¹.

II з'їзд КП(б)У, що відбувався 17—22 жовтня 1918 р. в Москві, ухвалив резолюцію, 9-й пункт якої був спеціально присвячений роботі українських комуністів серед окупаційних військ. «Наша партія повинна докласти всіх зусиль,—вказувалось в резолюції,—щоб спрямувати стихійно-бунтарський солдатський рух в загальне русло боротьби робітників і селян України й Росії проти капіталістів російських, українських, німецьких і англо-американських. Необхідно до максимуму розгорнути серед них агітаційну і пропагандистську роботу. На ділі треба проводити лозунги: «Братання з революційними австро-німецькими солдатами», «Разом з червоними німецькими й австрійськими солдатами проти спільного ворога»... Необхідно встановити якнайтісніші організаційні й тактичні зв'язки з революційними пролетарями Німеччини та окупованих областей»².

З'їзд прийняв спеціальне звернення до «справжньої партії німецького пролетаріату, партії німецьких лівих груп «Спартак», в якому українські комуністи міцно тиснули руку своїм німецьким братам, що вели боротьбу проти німецького імперіалізму «в ще більш тяжких умовах, ніж ми» і висловлювали впевненість, «що близько вже той час, коли на руїнах світового капіталізму робітники усіх країн почнуть будувати своє суспільство — суспільство світового комунізму»³.

Важливу роль у піднесенні класової свідомості солдатів окупаційної армії, у викритті тієї ганебної справи, на яку посилали німецьких солдатів, відіграла група «Спартак», що вже в той час «міцно стояла на ґрунті пролетарського інтернаціоналізму і боролась за тісний союз з молодістю Радянської країною»⁴.

Один з ветеранів німецького робітничого руху, який

¹ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 502.

² «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях...», стор. 27.

³ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 512.

⁴ Газ. «Neues Deutschland» від 5 жовтня 1958 р.

примикав до його лівого крила, розказує про своє солдатське життя в той час на Україні: «Я був на підозрі і тому весною 1918 р. опинився у Києві. Німецькі війська відігравали роль загарбників, які діяли проти народу, що боровся за свою свободу. Вони поневолювали населення. Нам було доручено ремонт грузовиків, призначених для вивозу продуктів, які були реквізовані у населення, але ми навмисне нічого не робили, і машини на протязі тривалого часу не могли виїхати.

Незабаром я познайомився з одним російським шофером, який розмовляв по-німецьки. Він був більшовик, я показав йому своє посвідчення члена соціал-демократичної партії. Я одержав від нього листівки на німецькій мові, а йому дав листівки і брошури соціал-демократичної партії і «Союзу Спартака»...»¹. Часто уночі біля будинків, де були розквартировані німецькі частини, знаходили цілі пачки прокламацій революційного змісту². В одній з таких листівок група «Спартак» влітку 1918 р. викривала хижацьку природу німецького імперіалізму, який «неначе розбійник з великої дороги схватив... за горло беззбройну Республіку робітників і селян і револьвером безсоромного ультиматуму відтиснув на її грудях «мирний договір», якого не бачив світ, який грубою силою відняв у російської революції область вдвоє більшу, ніж сама Німеччина, який приніс в Росію смерть, пожари і руйнування, який за допомогою убивств, грабунків, мародерства, при допомозі німецької гвинтівки наводив на загарбаних територіях прусський порядок.

...Німеччина стала тепер жандармом капіталістичної реакції в усій Європі, а німецький пролетаріат у солдатській шинелі зробився катом свободи і соціалізму,— писали у цій відозві спартаківці.—Німецькі соціал-демократичні і організовані в профспілки пролетарі рухаються на схід і північ, щоб придушити соціалістичну революцію. Більш страшної трагедії, більш глибокого падіння, більш мерзенної самокастрації не переживав ще ні один клас у світовій історії». Спартаківці закликали німецьких робітників у солдатських шинелях піднятися на боротьбу, щоб «струсити з себе цю страшну ганьбу», щоб показати, «що соціалізм у Німеччині не

¹ А. Норден, Между Берлином и Москвой, стор. 143.

² Там же, стор. 144—145.

вмер остаточно і назавжди». «Треба в останній час врятувати честь німецького пролетаріату!»—говорили спартаківці і закликали в кінці відозви: «Піднімайся, німецький робітник! Врятуємо в останній час свободу в Європі, врятуємо нашу честь, врятуємо соціалізм! Доволі ганьби і безрозсудної холопської покори. Розпочнемо масову боротьбу! Геть криваве панування імперіалізму! Геть війну! Хай знову відродиться міжнародна солідарність робітників»¹.

Величезну революційну діяльність серед колишніх військовополонених німців у Росії і серед німецьких окупаційних військ на Україні розгорнула німецька комуністична група, яка входила до складу Федерації іноземних груп РКП(б).

Німецька група була організована 24 квітня 1918 р. і спочатку налічувала 11 членів². Метою створення цієї групи було видання газети «Світова революція»³, широка пропаганда ідей комунізму шляхом видання брошур, листівок і усної агітації серед військовополонених. Газета, а також брошури і листівки поширювалися по всій Радянській Росії, «серед німецьких військ в окупованих місцевостях, на Україні» і посилались у Німеччину, Фінляндію, Швецію, Данію, Голландію, Швейцарію і Австрію⁴.

Особливо посилилась діяльність групи німецьких комуністів з кінця травня 1918 р. після повстання чеських білогвардійців на Уралі, Сибіру і Далекому Сході. В цей час німці-комуністи неодноразово проводили в багатьох містах Росії збори колишніх військовополонених, створювали місцеві осередки комуністів, які, в свою чергу, широко розгортали пропаганду, видавали свої газети, як, наприклад, в Омську, Томську, Іркутську, Пензі, Єкатеринбурзі, Самарі, Царицині і Петербурзі.

¹ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 503—506.

² «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 388.

³ «Welt-Revolution», Herausgegeben von der Deutschen Gruppe der Russischen Kommunistischen Partei, Moskau, 1918. 21 жовтня 1918 р. Федерація іноземних груп прийняла рішення виділяти з кожного номера цієї газети 200 примірників для Берліна і 200 — для Відня (ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 8, арк. 84).

⁴ «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 388; «Протоколы VIII съезда РКП(б)», стор. 436.

Німецька група мала трьох постійних агітаторів, які вели роботу в таборах серед військовополонених, підготовляли ґрунт для створення комуністичних груп і організації співчуваючих на місцях і підтримували постійні зв'язки між провінцією і Москвою.

Німецькі комуністи залишили значну кількість своїх товаришів для ведення революційної агітації серед окупованих військ на Україні. Так, у травні 1918 р. німецька комуністична група РКП(б) в Москві одержала відомості з Києва про те, що там під час розгону Центральної Ради і встановлення «гетьманства» Скоропадського було повішено 25 військовополонених—інтернаціоналістів за їх належність до партії більшовиків. Трупи повішених не дозволяли знімати з шибениць протягом кількох днів¹.

З самого початку створення група вела широку агітацію серед військовополонених за вступ до Червоної Армії. Ця робота посилилась з моменту чехословацького заклоту і в багатьох містах Росії були створені загони інтернаціоналістів, більшість з яких боролась на фронті, а інші підтримували Радянську владу, беручи участь у придушенні контрреволюційних заклотів і несучи охорону радянських установ у різних містах Росії.

Серед тих військовополонених, які згідно з Брестським договором відправлялися в Німеччину, велась особливо активна агітаційно-масова робота «для того, щоб до моменту відправки на батьківщину вони одержали революційне виховання». З партіями полонених, що поверталися до Німеччини, відправлялись спеціальні агітатори-комуністи².

На 14 жовтня 1918 р. німецька комуністична група в Москві налічувала 18 членів³, на 14 грудня—21 члена⁴, а на кінець 1919 р. до складу німецької групи комуністів входило 200 членів у Москві і 200 — в провінції⁵.

На осінь 1918 р. революційна криза в самій Німеччині ставала з кожним днем гострішою. Німецьке командування, намагаючись зберегти від розкладу части-

¹ ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 26, арк. 135.

² «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 388; «Протоколы VIII съезда РКП(б)», стор. 437.

³ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, зб. 8, арк. 77.

⁴ Там же, од. зб. 11, арк. 2, 8.

⁵ Там же, оп. 4, од. зб. 32, арк. 8.

ни, які перебували на Україні, перекидало їх на Західний фронт, але це приводило до зовсім протилежних наслідків: розповіді німецьких солдатів, що прибували з Східного на Західний фронт, про революцію в Росії, про братання з червоноармійцями і радянськими трудящими ще більше сприяли розкладу німецької армії і на Західному фронті.

Перекинуті зі Сходу в Західну Європу німецькі солдати, як зазначав В. І. Ленін, «перенесли з собою те, що буржуазія називає світовим більшовизмом»¹.

Під впливом Жовтневої революції і внаслідок стихійного протесту проти згубної війни, яка тривала вже чотири роки, посилювався революційний рух серед трудящих Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Турції. Все сильніше відчувався вплив політики Радянської держави, яка покінчила з імперіалістичною війною і вказала трудящим інших країн шлях до тривалого миру. Таким чином, тил німецького імперіалізму ставав чим далі, тим слабкішим.

В результаті війська Німеччини і її союзників почали терпіти поразку за поразкою на Західному фронті і на осінь 1918 р. вже неспроможні були продовжувати імперіалістичну війну.

Воєнна катастрофа ще більше загострила політичну кризу, що назріла на той час у країні, і прискорила революційний вибух у Німеччині, який відбувся на початку листопада 1918 р.

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 28, стор. 127.

РЕВОЛЮЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СПАРТАКІВЦІВ
НА УКРАЇНІ ПІСЛЯ ЛИСТОПАДОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
В НІМЕЧЧИНІ (ЛИСТОПАД 1918—ВЕРЕСЕНЬ 1919 р.)

Піднесення революційного руху серед німецьких окупаційних військ і активізація революційної діяльності серед колишніх військовополонених під впливом Листопадової революції в Німеччині 1918 р.

В. І. Ленін надавав дуже великого значення розвитку німецького революційного руху, вбачаючи в ньому один з найбільш дієвих факторів міжнародного пролетарського руху. Весною 1917 р. він говорив, що «німецький пролетаріат є найвірніший, найнадійніший союзник російської і всесвітньої пролетарської революції»¹. З неослабною увагою стежить В. І. Ленін за наближенням «робітничої революції в Німеччині»². Коли у жовтні 1918 р. революційна хвиля в Німеччині піднімалася все грізніше і вище, В. І. Ленін писав Я. М. Свердлову про те, «щоб допомогти німецьким робітникам в справі руху вперед революції, що почалася в Німеччині»³.

Одержавши 9 листопада 1918 р. першу радіограму про повалення монархії і кайзерівського уряду в Німеччині, В. І. Ленін зобов'язав терміновою телеграмою Орловський і Курський губвиконкоми і губкоми партії використати всі можливості для того, «щоб якнайшвидше словістити це німецьким солдатам на Україні»⁴. На-

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 23, стор. 344—345.

² В. І. Ленін, Твори, т. 24, стор. 218.

³ В. І. Ленін, Твори, т. 35, стор. 301.

⁴ В. І. Ленін, Твори, т. 35, стор. 309.

ступного дня, 10 листопада, з Москви за підписом голови Ради Народних Комісарів В. І. Леніна була надіслана телеграма «Всім радам депутатів, всім, всім», в якій він знову просив вжити всіх заходів «для оповіщення німецьких солдатів в усіх прикордонних пунктах»¹. «Дуже можливо, що все це було приховано від німецьких солдатів на Східному фронті і в Україні. Всіма засобами, що маються у вашому розпорядженні, доведіть ці факти до відому німецьких солдатів»,— звертався В. І. Ленін до всіх прикордонних Рад депутатів трудящих².

Для здійснення цього завдання були надіслані делегації від повстанських полків, що перебували в нейтральній зоні, в різні повіти, де розташовувалися частини німецької окупаційної армії. Ці делегації повідомляли німецьких солдатів про революцію в Німеччині, і скоро звістка про події на їх батьківщині, незважаючи на намагання офіцерів приховати від солдатів правду, прокотилася по гарнізонах окупованої України. Так, 12 листопада 1918 р. на засіданні Військової ради Середино-Будського бойового району була прийнята постанова про посилку делегації з п'яти чоловік в Хутір Михайлівський, Глухівського повіту, «для обміну думками з німецькими солдатами»³.

Як тільки звістка про революційні події в Німеччині доходила до тієї чи іншої німецької частини, в ній організовувалися Ради солдатських депутатів. Штаби цих частин доповідали верховному командуванню про те, що війська відмовлялися виконувати накази про дальше несення окупаційної служби і вимагали повернення на батьківщину. Так, наприклад, 1-й дивізіон 424-го артилерійського полку і батарея 98-го полку польової артилерії, які були виділені для охорони залізниці в околицях міста Олександрівська (нині Запоріжжя), відмовилися нести службу і домоглися відправки до Німеччини в результаті збройного виступу, під час якого були пущені в хід ручні гранати. Під Катеринославом командування 1-го армійського корпусу було змушене відвести наприкінці листопада 384-й полк

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 28, стор. 156.

² Див. «Борьба трудящихся Черниговщины за власть Советов», стор. 194.

³ Там же, стор. 195.

ландвера, який відмовився нести службу. Німецькі солдати відмовлялись стріляти в українських робітників і селян, в червоноармійців¹.

На третій день після звістки про революцію в Німеччині, 12 листопада 1918 р., з Києва надійшло повідомлення, що розташовані у Києві німецькі війська думають створити свої Ради², а наступного дня в солдатській казармі на Хрещатику відбулися збори делегатів великої солдатської Ради військових частин, розташованих в районі Києва, де була прийнята постанова, в якій говорилось: «Товариші не повинні втручатись у внутрішні відносини українського населення»³.

Полтавський губернський староста повідомляв 14 листопада 1918 р. уряду Скоропадського про те, що німецьке командування збирається на протязі шести тижнів вивести війська з Полтавщини, тому що серед них швидко поширюється більшовицька агітація, і що «представник німецьких солдатів Полтавського гарнізону обіцяв свою підтримку місцевим більшовикам»⁴.

Про створення німецьких Рад солдатських депутатів у прикордонній з РРФСР смузі, у Білій Церкві, Фастові, Таращі, Сквирі, Бердичеві, Каневі, Чигирині, Житомирі, Кременці, Одесі повідомляли чернігівський, київський, волинський губернські старости і одеський градоначальник⁵. Чернігівський губернський староста писав у своєму донесенні військовому міністрові: «Німецькі солдати заявили, що скоро самовільно підуть на батьківщину і проливати кров у боротьбі з більшовиками не будуть»⁶. Київський губернський староста писав, що солдати Бердичівського гарнізону зривають з офіцерів погони і розвішують червоні прапори⁷. Одеський градоначальник повідомляв, що створені в м. Одесі німецькі Ради солдатських депутатів увійшли в тісний контакт з місцевими більшовицькими організаціями і разом розгля-

¹ А. Н о р д е н, Между Берлином и Москвой, стор. 247—248.

² «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 521.

³ Там же, стор. 522.

⁴ Там же, стор. 524.

⁵ Там же, стор. 525—528.

⁶ Там же, стор. 525.

⁷ Там же, стор. 526.

дають питання про заміну існуючої на Україні влади Радами і що «німецькі солдати настроєні в дусі комунізму»¹.

Міністерство юстиції уряду Скоропадського повідомляло 15 листопада 1918 р. міністра внутрішніх справ про те, що внаслідок більшовицької пропаганди повністю розклався німецький караул київської губернської тюрми, і вимагало замінити цей караул більш надійним².

Між повстанцями нейтральної зони, кількість яких увесь час поповнювалась робітниками і селянами, що втікали сюди з окупованих німцями українських областей, та німецькими солдатами почалося братання. Особливо велику діяльність по налагодженню зв'язків з німецькими солдатами розгорнув командир Богунського повстанського полку Микола Олександрович Щорс.

12 листопада до Богунського полку прибула делегація у складі дев'яти представників від 19-го і 106-го німецьких полків. Делегацію німецьких солдатів, яка прийшла з червоним прапором, богунці урочисто зустріли і влаштували на вокзалі великий мітинг, де були присутні і представники інших радянських частин. Після мітингу відбувся урочистий обід. Наступного дня о 9-й годині ранку делегати німецьких солдатів з музикою і червоними прапорами разом з Богунським полком, що зібрався в повному бойовому складі, пішли за демаркаційну лінію в села Лищичі і Кустичі-Брянново, Стародубського повіту, звідки прибули представники німецьких солдатів³. У цей же день у селі Лищичі відбулося засідання Ради німецьких солдатів 106-го ландверного полку разом з делегацією українських повстанців. На цьому засіданні голова німецької Ради солдатських депутатів Пельг сказав: «Німецькі солдати-робітники повинні взяти владу в свої руки, інакше через декілька років нас поженуть знову на бойню. Російська революція показує нам шлях, по якому ми повинні йти». У кінці засідання була прийнята резолюція, в якій ні-

¹ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 527—528.

² Там же, стор. 525—526.

³ ЦДАЖР СРСР, ф. 130, оп. 12, од. зб. 99, арк. 38—3 ; «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 519.

Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!

Deutsche Kameraden und Genossen!

Ihr seid in der jetzigen Zeit Augenzeugen des heftigsten Kampfes, der sich je abgespielt hat — des Klassenkampfes, der in Russland in den Bürgerkrieg übergegangen ist. Die russischen Arbeiter konnten das Joch, das sie während so vieler Jahre tragen mussten, nicht länger dulden. In Grossrussland haben die Arbeiter und Bauern die Macht in ihren Händen und gehen mutig den damaligen Weg, der zu unserem Ideal — dem Sozialismus führt. In der Ukraine bricht sich die Freiheitsbewegung immer mehr Bahn, denn man hat sie wohl bis jetzt zu hemmen vermocht, indem die ukrainischen Kapitalisten mit den Einigen einen Bund gegen das Proletariat schlossen und Euch nach Russland schickten, aber sie haben die Freiheitsliebe nicht zu töten vermocht, und wissen nun sehr gut, dass ihre Herrschaft ein Ende mit Schrecken nehmen wird. Angesichts der Ziele, die wir verfolgen, bitten wir ukrainischen Arbeiter Euch deutsche Arbeiter und Bauern, die ihr gegen Euren Willen noch in der Soldatenuniform steckt: Zieht Eure Waffen nicht zum zweiten mal gegen uns. Wir verlangen nicht, dass ihr mit uns unsere gemeinsamen Feinde bekämpfen sollt, aber wir haben ein Recht zu verlangen, dass ihr ihnen nicht helft, ihre Mordanschläge gegen die Arbeiterklasse zu verwirklichen. Das Recht, dieses zu verlangen, gibt uns das schon von Euch bei Eurem Einmarsch vergossene Arbeiterblut, das durch Eure Neutralität in dem sich jetzt abspielenden Kampf nur eine kleine Sühne erfährt. Deshalb Kameraden, zieht Eure Waffe nicht gegen die ukrainischen Arbeiter und Bauern!

**Die Deutsche Gruppe der Kommunistischen Partei
in der Ukraine.**

Фотокопія відозви німецької групи КП(б)У до «Німецьких друзів і товаришів!», що перебували в рядах окупаційної армії.

мецькі солдати вимагали передачі всієї влади Радам і висловлювали свою рішучість боротися проти міжнародної буржуазії за завоювання першої соціалістичної республіки¹.

13 листопада 1918 р. за підписом делегатів від німецьких солдатів, командира Богунського полку Миколи Щорса, голови Унечської організації РКП(б) Іванова і Ревкому була надіслана привітальна телеграма В. І. Леніну, в якій говорилося: «Представники революційних солдатів Німеччини, делегати Лищичинської Ради солдатських депутатів разом з Унечською організацією РКП вітають у Вашій особі світову революцію»².

У відповідь на привітання з Унечі В. І. Ленін надіслав телеграму голові Унечської організації РКП(б) тов. Іванову, в якій зазначалося: «Дякую за привітання всім. Особливо зворушений привітанням революційних солдатів Німеччини. Тепер дуже важливо, щоб революційні солдати Німеччини взяли негайно дійову участь у визволенні України. Для цього необхідно, по-перше, арештувати білогвардійців і власті українські, по-друге, послати делегатів від революційних військ Німеччини в усі військові німецькі частини на Україні для швидкої і спільної їх дії за визволення України. Час не жде. Не можна гаяти ні години. Телеграфуйте зараз же, чи приймають цю пропозицію революційні солдати Німеччини.

Голова Раднаркому *Ленін*»³.

Про те, якого величезного значення надавав В. І. Ленін справі участі німецьких революційних солдатів у боротьбі за владу Рад на Україні, свідчить власноручна приписка Володимира Ілліча на телеграмі: «*Терміново. Поза всякою чергою. Доставити мені відомості о котрій годині прийнято Унечею*»⁴.

Цього ж дня В. І. Ленін надіслав телеграму Орловському губкомові партії такого змісту: «Орел. Губком Рос. Ком. Партії більшовиків для українців

¹ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 520.

² В. І. Ленін, Военная переписка (1917—1920), М., 1956, стор. 82.

³ В. І. Ленін, Твори, т. 35, стор. 310.

⁴ Там же,

Я тільки що одержав з Унечі привітання від революційних солдатів Німеччини. Вважаю дуже важливим, щоб в усі прикордонні пункти з Україною ви повідомили по телеграфу про це і, відповідаючи від мого імені подякою за привітання революційних солдатів Німеччини, звернулися до них з проською допомогти швидкою і рішучою дією визволенню України. Нехай революційні солдати Німеччини довершать почату ними славному німецьку революцію арештом білогвардійців на Україні і визволенням України.

Хай живуть революційні солдати Німеччини на Україні! Хай живе братерський союз німецької радянської Республіки з Українською радянською Республікою!
Голова Раднаркому *Ленін*»¹.

Цього ж дня командир Богунського полку Микола Олександрович Щорс відповідав телеграмою В. І. Леніну про те, що «заходи, вказані в телеграмі, вжиті. Зранку вислані представники, комуністи-агітатори. Німецькі солдати погоджуються заарештувати своїх офіцерів. Що буде далі — повідомимо»².

14 листопада 1918 р. начальник прифронтової смуги дільниці Унеча — Зерново Сабуров і воєнком Желобков повідомляли В. І. Леніну про те, що радянські війська разом з революційними солдатами Німеччини виступлять 15 листопада з сіл Лищичі і Кустичі і з оркестром та прапорами підуть в напрямку посаду Клинци³.

О 23-ій годині 35 хвилин цього ж дня Федерація іноземних комуністичних груп одержала телеграму з Унечі такого змісту: «Просимо негайно [виділити] кращих іноземних агітаторів, [а також] літератури Комуністичний маніфест програми [і] прислати через ЦК Орел Штаб Богунського полку в Унечу. Робота розпочата. Фішер Еккерт Фукс»⁴.

Федерація іноземних комуністичних груп одержала також 13 листопада телеграму за підписом секретаря Центрального Комітету КП(б)У Е. І. Квірінга, в якій повідомлялось, що ЦК просить надіслати в його розпо-

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 35, стор. 311.

² ЦДАЖР СРСР, ф. 130, оп. 12, од. зб. 99, арк. 39.

³ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 519.

⁴ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 7, арк. 85.

рядження німецького журналіста¹. Відділ розповсюдження видань друку Видавництва Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету надіслав у свою чергу 14 листопада у Федерацію іноземних груп листа, в якому прохав видати агітаційну літературу на німецькій, чеській, польській, хорватській, угорській і румунській мовах, по можливості в як можна більшій кількості для відправки її курському губернському агентові, щоб той її розповсюдив серед військовополонених і біженців, які перебували на території Курської губернії².

В наступні дні В. І. Ленін регулярно одержував відомості про взаємовідносини між українськими повстанськими військами і революційними німецькими солдатами. Так, наприклад, штаб 3-ої повстанської дивізії повідомляв В. І. Леніна 16 листопада 1918 р.: «Сьогодні о 8 ранку делегація Сумського батальйону направились в Коренево. Зустрінуто німецькими солдатами дружески. В Кореневі створено Раду. Голова рядовий. Офіцерство поки що на місцях. Ставляться до нього з недовір'ям. На питання делегації про спільне захоплення Коренева відповідь буде дана 17-го вранці. Німецькі солдати настроєні революційно... Делегація вільно ходила по посьолку Кореневу і її радо зустрічали німецькі солдати, вітаючи словами: «Хай живуть більшовики!». Завтра виїздить в Коренево делегація Львовського виконкому. Просимо Вашої допомоги у присилці інтернаціоналістів.

Штаб 3-ї повстанської дивізії»³.

Цього ж дня з Унечі Микола Щорс в телеграмі В. І. Леніну писав про наслідки переговорів з німецькими солдатськими Радами: «Переговори велись через штаб Богунського полку з п'ятьма гарнізонами. Переважний настрій німецьких солдатів у дусі комунізму. Шейдеманівці становлять десяту частину. Офіцерів усунуто і вони не беруть участі ні в переговорах, ні у виборах до комітетів. Заходів проти них не вживають, незважаючи на наші поради. Завтра вибори полкових комітетів. Вівторок (вибори) дивізійного. В кінці тижня сподіваються скликати армійський з'їзд у Києві. Вжито

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф, 17, оп. 9, од. зб. 7, арк. 232.

² Там же, од. зб. 8, арк. 75.

³ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 528.

заходів до присутності там інтернаціоналістів. Необхідно послати великі сили з центру»¹.

Коли В. І. Ленін довідався про те, що намічається з'їзд Рад солдатських депутатів німецької армії на Україні², то він негайно 16 листопада викликав до прямого проводу голову Орловського губвиконкому, а також надіслав йому телеграму такого змісту: «Я не знаю нічого про цей з'їзд. Раджу зразу ж налагодити зв'язки з українськими комуністами і з їхнім ЦК через Курськ. Необхідно докладно перевірити повідомлення про те, що більшість німецьких Рад на стороні більшовиків. Якщо це не так, тоді необхідно виступити на з'їзді з всебічною і добре обгрунтованою принциповою промовою про більшовизм і його завдання. Якщо ж німецькі солдати вже більшовики чи спартаківці, тоді обов'язково запропонувати їм негайний союз з нами для скорішого відновлення Радянської влади на Україні і для заарештування не тільки білогвардійців, але і радівців. У всякому випадку на з'їзд треба послати людей, здатних дати найточніший звіт про всі дебати і рішення.

Якщо уже пізно посилати нових представників на з'їзд, тоді постарайтесь передати по телеграфу мою записку тим, кого Ви вже послали. Жду відповіді. *Ленін*»³.

Одержавши відповідь про те, що представники на з'їзд німецьких солдатських Рад послані у Київ, В. І. Ленін відповів: «Дуже радий, що посилаєте представників. Надіюсь задоволені моїми порадами. Налагодьте повідомлення про кожний день з'їзду»⁴.

Між тим Радянський уряд 13 листопада 1918 р. анулював кабальний Брестський договір і тепер мав можливість подати безпосередню допомогу українському народові в його боротьбі за визволення від німецьких окупантів і українських поміщиків та капіталістів. За вказівкою В. І. Леніна була створена Реввійськрада Українського фронту.

¹ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 528; «Борьба трудящихся Черниговщины за власть Советов», стор. 198.

² Цей з'їзд відбувся у Києві 12 грудня 1918 р.

³ «Ленинский сборник» ХХХІV, стор. 51—52; В. И. Ленин, Военная переписка, стор. 85.

⁴ «Ленинский сборник» ХХХІV, стор. 52.

20 листопада 1918 р. був утворений Тимчасовий робітничо-селянський уряд Радянської України, завданням якого було відновити Радянську владу на визволеній українській землі. Цього ж дня українські повстанські дивізії виступили з нейтральної зони і розпочали наступ у двох напрямках — на Київ і на Харків.

На засіданні Тимчасового уряду України 28 листопада 1918 р. було прийнято Маніфест про скинення гетьмана Скоропадського, про скасування всіх законів та договорів, виданих Центральною Радою і гетьманським урядом, про знищення приватної власності капіталістів на фабрики й заводи та поміщицької власності на землю. Маніфест проголошував 8-годинний робочий день, земля передавалась у безплатне користування селянам, відновлювались усі закони, видані Радянською владою до окупації України німецькими військами. На цьому ж засіданні була затверджена Військова Рада Українського фронту в складі Ф. А. Сергєєва (Артема), В. О. Антонова-Овсієнка, В. П. Затонського.

З оперативних зведень і телеграм командирів українських повстанських частин та з інших джерел ми можемо досить яскраво відтворити картину тих взаємовідносин, які склалися в кінці листопада та в грудні 1918 р. між солдатами німецької окупаційної армії та наступаючими дивізіями української Червоної Армії.

22 листопада член ЦК КП(б)У В. П. Затонський в телеграмі до Раднаркому РРФСР повідомляв, що місто Рильськ було зайняте без бою, а частина німецького гарнізону міста приєдналася до радянських військ¹.

В деяких місцях німецькі солдати вагалися і не залишали зайнятих ними в прикордонній смузі сіл, чекаючи вказівок від своїх дивізійних комітетів і від шейдеманивського уряду з Берліна. Так було, наприклад, в районі Коренева, де німецькі солдати відмовлялись пропускати радянські частини без розпорядження з Берліна². На роз'їзді Святець німці обеззброїли два взводи кавалеристів з Таращанського полку. Тільки після переговорів з представниками німецької Ради солдатських депутатів зброя була повернута червоноармійцям³.

¹ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 531.

² Там же.

³ Там же, стор. 544.

В інших же місцях німецькі солдати радо зустрічали радянські війська і висловлювали свою солідарність з ними. Біля ст. Біломістної, де делегати Радянського уряду вели переговори з німецькими солдатами, останні на тритисячному мітингу заявили: «Наші гармати не будуть спрямовані проти вас»¹.

30 листопада 1918 р. Народний комісар внутрішніх справ РРФСР Г. І. Петровський одержав телеграму із Почепа, в якій говорилось: «29 листопада Гомелі скликається з'їзд німецьких Рад. Згідно запрошенню делеговані два представники Чернігівського Губвиконкому. Представникам гарантована безпека охороною німців. Настрій німецької армії більшовицький»². Проте на цьому з'їзді була обрана угодовська, опортуністична Гомельська німецька Рада солдатських депутатів. А через кілька днів, 10 грудня 1918 р., в телеграмі Військовій Раді Українського фронту, Народному комісарові закордонних справ РРФСР Чичеріну і начальнику 1-ої Української дивізії Лакатошу командир Богунського полку М. О. Щорс повідомляє, що німецькі солдати в селі Туросні, Чернігівської губернії, вимагали перевиборів опортуністичної Гомельської Ради і «обеззброїли гайдамацькі загони, заявляючи їм: «Тікайте, куди ваші очі бачать, ми вас більше не захищаємо, вас захищає Скоропадський». В цьому ж селі, повідомляв далі Щорс, повстанці об'єднались з німецькими солдатами і харчуються з однієї кухні та разом співають «Інтернаціонал»³.

Всі ці факти говорять за те, що німецькі солдати чим далі, тим більше революціонізувались, більш рішуче заявляли про свою підтримку Радянської влади на Україні.

Багатогранну і активну діяльність розгортає в цей час Федерація іноземних комуністичних груп в Москві і зокрема її німецька група. Поступово вся робота Федерації переноситься спочатку ближче до нейтральної

¹ «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 535.

² ЦДАЖР СРСР, ф. 393, оп. 4, од. зб. 66, арк. 104.

³ Центральний Державний Архів Червоної Армії (далі — ЦДАЧА), ф. 999, оп. 1, од. зб. 28, арк. 16; «Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов», стор. 545; Борьба трудящихся Черниговщины за власть Советов», стор. 210.

смуги—в Орел¹ і Курськ, де перебував Центральний Комітет КП(б) і Тимчасовий уряд України, а згодом, в міру визволення Української території, в Харків і Київ.

Революційна робота велась як в організаційному напрямі, так і в напрямі посилення агітації і пропаганди в частинах німецької окупаційної армії, серед військовополонених, в напрямі створення окремих інтернаціональних частин, бійці яких пліч-о-пліч з українськими і російськими робітниками і селянами боролися за відновлення Радянської влади на Україні.

Про це, наприклад, свідчить те, що 16 грудня 1918 р. агітаційно-освітній відділ Всеросійського бюро військових комісарів прохав Федерацію іноземних груп «відпустити для Унечського комітету різні друковані матеріали, які б можна було використати для розповсюдження на Україні, на загальну суму 5000 карбованців за рахунок агітаційно-освітнього відділу бюро»². Федерація зразу ж підготувала необхідну літературу на різних мовах, причому найбільшу кількість на німецькій мові³.

Була складена спеціальна «Інструкція для розповсюдження агітаційної літератури на іноземних мовах серед ворожих військ», в якій вказувалось: «При всякій нагоді намагатись передавати і розповсюджувати бо-дай найменшу кількість такої літератури—прокламації і брошури,—користуючись для цієї мети: а) послугами місцевого населення, б) спеціальними посильними—лазутчиками, в) гідропланами і аеропланами, г) розвідзагонами і розвідниками..., д) сильним вітром... Залишати в будинках літературу у випадку захвату будинків ворогом... На випадок нашого наступу давати кожному червоноармійцеві одну-дві прокламації на іноземних мовах»⁴.

Протягом грудня 1918 р.—лютого 1919 р. радянські війська здобули цілий ряд важливих перемог і визволили від окупантів і гетьманців багато міст і сіл України. 3 січня 1919 р. у Харкові в результаті повстання

¹ Архів Інституту історії партії ЦК КП України (далі — АІІП ЦК КПУ), ф. 1, оп. 13, од. зб. 14, арк. 62.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 8, арк. 38.

³ Там же.

⁴ Там же, оп. 1, од. зб. 155, арк. 43.

робітників і успішного наступу Червоної Армії була відновлена Радянська влада.

Під час наступу Червоної Армії на Харків «німецькі частини не чинили опору нашим військам»¹. Після визволення Харкова там залишилось 11 ешелонів німецьких військ².

Відновлення Радянської влади у Харкові мало величезне значення для дальшого розгортання визвольної боротьби українського народу, бо розвинута промисловість і численний пролетаріат робили це місто одним з опорних пунктів боротьби за Радянську владу на Україні. Харків став тимчасовою столицею України і незабаром після його визволення туди прибув Тимчасовий робітничо-селянський уряд України.

Ще до переїзду Тимчасового уряду України до Харкова при ньому був створений німецький відділ³, а при ЦК КП(б)У — німецька група Комуністичної партії (більшовиків) України⁴. Відділ і група діяли в тісному контакті між собою, а також підтримували тісні зв'язки з Федерацією іноземних груп у Москві і особливо з німецькою групою останньої.

Як тільки Тимчасовий уряд України прибув до Харкова, німецька група КП(б)У на одному з своїх засідань прийняла рішення: «До визволення усїєї України радянськими військами від різного роду контрреволюційних банд і можливого тоді координування дій окремих німецьких груп — Харківська німецька група Комуністичної партії (більшовиків) України вважає себе центральною партійною організацією (німецькою) для Радянської України»⁵.

Таким чином, Листопадова революція в Німеччині мала великий вплив на розвиток і активізацію революційного руху серед колишніх німецьких військовополонених в Росії.

¹ АІІП ЦК КПУ, ф. 1, оп. 13, од. зб. 14, арк. 18.

² Там же.

³ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 7, арк. 217.

⁴ АІІП ЦК КПУ, ф. 1, оп. 4, од. зб. 114, арк. 2; ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 7, арк. 215.

⁵ АІІП ЦК КПУ, ф. 1, оп. 4, од. зб. 114, арк. 2; газ. «Ізвестия» Временного рабоче-крестьянского правительства Украины и Харьковского Совета рабочих депутатов» від 1 лютого 1919 р.

Газети спартаківців «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit»

Ще десь у кінці листопада чи на початку грудня 1918 р.¹ німецький відділ при Тимчасовому робітничо-селянському урядові України почав видавати свою газету, що мала назву «Die Weltkommune» — «Світова комуна» і виходила один раз на тиждень.

Збереглися надзвичайно цікаві матеріали про організацію групою німецьких комуністів на Україні власного друкованого органу. До цих матеріалів належить переписка ЦК КП(б)У з Федерацією іноземних груп при РКП, з німецькою групою КП(б)У, а також телеграми члена колегії Радянської пропаганди при ВЦВК Кржемінського до українських комуністів і протоколи засідання Федерації іноземних груп у Москві.

18 грудня 1918 р. член колегії Радпропу при ВЦВК Кржемінський послав українським комуністам телеграму такого змісту: «Курськ. Вокзал. Ревком... 7 грудня через німецьку групу послали Вам 4 пуди шрифту. Повідомте, скільки і якого шрифту вам ще прислати. Взагалі просимо з усіх питань, зв'язаних з пропагандою, звертатись до нас. Товаришів, які їдуть з Курська до Москви і назад, просимо заходити до нас для передачі їм кореспонденції і літератури»². Це перша згадка про те, що з Москви через німецьку групу комуністів було послано в адресу Тимчасового робітничо-селянського уряду України німецький шрифт з метою використання німецькою групою при ЦК КП(б)У для налагодження систематичної пропагандистської і агітаційної роботи серед солдатів окупаційної армії, колишніх військово-полонених і німецьких колоністів на Україні.

На черговому засіданні Федерації іноземних груп у Москві, яке відбулося 27 грудня 1918 р., розглядалось поряд з іншими і питання про ліквідацію царинської Федерації іноземних комуністичних груп. Доповідь на цю тему зробив Гільберт Мельхер, який був головою царинської Федерації. Він говорив, що агітаційна робота там майже припинилася, а комуністів-інтернаціо-

¹ На жаль, ми не маємо змоги встановити точну дату виходу першого номера газети «Die Weltkommune», тому що не вдалося розшукати перші шість номерів газети.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 155, арк. 138.

налістів відправили або ж на батьківщину, або ж на Український фронт. В Царицині залишився тільки політичний комісар та ще три комуністи-інтернаціоналісти, які й мали завдання продовжувати дальшу роботу. Газета була ліквідована, а частина друкарні відіслана до Москви. Мельхер пропонував «відправити цю невелику друкарню на Україну в розпорядження тов. Піріна»¹. Федерація прийняла рішення передати друкарню в розпорядження Тимчасового українського уряду².

Про те, що посланий з Москви німецький шрифт був одержаний німецьким відділом Тимчасового уряду України і використаний для видання газети «Die Weltkommupe», ми дізнаємось з переписки ЦК КП(б)У з Федерацією іноземних груп у Москві і німецьким відділом Тимчасового уряду України.

30 грудня 1918 р. Гільберт Мельхер, викликаний з Царицина до Москви, повідомляв секретарю ЦК КП(б)У Квірінгу про посилку в його розпорядження німецького шрифту. Він писав: «Товариш Квірінг! При цьому супроводжується у Ваше розпорядження маленький комплект німецького шрифту, а саме:

2 великі ящики	тип: цицero антик
3 » »	тип: гарманд антик
1 маленький ящик	тип: цицero курсив
1 » »	тип: терція антик
1 » »	тип: терція курсив
1 » »	тип: гротеск текст.

Всього 18 (вісімнадцять) пудів.

Шрифт цей був призначений для обладнання літучої друкарні по виданню листівок для розповсюдження серед німецьких солдатів, які перебувають на Україні, і я повинен був, згідно з рішенням Центральної Федерації іноземних груп при РКП, виїхати з нею у Ваше розпорядження. Але коли я приїхав сюди, в Москву, то довідався, що в цей час це рішення було відмінено у зв'язку з грізним становищем у Австрії, і я одержав інше призначення за кордон. Відсилаючи до Вас тепер один тільки шрифт, я прошу Вас надіслати на ім'я

¹ Тут у протоколі Федерації іноземних груп допущена помилка і прізвище Квірінг написано невірно — Пірін.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 1, арк. 5, 7.

Всеміського Комітету РКП в Царицин записку про те, що шриффт цілком благополучно прибув у Курськ. Бажаю Вам усім т. т. успіху! З Комуністичним привітом! Г. Мельхер»¹.

Того ж дня в адресу ЦК КП(б)У було направлено відношення Федерації іноземних груп при РКП про відправку шриффту німецьким комуністам на Україну².

17 лютого 1919 р. ЦК КП(б)У надіслав німецькій групі КП(б)У листа: «Шановні товариші! Додаючи до цього лист Федерації іноземних груп, просимо повідомити, чи одержали ви шриффт для друкарні»³. Німецький відділ Тимчасового уряду України в листі за № 202 від 4 березня 1919 р. повідомляв з цього приводу Центральному Комітетові КП(б)У: «Посилаючись на Ваше відношення від 17 лютого ц. р. за № 974, Німецький відділ Тимчасового робітничо-селянського уряду України цим повідомляє Вас, що шриффт, присланий Федерацією іноземних груп, переданий у наше розпорядження і взятий у друкарню Дрейшпуля, де друкується газета «Ді Вельткомуне», що видається нашим відділом.

За завідуючого відділом Станек
Секретар Флор Лауке»⁴.

Зібравши всі відомості про те, що німецька група комуністів на Україні шриффт одержала і використовує його для друкування своєї газети, ЦК КП(б)У направив 6 березня 1919 р. з Харкова в Москву в адресу Федерації іноземних груп усю переписку з цього приводу⁵.

Наведене вище свідчить про те, що після Листопадової революції в Німеччині німецькі комуністи, які перебували в Росії, розгорнули активну діяльність по створенню друкованого органу для посилення агітаційної роботи серед солдатів німецько-австрійської окупаційної армії і колишніх військовополонених на Україні. Значну допомогу німецьким комуністам в цій справі подавали ЦК РКП(б), ЦК КП(б)У і Федерація іноземних комуністичних груп.

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17. оп. 9, од. зб. 7, арк. 216.

² Там же, арк. 216.

³ Там же, арк. 215.

⁴ Там же, арк. 217.

⁵ Там же, арк. 214.

Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!

Die Weltkommune

Nachrichten-Blatt für die deutschen Soldaten
herausgegeben von der

Ausländischen Abteilung bei der Provisorischen Arbeiter- und Bauern-Regierung der Ukraine.

2. Jahrgang.

Mittwoch, d. 15. Januar 1919.

№ 7.

Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!

DIE WELTKOMMUNE

herausgegeben von der Ausländischen Abteilung der Provisorischen Arbeiter- und Bauern-Regierung der Ukraine
und der Deutschen Gruppe der Ukrainischen Kommunistischen Partei in Charkow.

№ 10.

Freitag, den 31. Januar 1919.

Preis: 40 Kop.

Proletarier aller Länder, scharf Euch alle um die rote Fahne der Weltrevolution!

Der Gegner macht seine letzten verzweifelten Anstrengungen!

Haltet alle fest zusammen, dann muss der Sieg unser sein.

Schon liegt das blutige Ungeheuer des internationalen Imperialismus im Sterben; Eure Sache ist es, dieses Ungeheuer vollends zu vernichten.

Proletarier aller Länder vereinigt Euch zur endgültigen Niederwerfung Eurer gemeinsamen Feinde!

Фотокопії заголовків газет «Die Weltkommune» і «Völker

Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!

Die Weltkommune

Herausgegeben von der Abteilung für ausländische Propaganda in Kiew.

Nr. 18.

Donnerstag, den 10. April 1919.

Preis 60 Kop.

видаєм в Києві за редакції Проп. в Києві

Erscheint wöchentlich.

Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!

Die Weltkommune

Herausgegeben von der Deutschen Gruppe der ukrainischen kommunistischen Partei
(Spartakusgruppe) in Kiew.

Nr. 19.

Donnerstag, den 17. April 1919.

Preis 60 Kop.

Erscheint wöchentlich.

Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!

Völkerfreiheit.

Herausgegeben von der Deutschen Gruppe der ukrainischen kommunistischen Partei
(Spartakusgruppe) in Kiew.

Nr. 1.

Sonntag, den 31. Mai 1919.

Preis 60 Kop.

freiheit», в яких відображена еволюція підзаголовків цих газет.

Таким чином, на основі всіх вищенаведених фактів, можна зробити висновки про те, що газета німецьких комуністів на Україні «Die Weltkommune» почала виходити в Курську на початку грудня 1918 р.

У Харкові газета «Die Weltkommune» видавалась у друкарні Дрейшпуля, що містилась по вул. Плетнівській, 14. Після визволення Києва від петлюрівських військ Український уряд і Центральний Комітет КП(б)У переїхали до Києва, а разом з ними переїхала сюди і німецька група комуністів, яка й продовжувала тут з квітня 1919 р. видання газети «Die Weltkommune», а з 31 травня 1919 р. німецькі комуністи перейменували газету «Die Weltkommune» у «Völkerfreiheit» («Народна свобода»). У Києві газети друкувались у першій Радянській друкарні по вул. Московській, 8, а їх редакція знаходилась по вул. Лютеранській (тепер Енгельса), 23.

Спочатку в підзаголовку газети було вказано, що вона є листок-вісті для німецьких солдатів, який видається іноземним відділом при Тимчасовому робітничо-селянському урядові України¹. З кінця січня 1919 р. в заголовку газети відмічалось, що вона видається іноземним відділом Тимчасового робітничо-селянського уряду України і німецької групи КП(б)У в Харкові². З середини квітня 1919 р., коли газета уже виходила у Києві, в заголовку вказувалось, що вона є органом німецької групи КП(б)У «Спартак» у Києві³. Аналогічний підзаголовок був і в газеті «Völkerfreiheit»⁴.

Всього на протязі грудня 1918 р. — серпня 1919 р. вийшло 23 номери газети «Die Weltkommune» і 13 номерів газети «Völkerfreiheit».

¹ «Die Weltkommune». Nachrichten — Blatt für die deutschen Soldaten herausgegeben von der Ausländischen Abteilung bei der Provisorischen Arbeiter- und Bauern-regierung der Ukraine. 15 Januar 1919.

² «Die Weltkommune». Herausgegeben von der Ausländischen Abteilung der Provisorischen Arbeiter- und Bauern-regierung der Ukraine und der Deutschen Gruppe der Ukrainischen Kommunistischen Partei in Charkow. 31 Januar 1919.

³ «Die Weltkommune». Herausgegeben von der Deutschen Gruppe der Ukrainischen Kommunistischen Partei (Spartakusgruppe) in Kiew, 17 April 1919.

⁴ «Völkerfreiheit», Herausgegeben von der Deutschen Gruppe der Ukrainischen Kommunistischen Partei (Spartakusgruppe) in Kiew. 31 Mai 1919.

Німецька комуністична група на Україні спрямовувала свої зусилля на те, щоб організувати і об'єднати колишніх військовополонених і солдатів окупаційних військ, виховати в них почуття пролетарського інтернаціоналізму, братерської дружби і солідарності з радянським народом. Газети «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit» якраз і були тією гострою зброєю в руках німецьких спартаківців, за допомогою якої вони боролись за перетворення в життя ідей Великої Жовтневої соціалістичної революції, за допомогою якої вони закликали німецьких солдатів окупаційної армії, колишніх військовополонених і найбільш убогу частину німецьких колоністів до активної підтримки і захисту завоювань робітничого класу та трудящого селянства в Росії і на Україні.

У передовій статті 15 січня 1919 р. газета «Die Weltkommune» писала, що коли російський пролетаріат взяв державну владу в свої руки, буржуазія всього світу була впевнена, що молода Радянська республіка скоро впаде під об'єднаними ударами міжнародного імперіалізму і білогвардійських банд. Але імперіалісти прорахувались. Робітничо-селянські Ради, взявши владу, націоналізували банки і великі промислові підприємства, чим вибили ґрунт з-під ніг буржуазії. «Російські робітники і селяни,— говорилося далі в газеті,—також довели, що вони досить сильні духом, щоб з мужністю дивитись в очі будь-якому ворогові і не боятися ніякої небезпеки»¹.

Спартаківці за допомогою своїх газет роз'яснювали солдатам німецьких окупаційних військ, що російська буржуазія об'єдналася і, спираючись на підтримку капіталістів інших країн, знову хоче надіти ярмо на робітників і селян Росії. Вороги молоді Радянської республіки оточують її з усіх боків, але подібно до того, як людина неспроможна спинити час, так і міжнародній буржуазії не вдасться задушити волелюбні прагнення трудящих. Ми були впевнені, ми знали,— писала газета «Völkerfreiheit»,— що міжнародний пролетаріат підтримає велику справу революції, почату трудовими класами Росії... Ми також знаємо, що капіталізм не залишить добровільно поля бою, ось чому його потрібно знищити! Капіталізм хоче задушити Радянську Ро-

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 15 січня 1919 р.

сію. Але поразка Російської республіки була б серйозним ударом для міжнародного пролетаріату, для світової революції... Ось чому ми повинні перемогти всіх ворогів, які загрожують Радянським республікам. Ми боремось проти мілітаризму, але ми повинні озброювати революцію... Час діяти настав. Пролетарі, будьте стійкими!»¹.

Спартаківці тісно пов'язували допомогу російським братам по класу в захисті їх завоювань з завданнями по розгортанню революційної боротьби тими німецькими солдатами, які поверталися додому в Німеччину. Газета «Völkerfreiheit» в одній із своїх статей підкреслювала, що розклад військ Антанти зайшов вже так далеко, що імперіалісти не можуть на них покластися, що революційні ідеї російських робітників і селян охоплюють імперіалістичні війська, наче епідемії. Радянські республіки мають не тільки ворогів, а й друзів. Французьким, англійським, американським, німецьким, румунським, грецьким солдатам, які повертаються додому з Росії, стає зрозумілим, що визволення від капіталістичного гніту буде досягнуте не придушенням революції в Росії, Україні і Угорщині, а шляхом революції у власних країнах². Ця стаття була співзвучна з словами В. І. Леніна, який у своїх відповідях на питання американського журналіста 20 липня 1919 р. вказував на безперервне піднесення революційної свідомості мас в капіталістичних країнах і неминучий крах капіталізму³.

На сторінках газет «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit» німецькі комуністи роз'яснювали робітникам і селянам у солдатських шинелях ідею диктатури пролетаріату і підкреслювали, що волю можна здобути лише при умові, якщо владу візьмуть у свої руки трудящі маси⁴. Вони закликали німецьких робітників взяти приклад з російського пролетаріату і створити в Німеччині Радянську республіку⁵. З номера в номер вони

¹ Газ. «Völkerfreiheit» від 22 червня 1919 р.

² Там же.

³ Газ. «Völkerfreiheit» від 9 серпня 1919 р. В цьому номері газета вмістила повний текст відповідей В. І. Леніна на запитання американського журналіста, які були опубліковані в газ. «Правда» від 25 липня 1919 р.

⁴ Газ. «Die Weltkommune» від 4 березня 1919 р.

⁵ Там же.

вміщували статті про величезний вплив Жовтневої революції на інші країни. Спартаківці підкреслювали, що перемога соціалістичної революції в Росії не є випадковим явищем, що вона є закономірним результатом історичного розвитку капіталістичного суспільства. Про те, що німецькі комуністи керувалися у своїй пропагандистській діяльності ленінськими ідеями, свідчить стаття «Крах капіталізму», де вказується, що капіталізм досяг своєї вершини і тепер з блискавичною швидкістю йде до своєї загибелі. «Імперіалістична війна відкрила очі трудящим, — писала «Die Weltkommune». — Робітники і бідніше селянство всього світу піднімаються на боротьбу проти експлуататорів, і буржуазія вже неспроможна спинити революційний рух»¹.

Газети систематично вміщували заклики до пролетарів усього світу об'єднуватися навколо червоного прапора соціалістичної революції, щоб повалити спільних ворогів².

Багато уваги приділяли газети «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit» висвітленню боротьби Червоної Армії на фронтах Радянської України і Росії проти їх ворогів. З номера в номер під рубриками «З наших фронтів», «З України», «З Радянської України», «На червоних фронтах боротьби» газети повідомляли про становище на Східному фронті, де велися бої з Колчаком, на Поділлі і Волині, де йшла жорстока боротьба з петлюрівцями, про запеклу боротьбу з Денікіним і т. д.³

Дуже часто газети вміщували матеріали про розклад серед французьких, англійських грецьких військ, які перебували на території України і Росії⁴, про революційну боротьбу в Бессарабії, Галичині, Буковині, про боротьбу трудящих мас капіталістичних країн⁵.

Природно, що найбільше уваги спартаківці приділяли висвітленню подій, що розгорталися у них на бать-

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 27 лютого 1919 р.

² Газ. «Die Weltkommune» від 31 січня 1919 р., 7 лютого 1919 р.; «Völkerfreiheit» від 2 серпня 1919 р. та ін.

³ Газ. «Die Weltkommune» від 31 січня, 8 лютого, 17 квітня, 26 квітня, 9 травня 1919 р.; газ. «Völkerfreiheit» від 5 червня, 22 червня, 19 липня 1919 р. та ін.

⁴ Газ. «Die Weltkommune» від 4 березня, 26 квітня 1919 р. та ін.

⁵ Газ. «Die Weltkommune» від 7 лютого, 17 квітня, 26 квітня, 1 травня 1919 р. та ін.

ківщині — в Німеччині. Збройні виступи німецьких робітників, які під впливом Жовтневої революції піднялися на боротьбу за своє визволення від капіталістичного ярма, знаходили гарячий відгук у серцях колишніх військовополонених і солдатів окупаційних військ.

На сторінках газет «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit» систематично друкувалися матеріали про становище в Німеччині, про революційну боротьбу німецького пролетаріату, про керівну роль у цій боротьбі Комуністичної партії Німеччини, викривалась зрадницька роль шейдеманівського уряду.

Ці матеріали публікувались під спеціальною рубрикою «З Німеччини», а також у міжнародних оглядах, статтях колишніх військовополонених, що вже повернулися додому, і тих товаришів, які приїздили з Німеччини. Так, наприклад, газета «Die Weltkommune» в кінці лютого 1919 р. вмістила розповідь німецького товариша, який повернувся з Німеччини до Харкова, під заголовком «Корпуси «добровольців» у Німеччині». В ній розповідалося, що після повернення в Німеччину колишніх військовополонених їх зразу ж намагалися вербувати в так звані корпуси добровольців, їх намагалися знову обдурити, твердячи, що «батьківщина в небезпеці». «Але німецькі робітники і селяни, — підкреслювала газета, — знають, що тільки соціалізм може врятувати людство від загибелі. Геть буржуазію!»¹.

В умовах кривавого терору і переслідувань² передова частина німецького робітничого класу наприкінці грудня 1918 р. створила Комуністичну партію Німеччини.

Німецька група комуністів на Україні прагнула всебічно висвітлити героїчну боротьбу Комуністичної партії Німеччини. Газети «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit» систематично знайомили читачів з рішучою і послідовною боротьбою КПН проти соціал-шовіністів, очолюваних Шейдеманом, Ебертом і К^о, розповідали про те, як німецькі комуністи згуртовують бойові лави революційних робітників.

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 27 лютого 1919 р.

² Газ. «Die Weltkommune» від 31 січня 1919 р. повідомляла, що в Німеччині Еберт видав спеціальний наказ, згідно з яким арештованих спартаківців судили воєннопольові суди.

Спартаківці на Україні підтримували безпосередні зв'язки з Комуністичною партією Німеччини. Так, наприклад, вони одержували з Німеччини газету «Der Kämpfer», яка була органом Комуністичної партії Німеччини у промисловому районі Хемніца і Цвікау¹.

В одному з номерів газета «Der Kämpfer» повідомляла, що на Сході велика кількість солдатів 10-ї армії перейшла на бік росіян².

У кінці січня 1919 р. «Die Weltkommune» писала про роботу комуністів серед гірників Рейнської області. Виступаючи на одному з величезних мітингів гірників, що застрайкували, комуністи різко критикували діяльність уряду Шейдемана. В резолюції, яка була прийнята на цьому мітингу, страйкарі обіцяли не припиняти боротьби, поки зрадницький уряд Шейдемана—Еберта не буде повалений.

13 березня 1919 р. «Die Weltkommune» опублікувала звернення ЦК КПН до російських комуністів, у якому характеризувався становище в Німеччині, висвітлювалась боротьба німецького робітничого класу, викривалась зрадницька політика уряду Шейдемана—Еберта, а також відзначались завдання, які стояли перед КПН. Найголовніше з них, відмічала газета, полягало в тому, щоб підняти партію до рівня керівника і організатора міського і сільського пролетаріату³.

У травні газета надрукувала заклик КПН до всіх німецьких трудящих: домагатися від німецького уряду роззброєння контрреволюційних військових частин і місцевої буржуазії, озброєння пролетаріату і створення революційної армії, ліквідації всіх судів і створення революційних трибуналів, суду над усіма винуватцями війни, контрреволюціонерами і зрадниками, націоналізації промислових підприємств, шахт та великого і середнього землеволодіння, закриття всієї буржуазної і залежної від неї преси та ряд інших вимог. Цей заклик закінчувався словами: «Геть Еберта — Шейдемана! Геть Національні збори! Вся влада Радам! Хай

¹ «Der Kämpfer». Organ der Kommunistischen Partei für Industriebezirke Chemnitz und Zwickau. У фондах Державної публічної бібліотеки АН УРСР у Києві зберігається сім номерів газети «Der Kämpfer» за березень, квітень і липень 1919 р.

² Газ. «Der Kämpfer» від 14 березня 1919 р.

³ Газ. «Die Weltkommune» від 13 березня 1919 р.

живе Німецька Радянська Республіка! Хай живе світова революція!»¹.

В одній кореспонденції з Німеччини, вміщеній на сторінках газети «Völkerfreiheit» говорилося: «КПН — «Союз Спартака» тепер є міцною організацією, яка має майже в усіх більш-менш значних містах і селах місцеві групи або ж довірених осіб і агітаторів... Ми маємо понад сто власних партійних газет, які виходять щоденно багатьма сотнями тисяч екземплярів або, в гіршому випадку, видаються щотижня. Крім того, місцевими партійними групами випускаються великими тиражами листівки. З пролітої крові наших братів зйдуть добрі сходи, полум'я революції в Німеччині не згасло і ворогам його не згасити!»².

Викриваючи і засуджуючи антинародну політику соціал-демократичного уряду Шейдемана—Еберта, спартаківці на Україні роз'яснювали солдатським масам, що уряд в Німеччині залишився таким самим, як і в часи кайзера, що всі «народні представники», які входять до складу нового німецького уряду, в тій чи іншій мірі є прислужниками капіталізму. Цей «народний» уряд робить все, щоб знищити членів «Союзу Спартака»³. «Уряд Шейдемана,—вказувала газета «Völkerfreiheit»,—спирається тільки на буржуазію і на багнети. А серед широких трудящих мас він не має ніякої підтримки»⁴.

«Die Weltkommune» писала, що німецький пролетаріат розпізнав «дружню» політику соціал-демократів по відношенню до робітників, що соціал-демократи протягом усієї війни виступали як зрадники і тепер їх чекає розплата на вулицях Берліна⁵.

Праві лідери німецької соціал-демократії спрямовували всі свої зусилля на організацію контрреволюційних військ для придушення «внутрішнього ворога». 15 січня 1919 р. за наказом Еберта і Носке був здійснений один з найганебніших злочинів проти німецького робітничого руху — вбивство білогвардійськими офіцерами

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 24 травня 1919 р. Цей заклик КПН був також опублікований в газ. «Правда» від 11 травня 1919 р.

² Газ. «Völkerfreiheit» від 13 липня 1919 р.

³ Газ. «Die Weltkommune» від 13 березня 1919 р.

⁴ Газ. «Völkerfreiheit» від 31 травня 1919 р.

⁵ Газ. «Die Weltkommune» від 31 січня 1919 р.

вождів німецького пролетаріату Карла Лібкнехта і Рози Люксембург.

Німецькі комуністи, які перебували в Росії, виступили з гнівним протестом проти вбивствалюбимих керівників німецького і міжнародного робітничого руху. Так, німецька комуністична група в Москві писала: «З глибоким сумом ми одержали звістку про вбивство наших товаришів Карла Лібкнехта і Рози Люксембург... В нашій душі загорівся гнів проти злочинців, а також проти тих, які нацьковують і підбурюють з-за спини і які, фактично, є справжніми вбивцями. Ми гаряче протестуємо проти цих зрадників пролетаріату, проти обману ними робітників, проти злочинної справи, яку вони творять над масами... Ще більше зростає у нас бажання до боротьби. Смерть і погибель катам наших товаришів! Вони також кати нашої свободи! Смерть і погибель соціал-зрадникам в усьому світі! Вони топчуть ногами справедливе діло пролетаріату.

Внаслідок цієї втрати наша боротьба ще більше загострилась, і ми відчуваємо себе ще тісніше зв'язаними з нашими російськими братами, пліч-о-пліч з якими ми ведемо боротьбу проти сонму ворогів... Ми не падаємо духом, бо ми знаємо:... з крові двох убитих товаришів піднімуться месники, і тоді — горе вам, підступні вбивці!...». Цей протест німецької комуністичної групи у Москві був підписаний її головою Бруком та секретарем Чермаком і надрукований в газеті «Правда»¹.

З протестом проти вбивства К. Лібкнехта і Р. Люксембург виступила також німецька Рада робітничих і солдатських депутатів у Петрограді. Цей протест закінчувався словами: «Ми звертаємось до наших героїв-вождів, що заснули, з такими словами: «Ви живі, справу, яку ви почали, ми доведемо до кінця»².

У газеті «Die Weltkommune» спартаківці опублікували ряд статей, присвячених пам'яті К. Лібкнехта і Р. Люксембург, в яких високо оцінювали їх заслуги перед німецьким і міжнародним робітничим рухом. У одній з статей зазначалось: «Пройдуть віки, і багато з того, що сьогодні душить і гнітить, буде забуто, але імена таких піонерів людства, якими були Карл Ліб-

¹ Газ. «Правда» від 21 січня 1919 р.

² Т а м ж е.

кнехт і Роза Люксембург, вічно житимуть і ніколи не зітруться в пам'яті»¹.

У січні 1919 р. пролетаріат Берліна із зброєю в руках виступив проти соціал-зрадників. Незабаром революційне полум'я охопило й Рейнсько-Вестфальську область, Саксонію, Баварію. В багатьох статтях газети «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit» висловлювали тверду впевненість у правоті справи, за яку героїчно боролися озброєні загони німецьких трудящих. В статті «Бременська Радянська республіка» повідомлялось, що на заклик комуністів робітники Бремена 10 січня 1919 р. взяли за зброю і передали владу в руки Ради, до складу якої входили комуністи та незалежні².

За виступами робітничого класу Німеччини в січні 1919 р. розпочалися лютнево-березневі бої. Про них газети також систематично друкували матеріали. Так, тільки в двох березневих номерах «Die Weltkommune» вміщено такі повідомлення про боротьбу німецького пролетаріату: «Нюрнберг захоплений комуністами», «Виступ спартаківців у Кілі», «Буржуазія і офіцери в Кілі роззброєні», «Робітники Мюнхена взяли за зброю», «Ессен тримається», «Загальний страйк в Німеччині» та ін.³

Вільгельм Пік зазначає, що в березневих революційних боях 1919 р. німецькі робітники зазнали великих втрат, десятки тисяч їх було закатовано контрреволюційними військами, очолюваними соціал-демократом Носке⁴. Але бандам Носке все ж не вдалося придушити революційний рух німецького пролетаріату. В Баварії в цей час робітники встановили Радянську владу. 17 квітня 1919 р. в газеті «Die Weltkommune» спартаківці з гордістю повідомляли, що влада в Баварії повністю перейшла до рук Радянського уряду, до складу якого ввійшли комуністи і незалежні соціал-демократи. Був надрукований заклик 1-го Баварського полку, який просив передати йому захист Баварської революції⁵.

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 4 березня 1919 р.

² Газ. «Die Weltkommune» від 31 січня 1919 р.

³ Газ. «Die Weltkommune» від 4, 13, березня 1919 р.

⁴ В. Пик, Великая Октябрьская социалистическая революция и германское рабочее движение, М., 1957, стор. 24—25.

⁵ Газ. «Die Weltkommune» від 17 квітня 1919 р. Як відомо, 7 квітня 1919 р. шейдеманівськими соціал-зрадниками в Баварії була проголошена мнима «радянська республіка». Але 13 квітня

Баварську республіку захищали із зброєю в руках і росіяни — колишні військовополонені. «Російський батальйон, який в німецькій формі бився на вулицях Мюнхена, Нюрнберга та інших міст, був повністю знищений», — повідомляв у бесіді з Народним комісаром у військових справах України Подвойським видатний угорський діяч комуніст Тібор Самуелі¹. Цей факт свідчив про інтернаціоналізм, солідарність, які виникали і загартувувались у вогні громадянської війни проти спільних ворогів — міжнародних імперіалістів — між російськими робітниками і селянами та німецьким робітничим класом.

Спартаківці завжди підкреслювали необхідність встановлення дружніх відносин між Німеччиною і Росією. Так, в кінці травня 1919 р. газета «Völkerfreiheit» писала: «Почуття дружби до росіян зростають в Німеччині з кожним днем. У Німеччині на порядку денному стоїть ідея союзу Німеччини з Росією. В усіх верствах населення зміцнюється думка про те, що дружні і мирні відносини з Росією будуть тільки на користь Німеччині. Громадська думка рішуче виступає проти деяких недружелюбних дій щодо Росії»².

Значну увагу Німецька комуністична група на Україні приділяла вихованню військовополонених і солдатів окупаційної армії на конкретних прикладах боротьби пролетаріату Європи, Азії і Америки. З цією метою на сторінках газет вміщувались огляди міжнародного становища, статті про завдання пролетаріату, інформації про революційні події в окремих країнах.

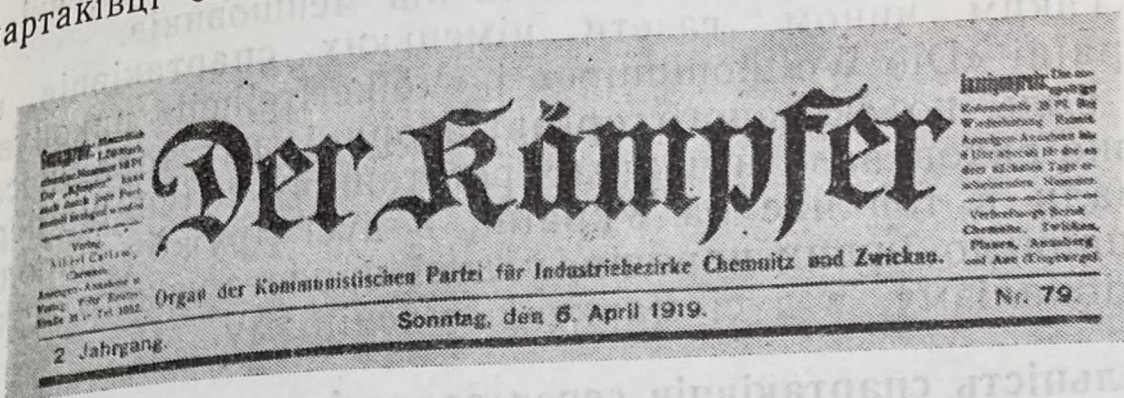
Ряд статей в німецьких комуністичних газетах був присвячений героїчній боротьбі угорського народу за своє національне і соціальне визволення, за встановлення Радянської влади. В передовій статті «Напередодні угорської пролетарської революції» газета «Die Weltkommu» детально аналізувала становище в Угорщині, вказуючи при цьому, що угорський пролетаріат найближчим часом здійснить мету, що стала такою по-

цей «радянський уряд» був повалений озброєними робітниками, які проголосили Баварію Радянською республікою.

¹ Розмова Тібора Самуелі з Подвойським була надрукована в газеті «Völkerfreiheit» від 8 червня 1919 р. під назвою «Революційний настрій в Європі».

² Газ. «Völkerfreiheit» від 31 травня 1919 р.

пулярною в народних масах: «Вся влада угорським робітничо-селянським і солдатським депутатам!»¹.
 У рубриці «З Угорської Радянської Республіки» спартаківці систематично інформували читачів про по-

Фотокопія заголовку газети «Der Kämpfer», органу Комуністичної партії Німеччини у промисловому районі Хемніца і Цвікау, яку одержували спартаківці на Україні.

дії, які розгорталися в Угорщині, і про створення Угорської Червоної Армії, про її перемоги, про зміцнення Радянської влади і придушення контрреволюційних виступів².

Після того, як внутрішній контрреволюції при підтримці міжнародних імперіалістів вдалося потопити в крові угорську пролетарську революцію, німецькі комуністи писали, що угорські праві соціалісти зрадили робітничий клас, за спиною комуністів об'єдналися з Антантою і з її допомогою скинули пролетарський радян-

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 4 березня 1919 р.

² Газ. «Die Weltkommune» від 17 квітня 1919 р.; газ. «Völkerfreiheit» від 31 травня, 19, 26 липня, 9 серпня 1919 р. та ін.

ський уряд¹. Спартаківці вказували, що об'єднання Комуністичної партії Угорщини з соціалістами було помилкою угорських комуністів, і як приклад принципіальної і вірної тактики наводили тактику більшовиків, які в 1903 р. рішуче відмежувались від меншовиків.

Таким чином, газети німецьких спартаківців на Україні «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit» виконували роль колективного організатора і агітатора, послідовно виховували німецьких робітників і селян, що перебували в той час на Україні, в дусі дружби народів, пошани до інших народів, у дусі пролетарського інтернаціоналізму, в дусі марксизму-ленінізму.

Діяльність спартаківців серед солдатів окупаційної армії і колишніх військовополонених у 1919 р.

Агітаційна робота німецьких комуністів серед солдатів окупаційної армії давала блискучі результати. У грудні 1918 р. під час наступу українських повстанських військ з нейтральної зони в районі розташування 2-ої німецької кавалерійської дивізії відбулися сутички, під час яких «німецькі солдати і більшовики... провадили спільне переслідування німецьких офіцерів»¹.

Під Коленковичами штаб 3-го батальйону 438-го піхотного полку збирався атакувати розташований поблизу підрозділ червоноармійців. Переважна більшість німецьких солдатів відмовилася виконати наказ, і командування змушене було відмінити атаку².

У січні 1919 р. газета «Die Weltkommune» в статті «Настає кінець рабської покори» повідомляла, що в районі Коленковичів відбувся великий солдатський мітинг, на якому один з промовців закликав німецьких солдатів не чинити опору радянським військам, які звільняють Україну. Офіцери виступали проти рішень солдатських мас, всіляко намагаючись утримати їх в покорі. Коли німецький генерал звернувся до солдатів з закликом залишатися на своїх місцях, поки англо-французькі війська не займуть в лютому 1919 р. (!?) територію України, розлючені солдати стягли його з трибуни і почали бити своїх офіцерів, зриваючи з них погони³.

¹ Газ. «Völkerfreiheit» від 16 серпня 1919 р.

² А. Норден, Между Берлином и Москвой, стор. 249.

³ Газ. «Die Weltkommune» від 15 січня 1919 р.

Солдати німецької окупаційної армії відмовлялись воювати проти робітничо-селянської влади в Росії і на Україні. Під впливом агітації більшовиків, а також німецьких спартаківців солдатські маси вимагали від свого командування «якнайшвидшого повернення на батьківщину»¹.

Особливо активно розгорнула агітаційну роботу серед солдатів окупаційної армії у січні—березні 1919 р. Харківська німецька комуністична група, яка до визволення всіх українських земель вважала себе Центральною німецькою партійною організацією для Радянської України².

Тисячі німецьких солдатів з тих одинадцяти ешелонів, що залишилися у Харкові після його визволення радянськими військами, були тим надзвичайно сприятливим ґрунтом, на якому спартаківці сіяли слова правди про Жовтневу революцію, про Радянську владу, про боротьбу російського і українського робітничого класу і селянства проти своїх ворогів.

У січні 1919 р. газета «Правда» повідомляла про зростання впливу спартаківців серед німецьких солдатів у Харкові. Вона писала: «Харків. 20 січня. В місті відбулося три мітинги, влаштовані німецькою секцією Комуністичної партії. На кожному мітингу було присутніх понад 600 німецьких солдатів. Вплив спартаківських організацій в німецьких частинах зростає»³. В цьому ж номері газети «Правда» повідомлялось і про те, що Німецька Рада солдатських депутатів у Харкові «стала на платформу Радянської влади»⁴.

2 лютого 1919 р. німецька група комуністів у Харкові організувала солдатський мітинг, на якому були присутні понад 400 солдатів. Солдати прийшли на мітинг, що відбувався в кінотеатрі ім. Карла Лібкнехта, з червоними прапорами. З величезним інтересом солдати слухали виступи спартаківців і палко вітали їх. Виступаючи на мітингу, солдат Фрамме заявив, що коли він на Україні взявся за зброю, щоб захищати пролетарську свободу, то й повернувшись на батьківщину продовжуватиме боротьбу проти ворогів робітничого класу.

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 15 січня 1919 р.

² АІІП ЦК КПУ, ф. 1, оп. 4, од. зб. 114, арк. 2.

³ Газ «Правда» від 24 січня 1919 р.

⁴ Там же.

У своїй промові на тему «Світова війна і наступні завдання робітничого класу» спартаківець Штандке охарактеризував причини виникнення війни, намалював картину зубожіння трудящих мас, показав ті величезні картини, які міжнародний капітал нажив за роки війни. Він доводив, що тільки революційним шляхом трудящі маси зможуть скинути ярмо імперіалізму¹.

Німецький генералітет намагався всіма засобами уберегти солдатів окупаційної армії від «більшовицької зарази», тому він відмовлявся від радянських пропозицій про швидку евакуацію німецьких частин через радянську територію по залізницях. Німецьке командування, як про це пише член Політбюро ЦК СЕПН Альберт Норден, міркувало так: «Нехай німецькі солдати деморалізуються і вмирають під час довгого зимового походу—аби тільки вони не вступили в контакт з більшовиками і, чого доброго, не повернулися додому, хоч і здоровими фізично, але зараженими «духовною заразою»². Командування вимагало, щоб німецькі війська йшли похідним маршем на захід через територію, що перебувала до цього часу під їх окупацією.

Не бажаючи підкорятись наказам командування, солдатські Ради німецьких військових частин у Харкові через голову генералітету вступили в переговори з уповноваженими радянського уряду про прискорення евакуації німецького гарнізону на батьківщину. 16 січня 1919 р. була підписана угода про евакуацію всього німецького гарнізону Харкова по радянських залізницях³.

Через два дні, 4 лютого 1919 р., спартаківці організували прощальний мітинг для німецьких солдатів, які від'їжджали на батьківщину. Мітинг відбувся у приміщенні кінотеатру ім. Карла Лібкнехта. Німецький комуніст Майер, що виступав перед солдатами, «закликав усіх присутніх після повернення на батьківщину йти шляхом, яким російський пролетаріат уже йде протягом цілого року». Інший спартаківець Штандке коротко пояснив присутнім на мітингу характер російської революції, підкреслюючи при цьому, що «проле-

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 7 лютого 1919 р.

² А. Норден, Между Берлином и Москвой, стор. 249—

³ Там же, стор. 250.

таріат Німеччини, як і пролетаріат усіх інших країн, повинен зробити те ж саме, що зробив російський пролетаріат». Виступаючи перед солдатами, льотчик лейтенант Гауштайн розповідав, як під впливом революційних подій на Україні змінилися його політичні переконання, і закликав солдатів після повернення в Німеччину викривати вигадки ворогів Радянської країни про більшовизм, розповідати правду про владу Рад¹.

Наприкінці мітинга солдати прийняли таку резолюцію: «Ми, німецькі солдати, що зібралися 4 лютого в будинку кіно ім. К. Лібкнехта в Харкові на великий мітинг, організований німецькою комуністичною групою, заявляємо, що ми цілком і повністю приєднуємось до комуністів і визнаємо програму Комуністичної партії.

Ми обіцяємо, що після повернення на нашу батьківщину будемо виступати із зброєю в руках за проведення комуністичної програми в життя. Ми будемо вести нещадну боротьбу з усіма, хто стане нам на перешкоді».

Далі в резолюції солдати висловлювали протест проти грабіжницького миру, який держави Антанти нав'язали німецькому народові. В кінці резолюції говорилося: «Ми вітаємо російський й український братній пролетаріат, який іде в авангарді боротьби за свободу міжнародного пролетаріату»².

Через декілька днів німецькі війська Харківського гарнізону виїхали на батьківщину, куди вони через деякий час і прибули благополучно. «Німецькі солдати,— говорить проф. А. Норден,— дуже хвалили дії Радянської влади, яка, як і завжди, точно виконала всі свої обіцянки»³.

Секретар ЦК КП України Е. І. Квірінг говорив на III з'їзді КП(б)У про те, що «багато і багато тисяч солдатів, які завдяки цій угоді перевезені через Радянську Росію додому, заявили цілком певно, що вони тільки тепер переконалися у тому, що таке Радянська влада, що вони тепер бачать, що таке радянське будівництво, і що у себе вдома вони проведуть таку ж радянську політику, яка провадиться в Радянській Росії»⁴.

Ще 10 листопада 1918 р., тобто на другий день Листопадової революції в Німеччині, Народний Коміса-

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 7 лютого 1919 р.

² Там же.

³ А. Норден, Между Берлином и Москвой, стор. 250.

⁴ АІІП ЦК КПУ, ф. 1, оп. 13, од. зб. 14, арк. 18.

ріат закордонних справ РРФСР опублікував повідомлення про створення в Москві Революційної Ради німецьких робітників і селян. В повідомленні говорилося: «У зв'язку з революцією в Німеччині німецькі революційні робітники і солдати, які проживають у Москві, на загальних зборах 10-го листопада постановили взяти на себе представництво громадян Німеччини й вибрали для цієї мети Революційну Раду Німецьких Робітників і Солдатів у Москві, яка і буде вести віднині всі справи, що торкаються інтересів німецьких громадян доти, доки не будуть одержані директиви від нового німецького уряду. В цьому розумінні його повноваження були визнані Народним Комісаріатом закордонних справ»¹. Пізніше німецькі Ради солдатських депутатів виникали в різних кінцях Росії, де тільки були військовополонені.

До складу Ради німецьких робітничих і солдатських депутатів у Москві в березні 1919 р. входило 12 чоловік, серед яких було спочатку два комуністи². Роботою цієї Ради керувала Федерація іноземних комуністичних груп³. Шейдеманівський уряд вимагав припинення діяльності німецької Ради у Москві. В зв'язку з цим з Москви і Петрограда їздили в Німеччину представники німецьких Рад робітничих і солдатських депутатів у Росії, в присутності яких Шейдеман лаяв більшовиків і вимагав, щоб Рада скоріше закінчувала евакуацію військовополонених і передала справи шведському Червоному Хресту⁴. Проте Рада німецьких робітничих і солдатських депутатів у Москві не підкорилась вимогам соціал-зрадника Шейдемана і продовжувала свою роботу.

Після визволення радянськими військами Харкова там був створений революційний комітет німецьких та

¹ «Документы внешней политики СССР», М., 1957, стор. 564; R. Rothkegel, Vereint mit den russischen Klassenbrüdern, «Roter Oktober. 1917. Wie deutsche Arbeiter und Soldaten das Sturmjahr der Weltenwende erlebten», стор. 45—46.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 3, арк. 14.

³ Там же, арк. 13.

⁴ Там же, арк. 14. Рудольф Роткегель був одним з членів Німецької Ради робітничих і солдатських депутатів у Москві, який на початку 1919 р. їздив у Берлін в складі німецької делегації. (R. Rothkegel, Vereint mit den russischen Klassenbrüdern, «Roter Oktober. 1917. Wie deutsche Arbeiter und Soldaten das Sturmjahr der Weltenwende erlebten», стор. 48—52).

австро-угорських робітників і селян, який незабаром почав виконувати всі функції колишнього німецького генерального консульства в Харкові¹. 7 лютого 1919 р. про це повідомляла газета «Die Weltkommune», яка в коротенькому оголошенні писала, що всі установи і особи, а також німецькі і австро-угорські піддані повинні в усіх справах звертатися до революційного комітету, який з 20 січня 1919 р. почав виконувати функції німецького генерального консульства. Революційний комітет німецьких і австро-угорських робітників і селян містився тоді на Катеринославській вулиці в 41-й кімнаті готелю «Росія»². У березні 1919 р. революційний комітет містився на вул. Благовіщенській, 30, на четвертому поверсі, а на другому поверсі того ж будинку в 1-й кімнаті працював Комітет німецької комуністичної групи в Харкові.

Революційний комітет німецьких та австро-угорських робітників і селян приступив до реєстрації всіх німецьких і австро-угорських підданих, які бажали повернутися на батьківщину³.

¹ Зберігся надзвичайно цікавий документ, в якому наводиться розповідь одного з співробітників Німецького генерального консульства про те, як 16 січня 1919 р. Німецька комуністична група в Харкові взяла в свої руки всі функції консульства. Наводимо переклад повного тексту цього документа: «Харків, 16 січня 1919 р. Коли сьогодні о 4 годині 30 хвилин я прийшов у будинок німецького консульства, — говорить один з його співробітників, — то я застав там двох представників німецької комуністичної групи, в тому числі і Гайнріхсдорфа, які робили обшук будинку. Вони конфіскували зброю, фотоапарат і більшість листів референта Ашкеназі. Вони пред'явили мені мандат німецької комуністичної групи і пояснили, що немає ніякої потреби пред'являти урядовий мандат, тому що в даному випадку вони можуть самостійно врегулювати справу. В ході переговорів було встановлено, що будинок консульства повинен перейти до рук революційного комітету, після чого генеральному консулу і його співробітникам буде оголошено, що вони надалі припиняють свою діяльність, тому що їх не визнав Радянський уряд. Генеральний консул був заклопотаний тим, щоб передати всі акти та інші справи консульства швейцарському консулу. Але обидва представники німецької комуністичної групи пояснили, що вони не можуть допустити цієї передачі справ і хочуть самостійно вести всі справи консульства. Я не міг нічого вдіяти, щоб вони повернули конфіскований револьвер, але фотоапарат вони мені повернули». (АІІП ЦК КПУ, ф. 1, оп. 4, од. зб. 114, арк. 1).

² Газ. «Die Weltkommune» від 7 лютого 1919 р.

³ Газ. «Die Weltkommune» від 13 березня 1919 р.

Ein Meeting der deutschen Soldaten in Charkow.

Die deutsche Gruppe der Kommunisten veranstaltete am Sonntag den 3. Februar im Saale des Karl Liebknecht-Kinos eine grosse politische Versammlung für die deutschen Soldaten...

Genosse Meyer sprach in kräftigen warmen Worten über die gegenwärtige politische Lage in der Welt...

Von Seiten der deutschen Soldaten entgegen Genosse Rothke, dass es unbillig sei, der deutschen Arbeiterpartei allein einen Vorwurf...

Als drei Redner der deutschen Soldaten meldete sich nach Genosse Franke zum Wort, und erstvorte alle Anwesenden den Ausführungen des Genossen Meyer vollstes Vertrauen zu bekunden...

Beachtet Gehört schloste den Redner für seine Ausführungen, und eine schöne Anzahl Soldaten seinem Tode folgten.

Sodann referierte nach Genosse Staudke über das Thema: Der Weltkrieg und die zukünftigen Aufgaben der Arbeiterklasse. In kräftigen Worten schilderte der Redner die Entstehung des Krieges...

Genossin Klauer sprach nach über ein Terrak der Bolschewiki und betonte, dass man von zum 4. märtlichen zweckmässigen Abschied nehmen, und nur das grosse Ziel fest im Auge behalten soll.

Zum Schluss der Versammlung gab der Vorsitzende noch bekannt, dass am Dienstag in demselben Saale ein zweites Meeting für die deutschen Soldaten stattfinden soll.

Abschiedsversammlung der deutschen Soldaten in Charkow.

Am Abend der Abreise der deutschen Soldaten aus Charkow fand am 4. Februar im Saale des Karl Liebknecht-Kinos eine abendliche Meeting der deutschen Soldaten statt...

Genosse Meyer sprach in heftigen Worten die allgemeine politische Lage vor Augen, und

Kam dann auf Russland zu sprechen, er erwähnte alle Anwesenheit bei dem 100-jährigen Jubiläum des russischen Weg zu Paris, das das russische Proletariat bereits vor sich hat...

Genosse Staudke erklärte in kurzen die russische Revolution, und betonte dann noch, dass in Deutschland und in allen übrigen Staaten des Proletariat gewagt, es dasselbe zu tun wie das russische Proletariat.

Beide Redner erhielten von der Versammlung lebhaften Beifall.

Verschiedene Redner von den deutschen Soldaten sprachen ebenfalls das Wort und referierten ungefähr in demselben Sinne. Unter anderem sprach auch Genosse Hanstein, ein ehemaliger Fliegerpilot und schärfste recht drastisch die Wankung in seiner politischen Überzeugung...

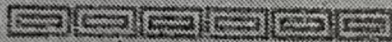
Wir, deutsche Soldaten, welche denn am 3. Februar stattgefundenen im Karl Liebknecht Kino in Charkow, grossen Meeting der Deutschen kommunistischen Gruppe...

Gleichzeitig protestieren wir gegen den Schandfrieden, den die Entente den deutschen Völkern aufzwängt...

Wir erklären offen, dass wir gegen jede Partei den Kampf mit aller Heftigkeit führen werden, die es wagt, mit der Entente einen derartigen Kompromiss zu schliessen.

Wir begrüssen das russische und germanische Brudervertrauen als Avantgarde im Kampf für die Einheit der internationalen Proletariats.

Nachdem noch einige andere Redner gesprochen hatten, wurde die Arbeitermarseillaise gesungen, und die Versammlung hatte somit ihr Ende erreicht.

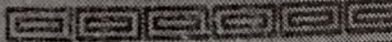

Bekanntmachung.

Das Revolutionskomitee der deutschen und österreichischen Arbeiter und Bauern in Charkow hat seit dem 20. Januar d. J. die Geschäfte des ehemaligen deutschen General-Konsulats übernommen.

Das Revolutionskomitee befindet sich Iekaterinodarer-Strasse im Hotel „Rosa“ Zimmer 41.

Sprechstunden von 10-4 Uhr. Das Revolutionskomitee.

Das Redaktionskollegium

Фотокопія матеріалів про мітинги німецьких солдатів у Харкові на початку лютого 1919 р. та об'ява про початок виконання функцій німецького генерального консульства Революційним комітетом німецьких і австро-угорських робітників і селян (вміщені в газеті «Die Weltkommupe» від 7 лютого 1919 р.).

На одному з засідань німецької групи комуністів при ЦК КП(б)У в кінці січня 1919 р. розглядалося питання про фінансування «Революційного комітету німецьких і австро-угорських робітників та селян». Було вирішено конфіскувати майно та кошти німецького генерального консульства в Харкові і передати всі ці засоби Революційному комітетові. «Запросити Комісаріат фінансів, — говорилося далі в цьому рішенні німецької групи, — чи приймають участь німецькі громадяни у виплаті контрибуції, накладеної на буржуазію м. Харкова, і якщо буде позитивна відповідь, то звернутись до Комісаріату фінансів з пропозицією виділити відповідну частину цієї контрибуції в розпорядження «Революційного комітету» і запропонувати всі поточні рахунки Німецького генерального консульства перевести на ім'я Ревкому»¹. На цьому ж засіданні групи були проведені вибори відповідального редактора газети «Die Weltkommune», на посаду якого обрали комуніста Станке².

Після евакуації залишків німецького гарнізону Харкова місцева група спартаківців перенесла центр ваги своєї революційної діяльності на роботу серед німецьких колоністів, що проживали на Україні, та на агітацію серед німецького населення Харкова. В резолюції прийнятій на засіданні німецької групи комуністів з питання про дальшу діяльність групи, прямо вказувалось: «Члени групи, які залишилися в Харкові, продовжують агітаційну роботу серед досить численного німецького населення м. Харкова»³.

В міру визволення української землі від петлюрівських банд розгортали свою діяльність місцеві групи німецьких комуністів Комуністичної партії України: київська, катеринославська, одеська, миколаївська, а керівний центр цими групами переїхав з Харкова до Києва, куди в кінці березня 1919 р. переїхав Центральний Комітет КП(б)У і уряд Української Радянської Соціалістичної Республіки.

¹ Газ. «Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины и Харьковского Совета рабочих депутатов» від 1 лютого 1919 р.

² Там же.

³ АІІП ЦК КПУ, ф. 1, оп. 4, од. зб. 114, арк. 3; газ. «Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины и Харьковского Совета рабочих депутатов» від 1 лютого 1919 р.

Наприкінці лютого 1919 р. газета «Die Weltkommune» повідомляла про роботу Комітету іноземних комуністичних груп у Києві. «Завдання цього комітету,— писала газета,—полягає в поширенні комуністичних ідей як у районі столиці, так і у віддалених районах України». Газета підкреслювала, що під час петлюрівського панування в Києві Комітет діяв нелегально. Провідна роль в цьому Комітеті, як відмічає газета, належала представникам німецької групи «Спартак». Комітет об'єднував німецьку, угорську, чеську і румунську групи, а з болгарами і греками велися переговори про створення при Київському комітеті балканської федеративної групи. Польська група, яка видавала свою комуністичну газету, до складу комітету іноземних комуністичних груп не входила¹.

Величезною історичною подією в житті міжнародного пролетаріату було створення III Комуністичного Інтернаціоналу. В процесі підготовки I конгресу Комінтерну провадилася робота також і в напрямі покращання керівництва революційним рухом серед іноземних трудящих, які перебували в Росії.

Наприкінці лютого 1919 р. на одному з засідань Федерації іноземних комуністичних груп в Москві було порушено питання про зміну організаційних форм роботи Федерації². На Всеросійській конференції іноземних комуністичних груп, яка відбулася 3—4 березня 1919 р. в Москві і мала інформаційний характер³, була прийнята резолюція такого змісту: «Центральна Федерація іноземних груп РКП (більшовиків) ліквідується і замінюється новим органом під назвою «Центрального бюро іноземних комуністів» при ЦК РКП (більшовиків) у Москві, з постійним складом членів: голови, секретаря і представників по одному від кожної іноземної групи, яка має свою мову»⁴.

У березні 1919 р. на спільному засіданні федерації іноземних груп з Бюро III Комуністичного Інтернаціоналу було вирішено питання про перехід Федерації під безпосереднє керівництво Бюро III Інтернаціоналу. З цього приводу секретар Федерації іноземних груп на

¹ Газ. «Die Weltkommune» від 27 лютого 1919 р.

² ЦПА ІМЛ при КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 1, арк. 11.

³ Там же, од. зб. 3, арк. 1.

⁴ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 1, арк. 13.

засіданні 2 квітня 1919 р. зробив спеціальну доповідь про перспективи діяльності груп і Федерації в цілому. У протоколі цього засідання записано: «У зв'язку з тим, що деякі групи ліквідуються в Москві і переносять свою діяльність на південь, Федерація вважає за необхідне зобов'язати кожну групу залишати свого одного представника для зв'язку з Москвою. Кожний такий представник входить у Федерацію і відповідає перед нею за свою діяльність. Ті ж групи, які залишаються в Москві, цілком входять у Федерацію на тих же засадах, що і раніше». Далі відмічалось: «Незважаючи на те, що тепер ми переходимо у відання III Інтернаціоналу, все ж, як і раніше, так і в майбутньому верховним своїм партійним органом ми визнаємо ЦК РКП»¹.

Влітку 1919 р. Бюро III Інтернаціоналу ухвалило, «що Федерація в організаційному і партійному відношенні переходить знову, як і раніше, у відання ЦК РКП, але все ж таки наші партійні сили віддаються також і для Бюро III Інтернаціоналу»².

Таким чином, фактично ніяких змін в організації Федерації іноземних комуністичних груп не відбулося³, але основна діяльність Федерації у 1919 р. пересунулася на Україну. Про це говориться у «Звіті про діяльність Центральної Федерації іноземних груп при ЦК РКП» за 1919 р. «В організаційно-агітаційній діяльності Федерації,—читаємо у звіті,—ми можемо намітити два основні періоди у 1919 р. 1. Київський період, тобто перенесення всієї діяльності у Київ, і 2. Московський—з вересня 1919 р.» Далі подається детальна характеристика діяльності Федерації на Україні. «Київський період,—говориться в звіті,—і, власне кажучи, перенесення всієї діяльності у Київ було необхідне внаслідок різкої зміни всієї кон'юнктури міжнародного становища, викликаного соціальною революцією в Баварії, а особливо в Угорщині, і переможним маршем Червоної Армії, що визволила Україну від ярма Скоропадського, на Захід.

У Києві створилась Федерація іноземних груп за Московським взірцем і основним її завданням була по-

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 1, арк. 13.

² Там же, арк. 14.

³ Див. В. І. Ленин, Соч., т. XXIV, изд. 3-е, Примечания, стор. 754.

силена підготовка агітаторів і відправка їх на батьківщину. Всі групи мали зв'язки з підпільними організаціями у відповідних країнах. Конспіративна організація знаходилась на високому рівні». Далі у звіті вказувалось, що у Києві була проведена перереєстрація членів іноземних комуністичних груп, завданням якої було зміцнити ідейно і організаційно окремі секції і саму Федерацію, а також проведена робота по створенню інтернаціональних частин Червоної Армії. «У Києві проводилася посилена агітаційна робота серед військово-полонених і місцевих колоністів-іноземців. Видавнича справа була централізована при Південно-російському бюро III Інтернаціоналу»¹.

Орган Центрального Комітету КП(б)У газета «Комуніст» повідомляла 30 березня 1919 р. про створення у Києві Федерації іноземних комуністів. У цьому повідомленні говорилося: «На днях у Києві створилася Федерація іноземних комуністичних груп, що знаходяться на Україні.

До складу Федерації входять групи комуністів: Болгарії, Німеччини, Австрії, Угорщини, Румунії, Чехословаччини і Югославії. Кожна група делегує у Федерацію по одному представнику. У понеділок в Клубі комуністів-інтернаціоналістів (вул. Кр. Університетська, 70)² відбудуться загальні збори членів Федерації, на яких буде вибрана Президія.

Завданням Федерації є об'єднання іноземних комуністичних груп, координація їх дій і широка пропаганда за кордоном комуністичних ідей.

Українська Федерація іноземних комуністів буде підтримувати зв'язки з усіма радянськими установами — зокрема Комісаріатом закордонних справ і відділом закордонної пропаганди»³.

У середині квітня 1919 р. повідомлялось, що Федерація розгорнула роботу по організації інтернаціональних загонів, проведенню агітації і пропаганди тощо. Наводиться також склад Виконавчого Комітету і Президії Федерації. До Виконавчого Комітету входило по

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 4, од. зб. 32, арк. 8.

² Тут помилка в номері будинку; в газ. «Комуніст» від 2 квітня 1919 р. повідомлялось, що «Клуб інтернаціоналістів-комуністів» знаходиться на Кругло-Університетській вулиці в будинку 7 «б».

³ Газ. «Коммунист» від 30 березня 1919 р.

одному представнику від кожної групи: від німецької—Пеньковський, від болгарської—Болгаров, від югославської—Главатий, від чехословацької—Хораз, від румунської—Ляйнштейн і від угорської—Фукс. До складу Президії входили: Пеньковський (голова), Хораз (секретар) і Болгаров (член Президії)¹. «Виконавчий Комітет...є єдиним органом, який регулює всю діяльність груп іноземців-комуністів на Україні, причому постанови Виконкому про агітацію і пропаганду на батьківщині, про формування загонів та ін. обов'язкові для всіх груп»,—вказувалося в газеті щодо прав Виконавчого Комітету Федерації іноземних комуністичних груп на Україні².

На засіданні Виконкому Федерації 12 квітня 1919 р. було прийнято постанову, згідно з якою всі іноземні комуністи були зобов'язані негайно «zareєструватись у списках Федерації іноземних комуністичних груп у Києві, на Лютеранській вул., № 23»³.

На наступному засіданні Федерації було вирішено, щоб з 1 травня 1919 р. групи іноземних комуністів легалізувались при Федерації і щоб усі партійні справи окремих груп велися секретарями цих груп. Окремі комуністичні групи зобов'язувались також найближчим часом подати у Федерацію списки перереєстрованих членів і співчуваючих, яких можна було б направити чи на батьківщину, чи для роботи в Червону Армію. По питанню про святкування Першого Травня Федерація прийняла рішення влаштувати один інтернаціональний мітинг, на якому повинні були брати участь по одному промовцю, делегованому від кожної національної групи⁴.

14 травня 1919 р. газ. «Комуніст» повідомляла про організаційні зміни, які відбулися у Федерації іноземних комуністів. «Федерація виходить з відання колегії закордонної пропаганди,—писала газета,—і переходить під безпосереднє керівництво ВЦВК і Комуністичного Інтернаціоналу. Безпосереднє керівництво справами Федерації переходить до окремої делегації 3-го Комуні-

¹ Газ. «Коммунист» від 16 квітня 1919 р.

² Газ. «Красная Армия» від 15 квітня 1919 р.

³ Газ. «Красная Армия» від 15 квітня 1919 р.; газ. «Коммунист» від 16 квітня 1919 р.

⁴ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 1, арк. 1; газ. «Коммунист» від 27 квітня 1919 р.

Die Weltkommune

Herausgegeben von der Deutschen Gruppe der ukrainischen kommunistischen Partei (Spartakusgruppe) in Kiew.

Nr. 21.

Donnerstag, den 1. Mai 1919.

Preis 60 Kop.

Zum 1. Mai! — Der Feiertag der internationalen Arbeiterklasse!

Der 1. Mai, der bisher von den Arbeitermassen aller Länder als Feiertag betrachtet wurde, gestaltet sich in diesem Jahre zu einem Siegesfest des revolutionären Proletariats der ganzen Erde.

Noch vor einem Jahre, am 1. Mai stand das revolutionäre Proletariat Russlands allein da als offene Kämpfer-schar gegen die Feinde der Arbeiterklasse. Noch vor einem Jahre konnte die internationale Bourgeoisie über die Proletariatsmassen triumphieren. Wir, die wir schon im vorigen Jahre in den Reihen des russischen revolutionären Arbeiter- und Bauernvolkes gestanden haben, wir sahen die Gefahren, die die junge russische Räte-Republik von allen Seiten bedrohten. Wir sahen aber auch den Heldennut, mit welchem das russische Proletariat gegen alle Feinde der Arbeiterklasse ankämpfte.

Damals vor einem Jahre, als das erwachte russische Proletariat einen Verzweiflungskampf um seine Existenz führte, als die Bourgeoisie mit allen Mitteln versuchte, die soziale Revolution zu unterdrücken, da erschall mit Macht der Ruf in alle Welt hinaus: **Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!**

Nicht ungehört ist dieser Ruf verhallt. Nicht umsonst hat der imperialistische Weltkrieg dem arbeitenden Volkern so tiefe Wunden geschlagen, als das die Feier des 1. Mai im Vorjahre spärlich vorübergegangen wäre.

Zum zweiten Male seit der russischen Oktoberrevolution ist der erste Mai herangekommen. Und doch ist die politische Lage in der Welt bei dieser zweiten Maßfeier so ganz anders als im Vorjahre. Stand im Vorjahre das revolutionäre Proletariat Russlands als offener Kämpfer allein dem grausamen Feinde gegenüber, so kann es doch in diesem Jahre auf eine viel stärkere Schar blicken. An die russische sozialistische Räte-Republik haben sich die lettische, estnische und ukrainische Räte-Republik angeschlossen. Sie bilden vereint eine respektable Macht und die feigen Banden der Konterrevolution ziehen es lieber vor, in den meisten Fällen einem offenen Kampfe mit den Räten-Hilfstruppen auszuweichen.

Aber nicht nur in Russland selbst hat die soziale Revolution in diesem einem Jahre solche erfolgreiche Fortschritte gemacht, nein auch in den übrigen Staaten der Erde ist die revolutionäre Saat reichlich aufgegangen.

Proletarier, Arbeitsbrüder und Bauern!

In Deutschland wurde der Imperialismus gestürzt. Ist auch dort noch keine sozialistische Räte-Regierung, sowie in Russland so lassen sich die Berichte, welche von dort zu uns kommen, keineswegs verkennen, dass auch in Deutschland der Umsturz nicht mehr fern ist. Bayern hat sich von dem ehemaligen deutschen Reich losgelöst und bildet für sich eine Räte-Republik, die auf marxistischer Grundlage aufgebaut ist. Auch in anderen Teilen Deutschlands, hauptsächlich in den großen Industriestädten hat die revolutionäre Bewegung schon denartigen Grund erreicht, dass die Regierungen nicht ohne Scheitern schon längst ausgehakt wäre, wenn nicht die deutsche Bourgeoisie durch die russische Intervention in den Kampf gegen die deutschen Kommunisten treten würde.

Es zum letzten Bundesrat der Russischen Räte-Republik durch die soziale Revolution in Ungarn erwachen. Wo hatten sie sich nicht vor einem Jahre die ungarischen Magnaten träumen lassen, dass der Bolschewismus sie von der Höhe ihrer Macht stürzen könnte? Heute aber stehen wir vor der vollendeten Tatsache. Die gesamte Macht in Ungarn ist in die Hände der ungarischen Arbeiter und Bauern übergegangen. Die roten Truppen der ungarischen Räte-Republik sterben nach einer Verwundung mit den roten russisch-ukrainischen Hilfstruppen, um gemeinsam gegen den imperialistischen Gegner zu kämpfen.

In Lande der Balkan-Halbinsel haben in der letzten Zeit ebenfalls verheerende Stürme gewüthet. Die alten Mächter, die die arbeitenden Volksschichten bisher niedergedrückt haben, mussten ihrer Macht weichen, der Macht des revolutionären Proletariats.

Noch hat sich die Lage in der Türkei nicht vollends geklärt, aber eines steht fest, am heutigen 1. Mai werden auch in der Türkei die roten Fahnen des Proletariats fliegen. Auch in der Türkei wird der heutige Tag festlich begangen, denn das der Arbeiterklasse von irgend welcher Seite noch Einhalt geboten werden könnte.

So hat sich in der ganzen Welt im Laufe eines Jahres die Lage verändert. Wieviele Throne und Thronen sind in diesem Jahre der Revolutionäre Platz machen? Wieviele Kuppeln und Bausäulen des arbeitenden Volkes sind vernichtet worden? Wohl sind auch aus großen Reihen manche tapfere Genossen für die Freiheit des Weltproletariats gefallen. Aber die soziale Revolution lebt! Die Weltrevolution breitet sich immer mehr aus!

Am heutigen Tage, an der auf dem Boden einer freien sozialistischen Räte-Republik der Feiertag des internationalen Proletariats festlich begangen, heißt auch das revolutionäre Proletariat der anderen Länder unter folgenden Fahnen den 1. Mai.

Mit Stolz und Freude erfüllt es den ersten Braut, dass in allen Zonen der Erde am heutigen Tage Arbeiterbrüder einer roten Gedanken über diese Länder, wo wir Proletarier-Genossen ebenfalls versammelt wissen unter den roten Fahnen der Revolution. Wir wissen, dass über dem ganzen Erdball sich heut Proletariatsmassen in Gedanken vereinigen, zu Massen zusammenschließen. Wir wissen aber auch, dass der Tag noch mehr fern ist, wo diese Vereinigung auch in Wirklichkeit geschehen wird.

Schon kracht die Welt in allen Fugen! Der Kommunismus bricht sich Bahn!

Wir schreiben von Flug zu Flug. Ein solches erhebendes Gefühl bemächtigt sich unserer bei dem Gedanken, dass vielleicht schon im nächsten Jahre das Weltproletariat seine Feinde endlich überwunden, und sich in einer einzigen internationalen Räte-Republik vereinigt haben wird.

In dem besten Glauben an einen solchen glücklichen Sieg der Arbeiter in allen Ländern rufen wir heut unseren Brüdern in anderen Ländern Besorg zu:

- Hoch der Feiertag des internationalen revolutionären Proletariats!
- Hoch die soziale Revolution!
- Hoch die internationale Verbrüderung der Arbeiter und Bauern!
- Hoch die Rote Arbeiter- und Bauern-Armee!

стичного Інтернаціоналу...¹, яка днями приїздить з Москви»². Був обраний також новий склад Президії Федерації, до якої увійшли: голова — Хандлірш (чехословацька група), секретар — Похитонов (французька група) і член Президії — Юракович (югославська група)³.

На кінець травня остаточно сконструювалась не тільки Президія Федерації, але й президії окремих комуністичних груп. В Президію німецької групи входив Штандке і Шмунде; австро-угорської групи — Дросс, Балла і Нарвод; югославської групи — Цукіч, Юракович і Бородинович; чехословацької групи — Слинек, Салат і Букач; польської групи — Скарбет і Левін; румунської групи — Ляйнштейн; галицької групи — Левітський, Дністренко і Рибак, французької групи — Похитонов і Демпольє⁴.

Ще до утворення Федерації іноземних комуністичних груп у Києві німецькі комуністи на Україні підтримували тісні зв'язки з Москвою, з Центральною Федерацією іноземних груп. Так, наприклад, 18 грудня 1918 р. керівник німецького підвідділу при іноземному відділі Тимчасового робітничо-селянського уряду України в листі до Федерації іноземних груп при РКП(б) в Москві писав: «Шановні товариші! Просимо Вас надалі при відрядженні товаришів для агітаційної роботи на Україні звертати увагу на те, щоб кожний товариш мав письмову характеристику, в якій було б вказано про його благонадійність, про його здібності та ін. Ми змушені звернутися до Вас з цим проханням тому, що вже було кілька випадків, коли товариші були прислані сюди, то вони зажадали виїхати на свою батьківщину. Ці товариші від нас домагались тільки допомоги і підтримки, а самі фактично нічого не робили для нашої агітації серед німецьких окупаційних військ»⁵.

На Україні потребують негайної присилки справжніх дійових товаришів, і Ви наше прохання оцініть з відповідною серйозністю. Разом з цим ми просимо також довести до відому про це і іншим групам Вашої Федерації.

¹ До складу цієї делегації входили Ж. Садуль та ін.

² Газ. «Коммунист» від 14 травня 1919 р.

³ Там же.

⁴ Газ. «Коммунист» від 1 червня 1919 р.

⁵ Розрядка наша. — І. К., М. К.

З партійним привітом. Керівник німецького підвідділу при іноземному відділі Тимчасового робітничо-селянського уряду України»¹.

17 лютого 1919 р., коли у Києві ще не оформилась Федерація іноземних комуністичних груп, Комітет іноземних комуністів (більшовиків) у Києві повідомляв Федерацію іноземних комуністів у Москві про те, що в Києві налагоджується робота відділу іноземної пропаганди, і послав у Москву свого спеціального кур'єра Казарновського, рекомендуючи його як старого перевіреного партійного працівника².

Не припинялися зв'язки німецьких комуністів та представників німецьких революційних комітетів з Москвою і після того, як створилася Федерація іноземних комуністів у Києві. 22 квітня 1919 р. Центральна Рада німецьких революційних робітників і солдатів у Росії зверталася до секретаря Німецької комуністичної групи в Москві Чермака, щоб він допоміг працівнику німецького Революційного Комітету м. Катеринослава Юбелю одержати німецькі газети та літературу і найскоріше повернутися до Катеринослава. Німецька група направила цього листа в Федерацію іноземних груп у Москві з проханням дати свої висновки щодо можливості задоволення потреб представника з Катеринослава³.

У березні 1919 р. газета спартаківців «Die Weltkommune» писала, що агітаційна робота серед населення Києва, яке говорить німецькою мовою, дає хороші наслідки, а також повідомляла про те, що створений революційний комітет, який через німецьку комуністичну групу прибрав до своїх рук усі справи німецького і австро-угорського консульств, діє цілком самостійно⁴.

16 березня 1919 р. відбулися загальні збори іноземних груп КП(б)У, на яких було вирішено створити австро-угорську Раду, яка буде відділом німецько-австро-угорської Ради. До складу цієї Ради ввійшли представники німецької, угорської, чехословацької, югославської і румунської груп КП(б)У. Тут же було обрано президію Ради в складі чотирьох осіб. Рада взяла

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 14, арк. 12.
² Там же, од. зб. 7, арк. 86.
³ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 154.
⁴ Газ. «Die Weltkommune» від 13 березня 1919 р.

Die Friedensbedingungen und der Bolschewismus in Deutschland

Wien (Radio) Über die gegenwärtige Lage in Deutschland hat sich Scheidemann überaus schmerzhaft, wie im Innern, beunruhigt über die Friedensbedingungen...

Hindenburg kämpft gegen den Bolschewismus

Wien (Radio) General Feldmarschall Hindenburg hat am 24. Februar einen Aufruf an das deutsche Volk erlassen...

Einzelheiten über die Verhaftung Radeks

Berlin. Laut offiziellen deutschen Mitteilungen ist Radek am 22. Februar in Berlin verhaftet worden. Er ist im Spartakusbau in Wilmersdorf eingekerkert und nach dem heutigen Morgen gebracht worden...

ein großer Aufstand in ganz Ostpreußen geplant wurde, und dass zu gleicher Zeit die bolschewistische Armee — damit verbunden der ostpreussische Reich — auf die Ostgrenze Deutschlands einen Angriff unternommen sollte

In Österreich

Hungerkravalle in Wien

Wien (Radio) In Wien haben Hungerkravalle ausgebrochen. Die Menge soll eine Reihe von Lebensmittel-Magazinen geplündert haben...

Eine Verabredung der Kapitalisten

Wien. Die Zentralen betonen die Notwendigkeit von Verhandlungen zwischen den deutschen und amerikanischen Kapitalisten...

In Rumänien

Rumänische Sozialisten in Siebenbürgen

Wien (Radio) Das Botschafter der Rumänen in Siebenbürgen muss in der ganzen rumänischen Welt als eine Schmach betrachtet werden...

Aus Russland

Die Ankunft einer Delegation der Berner Konferenz in Russland

Moskau. Aus Berlin ist vom deutschen Minister des Auswärtigen bei Tschetschen eine Note eingetroffen...

Bericht von der ausländischen kommunistischen Gruppe in Kiew

Bei der ukrainischen kommunistischen Partei in Kiew besteht seit längerer Zeit ein Komitee der ausländischen Kommunisten...

Das erste obige Auftritte äußerte sich in einer Ansprache des Genossen Lokert an die in Kiew bestehenden Sowjet-Gruppen...

Um das Komitee gruppiert sich die deutsche, ungarische, österreichische und rumänische Sprechergemeinschaft...

Außer diesem Komitee existiert noch eine polnische Gruppe, welche auch eine kommunistische Zeitung in polnischer Sprache herausgibt...

Der Adressen des Komitees für ausländische Kommunisten ist: Kiew, Dnipro, St. 10, Oberer Teil

Aus der deutschen kommunistischen Gruppe in Jekaterinoslaw

Seit der Gründung der deutschen kommunistischen Gruppe in Jekaterinoslaw ist bereits von der Agitationsabteilung derselben unter den deutschen Kolonisten eine rege Agitationsarbeit entfaltet worden...

stetigen Konferenz in Bern, was zehn Deputierten bestehend, nach Russland passieren zu lassen. Es befinden sich darunter als Vertreter von England Henderson, von Frankreich Languet von Chastell...

Aus Amerika

Der Bolschewismus in Amerika

Wien im amerikanischen Senat mehren sich die Klagen über den Wachstums des Bolschewismus in Amerika. Der Senator Hering, ein republikanischer Kandidat auf den Präsidentenposten...

getragen. In den nächsten Tagen beschließen unsere dortigen Genossen auch kulturell-aufklärerische Arbeit unter den deutschen Anwohnern in der Gegend von Jekaterinoslaw zu unternehmen...

von der ukrainischen Gruppe in Jekaterinoslaw wurde ein Aufruf an alle in mehrheit deutsch- und österreichisch-ungarischen Kriegsgelungenen herausgegeben...

Zu Ehren der Gefallenen Freiheitskämpfer Karl Liebknecht und Rosa Luxemburg wurde am 22. Februar ein großes Prolet-Meeting veranstaltet...

In Jekaterinoslaw selbst ist bereits ein mehrparteiliges Ratibüro gegründet worden, welchem russische, ehemalige Kriegsgelungene, sowie deutsche und österreichische Soldaten beitreten sind

Das Redaktionskollegium

Charakter: Buchdruckerei M. Dreyfuß & Söhne, Pilsenerstr. 14

Фотокопія повідомлення газети «Die Weltkommune» від 27 лютого 1919 р. про діяльність іноземних комуністичних груп у Києві та німецької комуністичної групи у Катеринославі.

на себе всі права і обов'язки колишнього австро-угорського консульства і займалася евакуацією військово-полонених на батьківщину¹.

Київська австро-угорська Рада, яка була відділенням німецько-австро-угорської Ради в Москві, також підтримувала найтісніші зв'язки з останньою.

Взаємовідносини між Центральною Федерацією іноземних груп у Москві та іноземними Радами у звіті Федерації за 1919 р. характеризувалися так: «Захоплені іноземним загоном червоноармійців австрійська і німецька місії в справах військовополонених у Москві² реорганізувались в листопаді 1918 р. у австро-угорську і німецьку Ради іноземних робітничих і селянських депутатів на чолі з комуністами, обраними Федерацією. Зрозуміло, що ці Ради ставили своїм завданням не захист прав буржуазії... Вони були установами Радянської Республіки, в якій будь-яка буржуазія не має і не може мати будь-яких прав, а тільки обов'язки і де кожний робітник і селянин — значить і іноземний — користується всіма правами громадян Радянської держави, і замість попередньої роботи королівських місій, яка полягала в опіці над іноземними громадянами, тобто їх майна і капіталу та ізолювання їх від більшовицької зарази, спрямовували всю свою діяльність винятково в маси військовополонених, ознайомлюючи їх з Радянською владою, радянським будівництвом і диктатурою пролетаріату.

Федерація іноземних груп з самого початку існування цих Рад була верховним партійним контрольним органом над ними і таким чином кожний крок контролювався. Ради використовувались при відправці транспортів військовополонених за кордон для партійної пропаганди і зв'язків з підпільними організаціями там же»³.

З Москви до Києва направлялися спеціальні представники німецької і австро-угорської Рад, які знайо-

¹ Газ. «Коммунист» від 21 березня 1919 р.

² Австро-угорська місія в Москві була захоплена Інтернаціоналістами ще в другій половині жовтня 1918 р. Тоді ж було захоплено і німецьке консульство, куди від німецької групи комуністів були призначені Бем і Остерлоо (ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9 од. зб. 1, арк. 1; R. Rothkegel, Vereint mit den russischen Klassenbrüdern, «Roter Oktober» 1917. Wi deutsche Arbeiter und Soldaten das Sturmjahr der Weltewende erlebten», стор. 45).

³ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 4, од. зб. 32, арк. 9.

мились з діяльністю німецьких і австро-угорських Рад на Україні, подавали їм необхідну допомогу. Федерація іноземних груп у Москві на своєму засіданні 2 квітня 1919 р. спеціально розглядала питання про відрядження з Москви у Київ представника для реорганізації Київської австро-угорської Ради¹.

Інший представник австро-угорської і німецької Рад, який на початку травня 1919 р. відвідав Київ, писав у своєму звіті: «...Ще я побачив, що в Києві відчувається потреба в людях, які дійсно що-небудь розуміють і для нашої справи могли б принести якусь користь»².

10 червня 1919 р. в Москві відбулося засідання Центральної німецької і австро-угорської Ради, на якому стояли звіт Центральної Ради в Москві і звіти окремих філіалів на місцях. Від Київської групи німецьких комуністів виступав Гросс, який передав привіт від імені інтернаціоналістів Києва³, охарактеризував соціальне забезпечення іноземців у Києві⁴ і підкреслив значення Києва як збирного пункту всіх інтернаціоналістів⁵.

Від німецької групи у Харкові виступив Керн. Він повідомив, що агітаційну роботу серед колишніх військовополонених у Харкові провадили 10 членів німецької комуністичної групи, які агітували в кожному транспорті з військовополоненими, що відправлявся з Харкова до Німеччини⁶.

На засіданні Федерації іноземних комуністичних груп у Москві 27 липня 1919 р. голова Австроради у своїй доповіді про поїздку в Київ відмічав «необхідність співробітництва німецьких товаришів, які перебувають в Росії, в газеті, що видається німецькою мовою у Києві». На цьому ж засіданні було запропоновано ліквідувати місцеві австроради, залишивши їх тільки в Москві, Києві і Сизрані. Було також запропоновано ліквідувати і німецькі Ради, а справу ліквідації їх доручити німецькій комуністичній групі⁷.

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 1, арк. 12.

² Там же, оп. 9, од. зб. 6, арк. 157.

³ Там же, оп. 1, од. зб. 159, арк. 2.

⁴ Там же, арк. 6.

⁵ Там же, арк. 2.

⁶ Там же, оп. 1, од. зб. 159, арк. 6, 7.

⁷ Там же, оп. 9, од. зб. 1, арк. 16.

Mitteilungen aus dem Parteilieben.

Bekanntmachung.

In der Mitgliederversammlung der deutsch-ungar. Gruppe der Ukrai. komm. Partei (Spartakusgruppe) wurde beschlossen, je eine besondere deutsche und ungarische Sprachengruppe zu bilden.

Die Trennung beider Gruppen wurde zu dem Zwecke vorgenommen, weil die Agitation und Propaganda von den besonderen Sprachengruppen wirksamer geführt werden kann.

Zum Vorsitzenden der neuen deutschen Gruppe wurde Gen. **Ständke** und zum Sekretär Gen. **Schmidt** gewählt.

Das Parteilokal der deutschen Gruppe befindet sich (Engelsstrasse) Lutheranskaja) 23.

Alle Rechte und Verpflichtungen der deutsch-ungar. Gruppe sind auf die deutsche, beziehungsweise ungarische Gruppe übergegangen.

Die Mitgliederversammlungen der deutschen Gruppe finden regelmäßig jeden Mittwoch pünktlich 7 Uhr abends Engelsstrasse (Lutheranskaja) 23, statt.

*Der Vorstand der deutschen Gruppe
der Ukr. komm. Partei.*

Die

„Völkerfreiheit“

ist zu haben in Kiew in allen Zeitungskiosken, sowie in der Redaktion der „Völkerfreiheit“, Friedrich Engels-Strasse (Lutheranskaja) 23.

In den übrigen Orten der Ukraina wolle man stets wegen Bezug der „Völkerfreiheit“ sich mit der deutschen Gruppe der kommunistischen Partei des betreffenden Ortes in Verbindung setzen.

Adresse der Redaktion:

Friedrich Engels-Strasse (Lutheranskaja) № 23.

Telephon № 12-60.

Alle Zuschriften und Anfragen die Zeitung betreffend, sind nur dorthin zu richten.

Die Redaktion.

Фотокопія оголошення про поділ німецько-угорської комуністичної групи на дві групи.

Німецькі спартаківці на Україні підтримували зв'язок з іншими іноземними комуністичними групами і працювали з ними в тісному контакті. В лютому 1919 р. газета «Правда» повідомляла, що група румунів, які мешкали у Києві, створила Союз «Спартак», завданням якого є підтримка зв'язків між російськими комуністами і румунською групою «Спартак», яка недавно виникла в Румунії з ініціативи лівих соціалістів. «Правда» відзначала, що «румунський «Спартак» вступив у зв'язки з німецькими «спартаківцями» і працює солідарно з ними»¹. В одному з номерів газети «Völkerfreiheit» була вміщена стаття секретаря румунської комуністичної групи у Києві про перспективи розвитку революційного руху в Румунії². В іншому номері—лист чехоноармійців-інтернаціоналістів з Східного фронту, які від усього серця вітали товаришів, що боролися проти Денікіна і Петлюри і прагнули якнайшвидше прийти «з Сходу на Україну, щоб не на життя, а на смерть боротися проти світового капіталу»³. В шостому номері газети «Völkerfreiheit» було вміщено оголошення чехословацької комуністичної групи⁴.

До кінця травня 1919 р. німецькі і угорські комуністи працювали спільно, в одній групі, а потім «на зборах членів німецько-угорської групи Комуністичної партії України (групи «Спартак»), було вирішено створити дві окремі мовні групи—німецьку і угорську. Цей поділ на дві окремі групи був проведений з тією метою, щоб можна було здійснювати більш дійову пропаганду і агітацію в обох мовних групах»⁵.

У березні 1919 р., коли угорський пролетаріат створив і захищав свою Угорську Радянську республіку, Київська група спартаківців звернулась до Народного комісаріату закордонних справ з проханням передати в Будапешт угорському Наркому закордонних справ по радіо таку телеграму: «Натхнена повною і швидкою перемогою угорського пролетаріату німецько-угорська група м. Києва (Комуністична партія України) оголошує з вами —

¹ Газ. «Правда» від 21 лютого 1919 р.

² Газ. «Völkerfreiheit» від 15 червня 1919 р.

³ Газ. «Völkerfreiheit» від 9 серпня 1919 р.

⁴ Газ. «Völkerfreiheit» від 6 липня 1919 р.

⁵ Газ. «Völkerfreiheit» від 31 травня 1919 р.

угорськими соратниками єдиний фронт від Дністра до Дунаю проти зрадників-контрреволюціонерів.

З щирим братнім привітом.

Ми переконані в тому, що наші німецькі брати незабаром підуть разом з вами до перемоги, до остаточного здійснення нашої спільної комуністичної програми. Хай живе братній угорський пролетаріат! Хай живе світова революція! Хай живе Угорська Соціалістична Республіка!»¹.

Німецькі комуністи у Києві виступали з доповідями як серед німецьких колишніх військовополонених, так і серед іноземців інших національностей, що перебували в той час на Україні. 20 березня 1919 р. голова Німецької Комуністичної групи Гросс прочитав лекцію на тему: «I, II і III Інтернаціонали», в якій підкреслив величезне значення створеного в Москві III Інтернаціоналу. Ця лекція знайшла активний відгук серед слухачів². 5 квітня відбулися збори Німецької групи комуністів, на яких були присутні делегати I конгресу III Інтернаціоналу від Австрії і Німеччини. Вони охарактеризували в загальних рисах становище в Австрії та Німеччині і вказували на необхідність послати на батьківщину партійні сили для ознайомлення робітничого класу з роботою комуністичних груп в Росії та на Україні. Збори київських спартаківців прийняли рішення послати як можна більше працівників на батьківщину³.

11 липня 1919 р. Німецька група КП(б)У розіслала усім іноземним комуністичним групам Федерації у Києві запрошення, в якому писала: «Шановні товариші! Німецька група Української Комуністичної партії (більшовиків) влаштовує в неділю, 13 липня, о другій годині дня в приміщенні театру ім. Червоної Армії по вул. Леніна (Фундуклеївська), № 5, для інтернаціоналістів, військовополонених та іншого німецького населення м. Києва великий мітинг на тему: «Політичне становище і завдання пролетаріату». Група просить прислати промовця від Вашої групи, а також потурбуватися про можливо ширше розповсюдження цього повідомлення.

Секретар Німецької групи»⁴.

¹ Газ. «Коммунист» від 30 березня 1919 р.

² Газ. «Коммунист» від 23 березня 1919 р.

³ Газ. «Красная Армия» від 9 квітня 1919 р.

⁴ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 1, арк. 25.

Великий мітинг, скликаний Німецькою комуністичною групою, відбувся в назначений день. Про нього була вміщена інформація в газеті «Правда»¹.

Активну революційну діяльність розгорнули російські більшовики і німецькі спартаківці КП(б)У серед солдатів німецького гарнізону м. Миколаєва. Німецький буржуазний історик Вальтер Фест у своїй книзі «Миколаїв—останній німецький бастион на Чорному морі» писав, що з початку 1919 р. більшовики Миколаєва «посилили свою пропаганду серед німецьких солдатів і діяли не без успіху»².

Коли з Німеччини до Миколаєва дійшла звістка про вбивство К. Лібкнехта і Р. Люксембург, то робітники миколаївських підприємств, незважаючи на заборону німецьких офіцерів, оголосили 24-годинний загальний страйк, який паралізував усе життя міста. Більшовицька газета «Путь социал-демократа» вийшла в траурній рамці, а 22 січня 1919 р. миколаївські робітники вийшли на демонстрацію, присвячену пам'яті вождів німецького і міжнародного пролетаріату К. Лібкнехта і Р. Люксембург. Німецькі офіцери наказали солдатам розстріляти українських робітників, але солдати не підкорились цьому наказові і перейшли на бік демонстрантів, змусивши офіцерів та генерала фон Гільгаусена втекти. «Починаючи з цього дня, 22 січня,—пише проф. А. Норден,—німецькі війська все більше звільнялися з-під впливу своїх командирів, які хотіли використати їх як знаряддя проти більшовиків»³.

Радянські війська в кінці лютого підійшли до Миколаєва, де в той час знаходилося, згідно з одними даними, 16 тис.⁴, а згідно з іншими — 12 тис.⁵ німецьких солдатів і офіцерів. Це був останній ізольований німецький гарнізон на Україні.

Ще до вступу частин Червоної Армії у Миколаїв там існувала Рада робітничих депутатів, яка діяла в тісному контакті з німецькою Радою солдатських депутатів. Коли з Одеси до Миколаєва приїздили загони денікінців кількістю у 20—30 чоловік, німецькі революційні солдати

¹ Газ. «Правда» від 16 липня 1919 р.

² А. Норден, Между Берлином и Москвой, стор. 251.

³ Там же, стор. 252.

⁴ Газ. «Die Weltkommupe» від 17 квітня 1919 р.

⁵ А. Норден, Между Берлином и Москвой, стор. 250.

Фотографія кийвського театру ім. Червоної Армії, в якому Німецька комуністична група провела 11 липня 1919 р. мітинг іноземних трудящих.

за наказом Ради робітничих депутатів обеззброювали їх¹. У Миколаєві також знаходилося на той час до 5 тис. грецьких солдатів². На початку березня 1919 р. орган Тимчасового робітничо-селянського уряду України газета «Известия» повідомляла, що в Миколаєві відносини між німецькими і союзницькими військами з кожним днем загострюються. Головною причиною цього загострення, як відмічала газета, був «зростаючий серед німців революційний рух і їх небажання воювати з Радянською Україною». Повідомлялось, що «серед німецьких військ, які знаходяться в Миколаєві, є 4 тис. спартаківців і до 2 тис. співчуваючих їм»³.

Коли французьке командування дало розпорядження грецьким військам заарештувати все ліве крило Ради робітничих депутатів, то революційні німецькі солдати із зброєю в руках виступили на підтримку Ради робітничих депутатів.

Миколаївська Рада робітничих депутатів та Німецька Рада солдатських депутатів перешкодили командуванню союзницьких військ вивести з Миколаєва пароплави і майже закінчені підводні човни⁴.

Під час переговорів між Українським Радянським урядом і німецьким командуванням про негайну евакуацію з Миколаєва німецьких військ через Україну і Росію, які розпочалися ще на початку березня 1919 р., німецька комуністична група у Харкові випустила спеціальний номер газети «Die Weltkommune»⁵, де докладно розповідалося про повернення німецького гарнізону Харкова на батьківщину. Цей випуск газети розповсюджувався серед німецьких солдатів миколаївського гарнізону⁶.

Революційна агітація українських більшовиків і спартаківців серед солдатів миколаївського гарнізону німецьких окупаційних військ давала блискучі результати. Німецькі солдати створювали загони і з зброєю в руках ставали на захист Радянської влади на Україні. Про це,

¹ Газ. «Коммунист» від 27 березня 1919 р.

² Газ. «Коммунист» від 27 березня 1919 р.

³ Газ. «Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины и Харьковского Совета рабочих депутатов» від 2 березня 1919 р.

⁴ Газ. «Коммунист» від 27 березня 1919 р.

⁵ Проф. А. Норден помилково називає цей випуск журналом, а не газетою.

⁶ А. Норден, Между Берлином и Москвой, стор. 252.

наприклад, повідомляла в кінці березня газета «Коммунист». «Зараз,— писала газета про становище в Миколаєві,— йде посилена робота по формуванню червоних радянських загонів. Організований загін спартаківців з 750 чоловік»¹.

Представники Радянської влади давали високу оцінку бойовим ділам миколаївських спартаківців. Так, голова виконкому Миколаєва т. Соколов у своєму клопотанні перед Наркомвоєнмором України т. Подвойським про залишення групи спартаківців у Миколаєві як ядра для формування інтернаціонального полку писав: «Виконком клопоче перед т. Подвойським, щоб формування зазначеного полку відбувалося в Миколаєві. Миколаївська група спартаківців є найнадійнішою, свідомою і дисциплінованою військовою частиною, на яку може спертися Радянська влада (розрядка наша.— І. К., М. К.). У Миколаєві в боротьбі з григор'євськими бандами у місті і околицях група спартаківців... виконувала важливі бойові завдання Штабу Голубенка. Формування інтернаціонального полку може з більшим успіхом бути проведене у Миколаєві, що є центром бойових операцій проти діючих григор'євських банд радіусом у 50 верст. Єдиною причиною, що викликає необхідність формування полку в Херсоні, є те, що Херсон — губернський центр, але це чисто формальна причина, не виправдана ні воєнними, ні об'єктивними умовами. Виходячи з усіх цих міркувань, Миколаївський виконком настійливо просить т. Подвойського про те, щоб група спартаківців залишилась у Миколаєві і щоб формування інтернаціонального полку проходило не в Херсоні, а в Миколаєві, який пережив ще так недавно багато потрясінь військового і політичного характеру»².

Спартаківці і формування інтернаціональних частин на Україні

Формування інтернаціональних військових частин Червоної Армії було однією з найважливіших галузей революційної діяльності спартаківців на Україні, однією

¹ Газ. «Коммунист» від 27 березня 1919 р.

² «Дело трудящихся всего мира», стор. 90—91.

з найдійовіших форм безпосередньої підтримки німецькими трудящими українського пролетаріату в його боротьбі проти ворогів Радянської влади.

Рух інтернаціоналістів у Росії за створення інтернаціональних загонів Червоної Армії мав добровільний характер і очолювався Федерацією іноземних комуністичних груп, Центральним Виконавчим Комітетом іноземних робітників і селян та іншими громадськими організаціями. При Федерації іноземних груп у Москві існувала військова секція¹, яка працювала в тісному контакті з організованою раніш Комісією по створенню інтернаціональних частин робітничо-селянської Червоної Армії².

15 липня 1918 р. Федерація іноземних груп писала в Центральний Комітет РКП(б): «Центральна Федерація іноземних груп при Російській комуністичній партії (більшовиків) доводить до відома ЦК партії, що вона на засіданні 12 ц. м. прийняла таку постанову: 1) Спрямувати всі сили на те, щоб утворити з надійних, переконаних пролетарів міцний духом комуністичний інтернаціональний загін. Ядром для цього буде існуючий комуністичний загін, який необхідно поповнити. 2) Реєструвати усіх членів комуністичних груп в бойову дружину, завданням якої є: на випадок потреби поповнювати інтернаціональний комуністичний загін. Збірним пунктом членів групи оголошується місце перебування загону і штабу — Кремль. Федерація висловила рішуче проти всяких національних організацій»³.

У жовтні 1918 р., ще до початку розгортання радянськими військами активних операцій по визволенню України, Федерація іноземних комуністичних груп у Москві на своєму засіданні розглядала питання про надання допомоги українським повстанцям нейтральної зони шляхом посилки туди підкріплень для інтернаціональних загонів, що вже перебували там. Було прийнято рішення, що поповнення інтернаціональних загонів нейтральної зони буде йти з м. Воронежа, де перебувала значна кількість інтернаціоналістів⁴. На засіданні

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 8, арк. 39.

² Там же, од. зб. 9, арк. 1; «VIII съезд Коммунистической партии (большевиков)...», стор. 387—388.

³ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 8, арк. 1.

⁴ Там же, од. зб. 1, арк. 1.

27 жовтня 1918 р. Федерація розглядала питання про переведення з Москви до Курська в розпорядження Українського Військового Комісаріату 1-го Московсько-го Інтернаціонального полку, який був центром по підготовці інтернаціональних частин Червоної Армії. Було прийнято також рішення про переведення з Пермі на Україну 700 червоноармійців-інтернаціоналістів¹.

На протязі листопада 1918 р. — березня 1919 р., коли розгорталися вирішальні бої за визволення Радянської України, Федерація іноземних груп у Москві майже на кожному своєму засіданні розглядала питання про відправлення на Україну інтернаціональних загонів Червоної Армії².

27 листопада 1918 р. Реввійськрада республіки видала наказ про відправку на Український фронт інтернаціональних частин³. Федерація іноземних груп доклала всіх зусиль, щоб допомогти Радянському урядові і командуванню Червоної Армії якнайскоріше перекинути інтернаціональні частини на Україну і укомплектувати їх відданими справі революції людьми. 7 грудня 1918 р. Федерація повідомляла В. І. Леніна і Я. М. Свердлову про те, що вона на своєму екстреному засіданні прийняла рішення «про негайну відправку інтернаціональних загонів» на Україну, а також рішення про те, щоб призначення осіб на відповідальні пости в інтернаціональні загони (командири, комісари) відбувалося тільки за згодою Центральної Федерації іноземних груп⁴. Це робилося з метою підібрати найкращі кадри для керівництва інтернаціональними частинами Червоної Армії. Військова секція Федерації спеціально викликала перевірених і свідомих інтернаціоналістів для відправки їх на Український фронт. Так, наприклад, військова секція 19 грудня 1918 р. писала військовому комісару м. Серпухова т. Романову: «На основі наказу Вищої Військової Ради від 27 листопада ц. р. про відправку на Український фронт інтернаціональних загонів просимо відкомандирувати в розпорядження інтернаціонального загону м. Москви товариша червоно-

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 1, арк. 2.

² Там же, арк. 3—7, 11.

³ Там же, од. зб. 8, арк. 120; од. зб. 7, арк. 166.

⁴ Там же, од. зб. 8, арк. 120.

армійця Г. Ріндера»¹. А 31 грудня 1918 р. військова секція Центральної Федерації іноземних груп при РКП(б) звернулася до штабу 26-ї стрілецької дивізії 5-ї армії з проханням «направити по можливості в розпорядження 1-го інтернаціонального запасного батальйону в Москві товаришів інтернаціоналістів, що перебувають в рядах 26-ї дивізії, для відправлення на Український фронт»².

На Український фронт Федерація іноземних груп направляла червоноармійців-інтернаціоналістів з Оренбурга³, Симбірська⁴, Астрахані⁵, Царицина⁶ та інших міст Росії. Військова секція Федерації 18 грудня 1918 р. роз'яснювала в листі командирів 1-го Катеринштадського комуністичного німецького полку, який діяв у Поволжі, що «на основі наказу Вищої Військової Ради від 27 листопада ц. р. усіх червоноармійців-інтернаціоналістів необхідно відправити на Український фронт»⁷.

З визволенням Києва від петлюрівців сюди була перенесена не тільки діяльність Федерації іноземних комуністичних груп, але й уся робота по формуванню інтернаціональних загонів Червоної Армії. Виступаючи 4 березня 1919 р. на Всеросійській конференції іноземних комуністів у Москві, начальник Управління по формуванню інтернаціональної Червоної Армії РРФСР Славояр Частек говорив, що інтернаціональна армія переходить на Україну. Він намалював план переведення інтернаціональних загонів на Україну, який зводився до таких моментів: усі інтернаціональні підрозділи з Східного і Туркестанського фронтів направити у запасний батальйон до Москви, а звідти у Білгород або Полтаву, де формувати їх в полки чи батальйони⁸.

Відвідавши на початку травня 1919 р. Київ, один з працівників Австро-угорської Ради в Москві відмічав у своєму звіті, що «Київ став справжнім центром» і що в Києві проходить мобілізація військових і цивільних

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 7, арк. 166.

² Там же, од. зб. 8, арк. 39.

³ Там же, од. зб. 7, арк. 124.

⁴ Там же, арк. 167.

⁵ Там же, од. зб. 1, арк. 13.

⁶ Там же, арк. 5—6.

⁷ Там же, од. зб. 7, арк. 102.

⁸ Там же, од. зб. 3, арк. 5, 6.

полонених, переважна частина яких вступає до лав Червоної Армії добровільно¹.

Гросс, який виступав 10 червня 1918 р. від Київської групи німецьких комуністів на засіданні Австро-угорської Ради в Москві, також повідомляв, що 90% іноземців на Україні вступили в Червону Армію добровільно і мобілізацією це, власне кажучи, не можна й назвати². Про це ж говорив і представник Німецької комуністичної групи м. Харкова Керн³.

На засіданні федерації іноземних груп у Москві 23 липня 1919 р. була прийнята спеціальна резолюція про мобілізацію в Червону Армію іноземців, тому що «пролетаріат усього світу повинен боротися за загальне визволення трудящих»⁴. У цій резолюції вказувалося, що мобілізовані іноземці, які перебувають в Росії, «разом з уже раніше мобілізованими громадянами Угорської і Словацької республік направляються в Київ у розпорядження Управління Інтернаціоналістів»⁵. Було вирішено насамперед мобілізувати в Червону Армію «тих товаришів, які входять до складу комуністичних груп»⁶.

Федерація іноземних комуністичних груп подавала велику допомогу органам Радянської влади і командуванню Червоної Армії в підборі кадрів комуністів для роботи в інтернаціональних частинах на Українському та інших фронтах. 6 червня 1919 р. Політвідділ Реввійськради Республіки звернувся до Федерації іноземних комуністів при РКП(б) з листом такого змісту: «В зв'язку з надзвичайною терміновістю прошу не відмовити негайно повідомити, чи зможете Ви направити в розпорядження Політуправління Реввійськради республіки по три комуністи—німців, китайців і угорців—для відправки їх на Південний фронт для роботи в Інтернаціонально-

¹ «Kiew ist heute ein sehr wichtiges Zentrum. In der Mobilisierung allen Internationalisten Kgf. u. Zgf. teile ich mit, der niemand mit Gewalt gezwungen wird. Der größte Teil geht freiwillig», ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 157.

² «Nach den Berichten des Kiewer Rates, kann man von einer eigentlichen Mobilisation tatsächlich nicht sprechen, denn 90% treten freiwillig ein in die Armee», ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 159, арк. 4.

³ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 159, арк. 7.

⁴ Там же, оп. 9, од. зб. 1, арк. 15.

⁵ Там же, оп. 1, од. зб. 159, арк. 15.

⁶ Там же.

му полку. В позитивному випадку командуйте цих товаришів, а якщо таких не маєте, не відмовте вказати на яку-небудь іншу установу або організацію, звідки можна запросити таких»¹. Аналогічний лист був направлений 2 червня в Наркомнац². 14 червня Політвідділ Реввійськради знову писав у Федерацію, що «товариші комуністи, про яких ми просимо (три німці і три угорці), призначаються на Південний фронт для роботи в Інтернаціональному полку»³. В зв'язку з тим, що вся діяльність Федерації фактично була перенесена в Київ, де відбувалося також і формування інтернаціональних загонів, на цьому останньому листі Політвідділу Реввійськради у Федерації іноземних груп наложили резолюцію про те, що потрібних комуністів — німців і угорців можна запросити «з управління Інтернаціоналістів м. Києва, Лютеранська»⁴.

У звіті про діяльність Центральної Федерації іноземних груп при РКП за 1919 р. говориться, що ще Бела Кун і Муна у 1918 р. виробили загальний план формування інтернаціональної Червоної Армії, а також була створена окрема комісія по організації інтернаціональних частин Червоної Армії. Але цей проект «вдалося у більш широким розмірах втілити в життя тільки в 1919 р. Саме у Києві виникла досить велика інтернаціональна одиниця кількістю понад 4000 чоловік, яка знаходилася весь час на Українському фронті»⁵.

Інтернаціональні частини, крім Києва, створювалися у Харкові, Полтаві, Катеринославі, Миргороді, Одесі, Черкасах, Василькові, Херсоні та інших містах України. До складу цих загонів входили солдати німецької, угорської, австрійської, чеської, румунської та інших національностей. В кінці лютого 1919 р. Німецька комуністична група в Катеринославі повідомляла, що там уже створений інтернаціональний батальйон, до складу якого записалося багато колишніх військовополонених, а також німецьких і австро-угорських солдатів⁶.

Згідно з неповними даними Управління по форму-

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 8, арк. 48.

² Там же, арк. 47.

³ Там же, арк. 49.

⁴ Там же, од. зб. 9, арк. 49.

⁵ Там же, оп. 4, од. зб. 32, арк. 9.

⁶ Газ. «Die Weltkommune» від 27 лютого 1919 р.

ванню інтернаціональних частин Червоної Армії УРСР, що були надіслані до Народного Комісаріату військових справ УРСР до складу інтернаціональних загонів на

Partei-Nachrichten.

Von der ausländischen kommunistischen Gruppe in Kiew.

Die Arbeiten der ausländischen kommunistischen Gruppen in Kiew gehen rüstig vorwärts. Die Agitation, welche unter der deutschsprachigen Bevölkerung betrieben wird, zeitigte die besten Erfolge. Das Komitee der Gruppe hat die Formierung einer internationalen Armee vorgenommen, die bereits eine stattliche Zahl von Kämpfern für die Sache des Proletariats vereinigt.

Ferner sind durch die deutsche kommunistische Gruppe die Angelegenheiten des deutschen und des österreichisch-ungarischen Konsulats übernommen worden. Das neugebildete Revolutionskomitee hat die Arbeiten bereits aufgenommen und erledigt dieselben vollkommen selbständig.

Bericht der deutschen Gruppe der kommunistischen Partei in Jekaterinoslaw.

Die erst vor kurzer Zeit gegründete deutsche Gruppe in Jekaterinoslaw arbeitet nach allen Seiten hin mit Eifer mit. Da für die Bewältigung der verschiedensten Arbeiten der Gruppe ein Mangel an geeigneten Arbeitkräften sich geltend machte, so entsandte die Zentralgruppe in Charkow nach dort einige Genossen, um die notwendige Aufklärungsarbeit unter den deutschen Konsumenten der dortigen Gegend zu leisten.

Namentlich herrscht unter den deutschen Ansiedlern dieses Bezirks die falsche Meinung, dass die verschiedensten Räuberbanden, welche unter dem Deckmantel des Kommunismus ihr verbrecherisches Wesen treiben, mit der kommunistischen Partei identisch sind. Dementsprechend ist es die Hauptaufgabe unserer Genossen, diese Meinung der deutschen Bevölkerung zu zerstreuen, und sie von einer feindlichen Haltung gegen die roten Sowjettruppen abzuhalten. Diese Arbeit ist von Genossen schon in vielen Fällen sehr gut gelungen

und ein unnötiges Blutvergießen dadurch verhindert worden.

Aufruf!

An sämtliche deutschen und österreichischen Staatsangehörigen in der Ukraine.

Von dem Revolutionskomitee der Deutschen und österreichischen Arbeiter und Bauern in Charkow wird eine Registrierung aller derjenigen deutschen und österreichischen Staatsangehörigen vorgenommen, welche nach ihrer Heimat zu reisen wünschen. Nach erfolgter Registrierung wird ein Transport zusammengestellt werden, mit welchem dieselben mitreisen können.

Alle Interessenten werden aufgefordert, sich baldigst im Revolutionskomitee Blagoweschtschenskaja 30, Quartier 6, IV. Etg., Zimmer 21 zu melden.

Das Revolutionskomitee.

Bekanntmachung.

Das Komitee der Deutschen Gruppe der kommunistischen Partei der Ukraine in Charkow gibt hierdurch bekannt, dass sich das Parteibüro jetzt

Blagoweschtschenskaja 30, Quartier 1, II. Etg., befindet. Alle Anfragen etc. sind fortan nur nach dort zu richten.

Das Komitee.

Revolutionskomitee der deutschen und österreichischen Arbeiter und Bauern in Charkow.

Das Büro des Revolutionskomitees der österreichischen Arbeiter und Bauern befindet sich jetzt

Blagoweschtschenskaja 30, Quartier 6, IV. Etg.

Alle Anfragen, Gesuche etc. sind in Zukunft nur noch dorthin zu richten.

Das Revolutionskomitee.

Das Redaktionskollegium.

Фотокопія звіту про діяльність німецької комуністичної групи в Катеринославі, вміщеного в газеті «Die Weltkommune» від 13 березня 1919 р.

12 червня 1919 р. входило 4932 строевих червоноармійця, 190 чоловік командного складу і 197 чоловік нестроевих¹. Переважна більшість з них знаходилася на фрон-

¹ ЦДАЧА, ф. 25 860, оп. 2, од. зб. 65, арк. 4—5.

ті в районі Проскурова, де відбувалися запеклі бої з петлюрівцями¹.

На початку червня газета «Völkerfreiheit» в статті домляла про славні бойові діла 1-го інтернаціонального полку², який незадовго перед цим вирушив з Києва на боротьбу з петлюрівцями під Чорноострів (у районі Проскурова). «Полк шле щире вітання всім пролетарям України,—писала газета,—і сподівається якнайшвидше побачити поруч з собою в боротьбі за свободу тих товаришів, які залишились в тилу»³. В червні начальник Управління інтернаціональних з'єднань у Києві одержав з фронту телеграму такого змісту: «Згідно з одержаною копією записки Наркомвоєна за № 51/г, належить негайно вислати на Проскурівську дільницю Інтернаціональному полку поповнень 1200 багнетів»⁴.

Серед бійців інтернаціональних з'єднань велася комуністами велика агітаційно-масова робота. Так, наприклад, у 3-му батальйоні 1-го Інтернаціонального полку був організований партійний осередок у складі 25 комуністів і 60 співчуваючих. Усі командири батальйону були комуністами. У «Зведенні про життя Київського гарнізону з 17 по 27 травня 1919 р.» зазначалося, що настрої бійців і командирів батальйону добрий, «агітація провадиться своїми силами», що «багато користі в політичній роботі дав командний склад: усі комуністи—командир спартаківець», що червоноармійці миряться з відсутністю обмундирування і доброї їжі, але глибоко стурбовані відсутністю зброї⁵.

¹ ЦДАЧА, ф. 25 860, оп. 2, од. зб. 65, арк. 4—5.

² 1-ий Інтернаціональний піхотний полк почав формуватись у Києві 12 травня 1919 р. Його основу становили 350 чоловік червоноармійців, 100 інтернаціоналістів, що прибули з Астрахані з сербським комуністом Башковичем, який був призначений начальником Управління по формуванню інтернаціональних частин Червоної Армії при Народному Комісаріаті військових справ УРСР, 57 чоловік з колишнього інтернаціонального полку Пеньковського і угорці з різних місцевостей України. 28 і 29 травня цей полк (1500 чоловік) трьома ешелонами був відправлений в Проскурів, де й бився з петлюрівцями у складі 2-ї Комуністичної бригади (ЦДАЧА, ф. 25 860, оп. 2, од. зб. 65, арк. 3; «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 459).

³ Газ. «Die Weltkomune» від 8 червня 1919 р.

⁴ ЦДАЧА, ф. 25 860, оп. 4, од. зб. 1, арк. 218.

⁵ Там же, оп. 2, од. зб. 46, арк. 3.

У 9-му Одеському стрілецькому полку, що був сформований у середині травня 1919 р. в складі німецької, румунської, сербської, болгарської, чеської і французької окремих рот, було організовано два партійні осередки і одна група співчуваючих, які й розгорнули широку агітаційно-масову діяльність серед інтернаціоналістів¹. З червня Федерація звернулася до всіх комуністичних груп у Києві з пропозицією «делегувати одного з товаришів для політичної роботи в інтернаціональних частинах, які формуються в Одесі»².

Газета «Красная Армия» повідомляла, що партійна організація Інтернаціонального кавалерійського дивізіону³ за весь час свого існування провела велику агітаційно-масову роботу. «Щоденно влаштовуються мітинги, які проходять з великим успіхом,—писала газета,—відбуваються співбесіди, читаються лекції. Гальмує роботу недостатня кількість промовців на іноземних мовах»⁴.

Федерація іноземних комуністичних груп у Києві і зокрема, німецькі спартаківці, влаштували мітинги і збори по вербовці добровольців-інтернаціоналістів у Червону Армію, по збору коштів на користь інвалідів, організували лекції, вечори тощо. Так, 18 травня 1919 р. Федерація організувала в Києві великий інтернаціональний мітинг для вербовки добровольців у Червону Армію. На цьому мітингу з промовами виступали представники німецької, чехословацької, югославської і французької комуністичних груп⁵. Наприкінці червня в Пролетарському будинку мистецтв спартаківцями був проведений міжнародний вечір на користь інвалідів червоноармійців-інтернаціоналістів⁶.

На початку серпня німецька комуністична група через робітничо-солдатську Раду, яка знаходилась в Києві по вул. Інститутській, 32, організувала відкриті збори для всіх німців, що мешкали в Києві. На цих зборах

¹ ЦДАЧА, ф. 25 860, оп. 2, од. зб. 83, арк. 90.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 1, арк. 16.

³ 1-ий кавалерійський окремий інтернаціональний дивізіон почав формуватись 13 травня 1919 р. у Києві.

⁴ Газ. «Красная Армия» від 17 липня 1919 р.

⁵ Газ. «Красная Армия» від 15 травня 1919 р.

⁶ Газ. «Völkerfreiheit» від 6 липня 1919 р.

була прочитана доповідь на тему: «П'ять років світової війни»¹.

ЦК РКП(б) і особисто В. І. Ленін надавали дуже великого-значення революційній агітації серед іноземців-червоноармійців, створенню інтернаціональних частин.

На початку квітня 1919 р. до Києва прибула група делегатів III Інтернаціоналу, до складу якої входили представники німецьких, австрійських, угорських і французьких комуністів. У зв'язку з цим Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет влаштував 7 квітня в театрі ім. К. Лібкнехта урочисте засідання ВУЦВК, Київської Ради робітничих і селянських депутатів, усіх правлінь і Центрального бюро професійних спілок, усіх фабрично-заводських комітетів і представників Червоної Армії².

Виступаючи на цьому засіданні, німецький делегат III Інтернаціоналу говорив, що вирок, який виніс революційний пролетаріат України німецьким правим соціал-демократам,—цілком заслужений. «Але ми,—заявляв він,—спробуємо реабілітувати себе в дальшому розвитку нашої революції». Представник Комуністичної партії Німеччини висловлював глибоку вдячність українському пролетаріату, завдяки зусиллям якого в німецькій армії, що була знаряддям капіталу, відкрилися очі і німецькі солдати повернулися додому з новими ідеями, з новими лозунгами й прагненнями. Далі він зазначав, що урок, поданий українським пролетаріатом своїм німецьким братам, не пропав даремно—в момент його від'їзду на вулицях Берліна та інших міст Німеччини точилася жорстока боротьба німецького пролетаріату з буржуазією, що робітничому класові Німеччини доводиться боротися в надзвичайно важких умовах, бо німецька буржуазія організована куди краще, ніж російська, і заявляв, що німецький пролетаріат готовий взяти на свої плечі частину тієї титанічної боротьби, яку веде російський і український пролетаріат. На заключення представник німецьких комуністів висловив надію, що недалеко вже той час, коли при наступному відвіданні Росії і України він зможе передати привіт від Німецької Радянської Республіки³.

¹ Газ. «Völkerfreiheit» від 2 серпня 1919 р.

² Газ. «Коммунист» від 6 квітня 1919 р.

³ Газ. «Коммунист» від 9 квітня 1919 р.

Представники Комуністичної партії Німеччини і Комуністичної партії Австрії виступали також перед членами німецької комуністичної групи КП(б)У¹.

16 травня з Москви до Києва прибув член Бюро III Інтернаціоналу², який брав участь в реорганізації Федерації іноземних комуністичних груп. Ще за кілька днів до приїзду представників III Інтернаціоналу Федерація звернулася до всіх іноземних комуністичних груп на Україні з листом, в якому повідомляла: «У зв'язку з майбутнім приїздом на дніа до Києва делегації Комуністичного Інтернаціоналу, від якого тепер буде виходити матеріальна підтримка діяльності всіх груп, пропонуємо усім якнайшвидше: 1) подати проект щомісячного кошторису Вашої групи; 2) докладний звіт (з обґрунтовуючими документами) Ваших витрат для звітності колегії міжнародної солідарності.

Згідно з рішенням Федерації... надалі працювати в тісному контакті з ЦК партії комуністів на Україні, для чого налагодити з ним безпосередні зв'язки»³.

З приїздом до Києва представників Комінтерну поживавилася політична робота іноземних комуністів серед інтернаціоналістів-червоноармійців. 23 травня Федерація звернулася до всіх іноземних комуністичних груп з проханням виділити необхідну кількість агітаційної літератури (на відповідній мові) «в розпорядження Управління по формуванню інтернаціональних частин». За довідками, повідомляла Федерація, потрібно звертатися до тов. Пеньковського, Лютеранська, 1, кімната 20, Управління по формуванню інтернаціональних частин Червоної Армії⁴. 30 травня Федерація розіслала в усі групи циркуляр, у якому повідомляла про те, що в приміщенні Федерації по вул. Лютеранській, 23, відбудуться збори Військово-революційної Ради при інтернаціональних частинах Червоної Армії і просила прислати по одному представнику від кожної комуністичної групи⁵.

У липні 1919 р. Бюро III Інтернаціоналу провело

¹ Газ. «Красная Армия» від 9 квітня 1919 р.

² Газ. «Коммунист» від 18 травня 1919 р.; газ. «Красная Армия» від 18 травня 1919 р.

³ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 1, арк. 8.

⁴ Там же, арк. 10.

⁵ Там же, арк. 13.

мітинги в різних місцях України, де були сконцентровані інтернаціональні частини Червоної Армії, для мобілізації їх зусиль на боротьбу проти денікінського і петлюрівського наступу. 3 липня 1919 р. Федерація повідомляла всі комуністичні групи про те, що 6 липня о першій годині дня «в приміщенні цирку, Миколаєвська, 7, відбудеться інтернаціональний мітинг на тему «Світова революція і Червона Армія», а після мітингу відбудеться маніфестація. Федерація просила «сповістити всі військові частини, всі інтернаціональні елементи і проявити найенергійнішу діяльність у справі підготовки і організації самого мітингу», а також «прислати в її розпорядження трьох товаришів для призначення їх зібрав багатотисячну масу червоноармійців, військово-полонених і іноземців-комуністів»¹. На мітингу 6 липня, який пали тт. Мануїльський, Колонтай, Кон та ряд «представників від угорської, чехословацької, німецької, румунської, польської, галицької, латиської, естонської, французької, югославської та італійської комуністичних мовних груп»³.

Звертаючись до бійців інтернаціональної бригади, видатний діяч російського і міжнародного комуністичного руху Д. З. Мануїльський говорив: «... Пролетаріат в цілому світі говорить мовою світової революції.., і ваша допомога, яку ви надаєте в цей грізний час Радянській Республіці, є захистом інтересів робітничого класу. У вашій перемозі ми вбачаємо здійснення найкращих сподівань людства»⁴.

На мітингу була прийнята резолюція, в якій говорилося, що наступ Денікіна на Україну є наступом контрреволюції на міжнародний пролетаріат, що присутні будуть боротися проти ворогів Української Радянської Республіки, будуть «до останньої краплі крові захищати робітничо-селянську владу — чоловіки в рядах Червоної Армії, а жінки — в революційній боротьбі тилу». Резолюція закінчувалась словами: «Хай живе комунізм в усьому світі!»

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 1, арк. 23.

² Газ. «Красная Армия» від 8 липня 1919 р.

³ Газ. «Völkerfreiheit» від 13 липня 1919 р.; газ. «Красная Армия» від 8 липня 1919 р.

⁴ Газ. «Völkerfreiheit» від 13 липня 1919 р.

Після мітингу відбулася демонстрація, в якій взяли участь інтернаціональні частини Червоної Армії, іноземні комуністичні групи, а також населення Києва¹.

Через свою газету «Völkerfreiheit» спартаківці закликали військовополонених, що поверталися з Росії на батьківщину, розповідати про звірства денікінців, про їх насильства над робітниками і селянами України. Ця правдива розповідь, відзначала газета, буде найдієвішою агітацією проти ворогів робітничого класу, на захист молоді Радянської республіки².

Через тиждень після інтернаціонального мітингу, 13 липня, німецька група КП(б)У організувала в Києві мітинг для «усіх тих, хто говорить німецькою мовою»³. Мітинг відбувся в будинку, де містився театр ім. Червоної Армії. Приміщення театру було переповнено червоноармійцями інтернаціональних частин і цивільним населенням, яке розуміло німецьку мову. Відкриваючи збори, голова Німецької комуністичної групи Штандке підкреслив, що поширення революційного руху на всі країни світу вимагає від кожного робітника всіма силами і засобами підтримувати пролетарську революцію. Потім виступив представник III Інтернаціоналу, який, звертаючись до червоноармійців-інтернаціоналістів говорив, що «боротьба за свободу, яку тепер тут, на Україні, веде іноземний пролетаріат в союзі з російськими братами, є святою справою міжнародного пролетаріату» і що кожна крапля крові, яка пролеться у цій боротьбі за свободу, не буде забутою не тільки російським, але й міжнародним пролетаріатом. Тов. Колонтай також закликала присутніх не залишатися осторонь від боротьби російських та українських робітників і селян за своє визволення.

З палкими промовама виступали німецькі комуністи, а також представники від інших іноземних комуністичних груп, закликаючи робітників і селян віддати всі свої сили на захист соціалістичної революції. В резолюції, що була прийнята на цьому мітингу, говорилося: «Ми, представники німецького, угорського, румунського, чехословацького, югославського, французького, італійського, латиського і естонського пролетаріату, які зі-

¹ Газ. «Völkerfreiheit» від 13 липня 1919 р.

² Там же.

³ Газ. «Völkerfreiheit» від 19 липня 1919 р.

бралися 13 липня на німецький мітинг, скликаний Німецькою комуністичною групою, висловлюємо свою солідарність з соціалістичною революцією в Росії, на Україні, в Угорщині, Словаччині...¹. Ми всі вважаємо за свій обов'язок із зброєю в руках захищати завоювання пролетарської революції». Присутні зобов'язалися віддати всі свої сили для кінцевої перемоги пролетаріату².

Наприкінці червня 1919 р. згідно з наказом Реввійськради Республіки почала формуватись в районі Києва 1-а Інтернаціональна бригада у складі 1-го, 2-го і 3-го Інтернаціонального полків. Командиром Першої інтернаціональної бригади було призначено Славоюра Частека, якому доручили відповідати за формування бригади і запасного батальйону при ній. На середину липня бригада була повністю сформована і включена до складу XII армії³.

Федерація іноземних комуністичних груп у Києві розгорнула активну революційну пропаганду серед червоноармійців-інтернаціоналістів, поширюючи серед них ідеї комунізму. 2 липня 1919 р. усі іноземні комуністичні групи одержали листа такого змісту: «На основі відношення 3-го Інтернаціонального стрілецького полку від 2 липня ц. р. за № 51 Федерація іноземних груп просить Вас прислати оратора на мітинг для червоноармійців полку, який повинен відбутися сьогодні о 4-ій годині дня»⁴.

11 липня 1919 р. відбувся мітинг у Миргороді, де також в цей час стояли частини 1-ої Інтернаціональної бригади. На мітингу були присутні близько 2,5 тис. чоловік. «Промовці виступали майже на всіх європейських мовах»,—зазначала газета «Völkerfreiheit». Лаконічні слова резолюції, ухваленої інтернаціоналістами-червоноармійцями на цьому мітингу, звучали як урочиста клятва: «Заслухавши виступ представників від різних комуністичних мовних груп у Києві, ми, червоноармійці-інтернаціоналісти Першої Інтернаціональної стріле-

¹ В цей час у Словаччині була проголошена Радянська республіка.

² Газ. «Völkerfreiheit» від 19 липня 1919 р.; газ. «Правда» від 16 липня 1919 р.

³ «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 469—470.

⁴ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 1, од. зб. 1, арк. 22.

цької бригади, заявляємо цілому світові, що інтернаціоналісти не випустять рушниць з своїх рук, аж поки повністю не переможуть світовий капіталізм. Ми, інтернаціоналісти, які боролись на різних фронтах: в Сибіру, на Уралі, на Кавказі, виступаємо тепер за нашу спільну справу, за комунізм, тут, на Україні. Ми твердо переконані, що наша справедлива справа переможе. Ця впевненість додає нам сил у боротьбі з міжнародними розбійниками... Геть усіх ворогів пролетаріату! Хай живе Комуністична республіка в усьому світі!»¹.

У другій половині липня, коли денікінські і петлюрівські війська наблизились до столиці Радянської України, у Києві знову відбувся мітинг червоноармійців-інтернаціоналістів 1-ої Інтернаціональної бригади. В резолюції, прийнятій на цьому мітингу, говорилося: «Ми, червоноармійці Першої Інтернаціональної стрілецької бригади, заслухавши виступи представників угорської, німецької, румунської, чехословацької та інших комуністичних груп, заявляємо: У зв'язку із зростанням контрреволюційного руху в Радянській Росії і на Україні ми даємо клятву боротися за Радянську владу до останньої краплі крові в рядах російського і українського пролетаріату. В цей вирішальний момент ми звертаємось з палким закликком до наших братів: На боротьбу з світовим капіталом! До зброї! Хай живе світова революція!»².

І трудящі зарубіжних країн, які перебували на Україні, бралися за зброю, виступали на захист молодої Республіки Рад, боролися проти ворогів Радянської України.

Військовий загін, що складався з спартаківців і матросів, брав активну участь в боях за визволення Переяслава від банд Зубкова. В боях за Переяслав цей загін захопив 6 гармат, понад 1 тис. гвинтівок та багато іншого військового майна³. Сотні німців-інтернаціоналістів боролися проти денікінців і петлюрівців у різних місцях України. Так, робітник-слюсар з Гальберштадта Рудольф Шленкер, який в 1916 р. здався в полон, брав участь в боях проти Денікіна під м. Олександрівськом (нині Запоріжжя). В районі Донбасу бо-

¹ Газ. «Völkerfreiheit» від 13 липня 1919 р.

² Газ. «Völkerfreiheit» від 26 липня 1919 р.

³ Там же.

ровся з ворогами Радянської України німецький робітник Густав Волгман. Проти денікінців і петлюрівців бився німецький робітник Пауль Краус, шахтар Людвіг Єранш¹ та багато, багато інших трудящих Німеччини, які перебували в той час у Росії. Багато німців-інтернаціоналістів боролися і пізніше, у 1920 р., проти Врангеля і Махно. Так, наприклад, батрак із Східної Пруссії Фріц Гніффке² брав участь у боротьбі проти Врангеля у складі 1-го Туркестанського Інтернаціонального стрілецького полку, який повністю складався з німців і угорців³.

Проти білогвардійців Врангеля і банд Махно боровся колишній військовополонений, а потім комісар окремого батальйону Червоної Армії Венцель Вайс⁴.

У вересні 1919 р. в зв'язку з наступом Денікіна на Україну Федерація іноземних комуністичних груп перенесла свою діяльність з Києва до Москви. Знову була створена при ній Військова комісія, яка складалася з військових експертів по одному від кожної групи. Ця комісія приступила до переформування Інтернаціональної бригади, яка зазнала в боях важких втрат і була переведена в Казань, а також розгорнула діяльність по створенню кадрів досвідчених політпрацівників і командного складу та почала концентрувати всі розкидані по країні інтернаціональні частини під своїм керівництвом⁵.

В усі кінці Росії, де були на той час іноземці, восени 1919 р. виїхали представники Федерації іноземних комуністичних груп для того, щоб створювати там міс-

¹ Рудольф Шленкер нині є членом СЄПН, активним партійним функціонером одного з підприємств Гальберштадта. Густав Волгман нині є членом СЄПН і працює бригадиром робітничої бригади на одному з народних підприємств НДР. Пауль Краус живе нині в НДР і працює при Палаці піонерів. Людвіг Єранш нині секретар однієї з місцевих організацій СЄПН. (Матеріали Інституту марксизму-ленінізму при ЦК СЄПН; Матеріали «БСЭ»).

² Фріц Гніффке нині працює функціонером СЄПН в одному з трудових сільськогосподарських кооперативів НДР біля м. Вернигероде. (Матеріали Інституту марксизму-ленінізму при ЦК СЄПН; Матеріали «БСЭ»).

³ «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 495.

⁴ Венцель Вайс — функціонер СЄПН в Нойгерсдорфі (НДР). (Матеріали «БСЭ»).

⁵ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 4, од. зб. 32, арк. 9.

цеві партійні осередки іноземців і формувати червоно-армійські загони.

В Уфі, наприклад, 24 жовтня 1919 р. відбулося організаційне засідання іноземного осередку при губкомі партії, на якому були присутні представники Уфимського міськкому партії, Центральної Федерації з Москви і інтернаціонального осередку окремого стрілецького батальйону ВОХР. Виступаючи на цьому засіданні, представник Федерації говорив, що «центр вважає необхідним організувати знову в кожному місті іноземні осередки», які повинні працювати в тісному контакті з Центральною Федерацією і розширити свою політичну діяльність, залучати до партії нових членів, виховувати колишніх військовополонених, вести серед них найактивнішу агітаційну роботу¹.

Так трудящі зарубіжних країн у вогні громадянської війни та іноземної воєнної інтервенції пліч-о-пліч з своїми російськими братами відстоювали завоювання Великого Жовтня.

Діяльність спартаківців серед німецьких колоністів на Україні

Велику агітаційно-пропагандистську і організаційну роботу група «Спартак» проводила і серед німецького населення, яке проживало тоді на Україні. Більше половини усіх німецьких колоній, що були в Росії, припадало на Україну. Так, згідно з даними К. Ліндемана у 1917 р., в Росії було 2068 поселень німецьких колоністів, з них в Катеринославській губернії 233 колонії, в Таврійській—329, Херсонській—182, Волинській—300 (крім того, у Волинській губернії була ще 161 німецька колонія на орендованих землях), в Київській — 41, Харківській — 18, Подільській — 8, Полтавській — 7, Чернігівській — 9².

Значна частина німецьких колоністів мала великі земельні володіння, багато колоністських господарств

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 7, арк. 211.

² К. Э. Линдеман, Прекращение землевладения и землепользования поселян-собственников. Указы 2-го февраля и 13 декабря 1915 г., 10, 15 июля и 19 августа 1916 г. и их влияние на экономическое состояние Южной России, М., 1917, стор. 130—131.

були куркульськими і тому вони підтримували білогвардійців у боротьбі проти Радянської влади.

Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. переселенці з Німеччини, що осідали на Україні, одержували від царського уряду по 65 десятин землі на кожну сім'ю, яка володіла цією ділянкою на подвірному праві¹. Але поступово серед німецьких колоністів йшло класове розшарування: одна частина колоністів бідніла і розорялася, а інша, навпаки, багатіла, скуповуючи земельні ділянки як у своїх співвітчизників, так і в українських поміщиків і селян, а також захоплюючи общинні угіддя які відводилися кожній німецькій колонії для спільного користування. Так, наприклад, німецький колоніст Яків Бішлер мав у Херсонському повіті 4 володіння, що складали в цілому 1072 десятини. П'ятий участок землі — 300 десятин він подарував своєму синові Отто Бішлеру². Колоністці Софії Шейфеле належало 600 десятин землі в с. Григорівці, Антоно-Кодинцівської волості, Одеського повіту³. Фрідріх Ралл і Христіан Міллер мали в Херсонській губернії приватновласної землі 1962 десятини⁴. Яків Зудерманн володів у Бердянському повіті, Таврійської губернії, величезною економією, яка у 1916 р. оцінювалася у 899 350 крб. Крім того, жінка Зудермана мала в Мелітопольському повіті дві економії, де було 3015 десятин землі⁵. Колоністу Ренпенінгу з села Приписне, Бердянського повіту, Таврійської губернії, належало землі на подвірному праві біля с. Пограничне понад 157 десятин та біля с. Приписне участок землі площею понад 29 десятин, на якому він побудував завод сільськогосподарських машин і знарядь. Крім того, йому належали на правах приватної власності 2500 десятин землі в Омському повіті, Акмолінської губернії, де він побудував цегельний завод

¹ Центральний Державний історичний архів у Ленінграді (далі — ЦДІАЛ), ф. 1483, оп. 1, од. зб. 17, арк. 25. 6 вересня 1800 р. цар Павло I видав жалувану грамоту німецьким поселенцям в Росії, у якій говорилося: «Виділені кожній сім'ї по 65 десятин придатної для обробітку землі затверджуємо їм в безспірне вічно потомствене володіння» (ЦДІАЛ, ф. 1483, оп. 1, од. зб. 12, арк. 23).

² ЦДІАЛ, ф. 1483, оп. 1, од. зб. 33, арк. 407; од. зб. 27, арк. 73, 74.

³ Там же, од. зб. 33, арк. 417; од. зб. 27, арк. 74.

⁴ Там же, од. зб. 32, арк. 51.

⁵ Там же, од. зб. 20, арк. 8, 9.

Völkerfreiheit.

Herangegeben von der Deutschen Gruppe der ukrainischen kommunistischen Partei (Spartakusgruppe) in Kiew.

Preis 60 Kop.

Freitag, den 20. Juni 1919.

Preis 60 Kop.

Was bedeutet eine landwirtschaftliche Kommune?

Es ist die Idee, dass nicht immer leicht zu verstehen ist, was eine Kommune eigentlich sein soll. In der Regel sind die Landwirte in der Ukraine... (text continues)

Es wird nicht nur sein, dass in einer Familie... (text continues)

Was es heißt, bedeutet es die Lösung einer... (text continues)

Das ist in kurzen Worten der Zweck der land... (text continues)

Die Landwirte sind mit den Augen haben... (text continues)

Es ist abgemacht worden, mit dem Wort die... (text continues)

Wollte jeder Bauer sich wirtschaften, wollte... (text continues)

Was es heißt, bedeutet es die Lösung einer... (text continues)

Das ist in kurzen Worten der Zweck der land... (text continues)

Die Landwirte sind mit den Augen haben... (text continues)

Was hat der Aufstand Machnows zu bedeuten?

Es ist die Frage Machnows, ob es über... (text continues)

Das ist die Frage, ob es sich lohnt, sich... (text continues)

Die Arbeiter, die heute mit den Arbeitern... (text continues)

Was die Ukraine bedeutet, ist ein... (text continues)

і розводив племінний скот¹. Петеру Гібнеру з села Олександрівська, Бердянського повіту, належала ділянка землі площею близько 65 десятин на подвірному праві і на праві приватної власності — понад 91 десятина². Значна кількість німецьких колоністів зберегла попередній наділ на подвірному праві — 65 десятин³.

Звичайно, що ця частина населення, захищаючи свої класові позиції, ставала на бік білогвардійців та інших ворогів трудового народу. В середині лютого 1919 р., наприклад, загін німців-колоністів кількістю 120 чоловік, з вісьма кулеметами виступив у районі Безюкового монастиря проти червоного партизанського загону⁴. Випадки виступу озброєних загонів німецьких колоністів проти Радянської влади були досить частими⁵.

Але була і досить значна частина таких колоністів, які розорилися, а їх землю прибрали до рук багатії — куркулі і поміщики. Так, наприклад, Іоганну Діку з села Ново-Молочанськ, Бердянського повіту, належав на подвірному праві тільки маленький клаптик землі площею 266 кв. сажнів, а сім'я його складалася з п'яти чоловік⁶. Дітріх Вінс з с. Сарматово, Богданівської волості, Таврійської губернії, володів наділом 1200 кв. сажнів, а сім'я його складалася з десяти чоловік⁷. Таких же розмірів ділянка землі належала у с. Суворовці, цієї ж волості, вдові Гелені Гейнріх, яка мала сім'ю з восьми чоловік⁸.

Таким чином, наведені вище факти яскраво свідчать про те, що серед німецьких колоністів йшло класове розшарування і що там була деяка кількість «таких елементів, на які Радянська влада в колоніях може спертися»⁹.

¹ ЦДІАЛ, ф. 1483, оп. 1, од. зб. 18, арк. 8, 9.

² Там же, арк. 203, 204.

³ Там же, арк. 305, 306; од. зб. 12, арк. 9, 10, 45, 46; од. зб. 17, арк. 21, 23, 25 та ін.

⁴ Газ. «Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины и Харьковского Совета рабочих депутатов» від 15 лютого 1919 р.

⁵ Газ. «Die Weltkommu» від 27 лютого 1919 р.

⁶ ЦДІАЛ, ф. 1483, оп. 1, од. зб. 18, арк. 43, 44.

⁷ Там же, арк. 198, 200.

⁸ Там же, арк. 305, 306.

⁹ ЦДАЖР СРСР, ф. 1318, оп. 1, од. зб. 622, арк. 31.

У довідці Комісаріату національних справ про німецьких колоністів у Поволжі за 1918 р. вказувалося, що серед цих поселенців є «наймані робітники, безземельні і малоземельні селяни, які живуть з ласки багатих», що «революція виявила серед колоністів класовий антагонізм», що «німецька сільська буржуазія боїться самоврядування й говорить, що воно гірше Російської Радянської влади»¹.

Спираючись на трудову частину колоністів, спартаківці створювали в німецьких поселеннях революційні комітети, розповсюджували серед німецького населення комуністичну літературу, розгортали агітаційно-масову роботу. Особливо активно діяли в цьому напрямі харківська, катеринославська і одеська німецькі комуністичні групи.

На одному з своїх засідань в кінці січня 1919 р. у Харкові німецька група КП(б)У, яка тоді вважала себе центральною партійною організацією для Радянської України, прийняла таке рішення: «У зв'язку з відправкою останніх німецьких військ вся діяльність групи концентрується на агітаційній і організаційній роботі серед німецьких колоністів, які живуть на території України... Вияснити в ЦК і ХК розташування німецьких колоній і командирувати негайно кількох товаришів для з'ясування умов роботи на місці, а на випадок можливості для початку роботи»².

У Харкові була організована з німецьких комуністів спеціальна агітаторська група, яка вела роз'яснювальну роботу серед німецького населення Харківщини і Катеринославщини, «щоб стримати німецьке населення від ворожих дій проти червоних радянських військ»³. Внаслідок цієї роботи комуністів у багатьох випадках «вдалося відвернути непотрібне кровопролиття»⁴.

Відчуваючи потребу в кваліфікованих пропагандистах і агітаторах для роботи серед колоністів, військовополонених і особового складу військових частин, Німецька комуністична група організувала у Києві

¹ ЦДАЖР СРСР, ф. 1318, оп. 1, од. зб. 622, арк. 26, 32.

² АІІП ЦК КП України, ф. 1, оп. 4, од. зб. 114, арк. 2.

³ Газ. «Die Weltkommune» від 13 березня 1919 р.

⁴ Там же.

спеціальні курси агітаторів, де й провадилась підготовка відповідних кадрів¹.

Комуністи з Катеринославської німецької групи розгорнули роз'яснювальну роботу серед німецького населення Миколайпольської волості, Катеринославської губернії, яке під впливом петлюрівської агітації чинило збройний опір наступаючим радянським військам. Спартаківцям вдалося «шляхом роз'яснювальної роботи ліквідувати конфлікт»².

12 лютого 1919 р. група спартаківців в Катеринославі організувала великий мітинг протесту в зв'язку з вбивством К. Лібкнехта і Р. Люксембург. Через три дні в Будинку зимового театру відбулися збори німецького населення, на яких один з німецьких комуністів зробив доповідь на тему: «Німецька революція і «Союз Стартака». Як на мітингу, так і на зборах активну участь брали німецькі колоністи³.

У червні спартаківці видали спеціальний випуск газети «Völkerfreiheit» для німецьких колоністів на Україні, в якому в популярній формі роз'яснювали ідею диктатури пролетаріату, форми колективізації сільськогосподарства, викривали і засуджували анархізм і розбійницькі дії Махна⁴.

Велику агітаційно-масову роботу розгорнула серед колоністів Одеська німецька комуністична група, яка видавала для німецьких поселенців Одещини спеціальну щотижневу газету «Вісті для німецьких колоністів»⁵. На середину липня 1919 р. вийшло 11 номерів цієї газети.

При Одеському ревкомі спартаківці організували німецький відділ соціального забезпечення, значна частина бюджету якого виділялася для допомоги сім'ям тих колоністів, які перебували в Червоній Армії, а також для охорони дитинства і материнства⁶.

¹ Газ. «Völkerfreiheit» від 2 серпня 1919 р.

² Газ. «Die Weltkommune» від 27 лютого 1919 р.

³ Там же.

⁴ Газ. «Völkerfreiheit» (Sonder Ausgabe für die deutschen Kolonisten in der Ukraine) від 20 червня 1919 р.

⁵ Газ. «Nachrichten für die deutschen Kolonisten». Herausgegeben von der deutschen Gruppe der Ukrainischen Kommunistischen Partei (Spartakusgruppe) in Odessa.

⁶ Газ. «Nachrichten für die deutschen Kolonisten» від 11 липня 1919 р.

Закликаючи німецьких колоністів активно допомагати Червоній Армії, одеські спартаківці писали у своїй газеті: «Кожний шматок хліба для Червоної Армії — це ще один камінь для фортеці міжнародного пролетаріату, яка допоможе забезпечити народам тривалий мир.

Erst erscheint wöchentlich.

Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!

Nachrichten

für die deutschen Kolonisten.

Herausgegeben von der Deutschen Gruppe der ukrainischen kommunistischen Partei (Spartakusgruppe) in Odessa.

Schriftleitung: Nowoselskaja Str. 88. Telefon Nr. 61 31.

Nr. 11.

Freitag, den 11. Juli 1919.

Preis 1 Kbl. 20 Kop.

Фотокопія заголовку газети «Nachrichten für die deutschen Kolonisten».

Кожний червоноармієць захистить життя своїм родичам і сестрам, принесе своїм дітям свободу і право»¹.

У серпні 1919 р., коли до столиці Радянської України — Києва насувалися білогвардійські банди Денікіна і Петлюри, німецькі спартаківці в Києві випустили спеціальну листівку, в якій зверталися до всіх німецьких робітників і селян, що перебували в той час на Україні, закликаючи їх із зброєю в руках підтримати Радянську владу. «Німецькі робітники і селяни, до зброї!—говориться в цій листівці... Товариші! Робітники і селяни! Жодного робітника, жодного селянина, де б він не мешкав, який дозволив би собі тепер залишитись осторонь. Усі до одного мусять піднятися і взятись за зброю!»².

¹ Газ. «Nachrichten für die deutschen Kolonisten» від 11 липня 1919 р.

² Матеріали Державного музею Революції в Москві, 3210/59, л. 123—11 ч.

Пізніше, у 1920 р., коли російські і українські трудящі напружували свої зусилля в боротьбі проти білополяків і врангелівців, одеські спартаківці, які в той час підпорядковувалися Одеському губпарткому¹, розгорнули серед німецьких колоністів Півдня України активну агітаційно-пропагандистську роботу. В одному із звернень німецьких комуністів м. Одеси до вчителів німецьких колоній говорилося: «...Радянський уряд передає виховання молоді повністю у ваші руки. Чому ж ви так байдуже ставитеся до тих заходів, яких вживає Радянський уряд, щоб завоювати довір'я бідняків і середняків?.. Ми закликаємо вас брати в міру можливостей участь в роботі Радянських органів, щоб установити справедливі соціальні відносини в колоніях і енергійно боротись з контрреволюційною пропагандою»².

В цілому ряді інших своїх листівок одеські німецькі комуністи зверталися до колоністів з закликом підтримати Радянську владу в боротьбі проти польських панів³ і проти Врангеля⁴, закликали їх «активно, пліч-о-пліч з російськими і українськими товаришами, під керівництвом Робітничо-селянського уряду будувати нове життя»⁵.

¹ Матеріали Державного музею Революції в Москві, 12035/94, л. 123—11 ч., 17.

² Там же.

³ Там же, 4223/72, л. 123—11 к. 2 и.

⁴ Там же, 5042/4, л. 123—11 к.

⁵ Там же,

ЗАКЛЮЧЕННЯ

Федерація іноземних комуністичних груп при Російській Комуністичній партії припинила свою діяльність на початку 1920 р., а групи іноземців-комуністів, що ще залишились у Росії, в організаційному відношенні були підпорядковані губернським комітетам РКП(б). «Тепер, звичайно, значення Федерації втрачає свою силу,— говорилося у звіті Центральної Федерації іноземних груп РКП(б) про роботу за 1919 рік.— Роботи серед військовополонених менше, бо й військовополонених менше. Основне завдання моменту — це виховати і спротагувати групи військовополонених, що залишилися в Радянській Росії. Після цієї роботи і Федерація відіме в тій формі, в якій вона існує, але її значення як першого предтечі здійснення практичного інтернаціоналізму залишиться назавжди»¹.

Даючи оцінку діяльності Федерації за 1918—1919 рр., звіт відмічає: «Об'єднання пролетарів — німців, угорців, чехів, югославів та інших — для спільної боротьби із зброєю в руках проти ворогів робітничої Росії — що це таке? Це практичний інтернаціоналізм... Перш ніж виникла грандіозна будова III Інтернаціоналу в Москві, рядові робітники і селяни різних національностей і країн об'єдналися в Федерації іноземних груп РКП,— це факт величезної ваги»².

У період завершення громадянської війни та припинення іноземної воєнної інтервенції велика кількість іноземців — німців, угорців, югославів, поляків, китай-

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 4, од. зб. 32, арк. 9.; «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 229.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 4, од. зб. 32, арк. 9.

ців та представників інших національностей — боролися в рядах Червоної Армії проти численних ворогів молоді Радянської Республіки¹. Німецькі робітники і селяни, як і трудящі інших країн, беручи активну участь у революційному русі разом з російськими і українськими пролетарями, переймали у них досвід боротьби за перемогу соціалізму.

Революційна діяльність Німецької комуністичної групи серед військ окупаційної армії, колишніх військово-полонених і колоністів на Україні була тісно зв'язана з революційним рухом німецького народу, була його складовою частиною, а також складовою частиною того величезного руху солідарності з Радянською Росією, Радянською Україною та іншими радянськими республіками, який охопив трудящих капіталістичного світу в період антирадянської інтервенції міжнародного імперіалізму.

Радянська країна вступила у своє п'яте десятиріччя, приступила до розгорнутого будівництва комуністичного суспільства. Але народи нашої батьківщини завжди пам'ятають тих трудящих зарубіжних країн, які «загинули в боротьбі з гнобителями», тих «героїв визволення пролетаріату»², як говорилося в звіті Центрального виконавчого комітету полонених у вересні 1918 р., які разом з народами Радянської Росії боролися на різних фронтах проти численних ворогів. «Народи нашої країни в суворій боротьбі відстояли завоювання Жовтня, — говорив М. С. Хрущов на ювілейній сесії Верховної Ради СРСР 6 листопада 1957 р. — Разом з трудящими Радянської Росії билися проти ворогів революції інтернаціональні частини, що склалися з революційно настроєних китайських, угорських, польських, югославських, фінських, румунських, німецьких, чехословацьких товаришів, трудящих інших країн, які перебували тоді в Радянській Росії. Велику підтримку молодій Радянській Республіці в боротьбі з білогвардійцями та інтервентами подали робітничий клас, трудящі всіх країн. Життя показало, що робітники і селяни, які відстою-

¹ «Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России (1917—1922)», стор. 231, 236, 242, 248, 307, 308, 311 та ін.

² ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 9, од. зб. 6, арк. 187.

ють свою владу, свої завоювання, якщо вони добре організовані і запалені ідеями соціалізму,— непереможні»¹.

В результаті великої перемоги радянського народу, а також народів інших країн, що пліч-о-пліч боролися в роки другої світової війни проти гітлерівського фашизму та японського імперіалізму, трудящі ряду країн Європи і Азії скинули ярмо капіталістичного і колоніального гноблення, стали господарями своєї долі, вступили на шлях соціалістичного будівництва.

Будують соціалістичне суспільство і трудящі Німецької Демократичної Республіки, де на руїнах колишньої фашистської держави виникла у жовтні 1949 р. перша в історії Німеччини держава робітників і селян. Виступаючи на V з'їзді Соціалістичної Єдиної Партії Німеччини, Вальтер Ульбріхт говорив: «В одній частині Німеччини ми уже в основному створили основи соціалізму. Те, що у свій час проголосили Карл Маркс і Фрідріх Енгельс, те, за що Карл Лібкнехт, Роза Люксембург і Ернст Тельман віддали своє життя, за що Рудольф Брейтшейд і багато інших діячів соціал-демократичної партії йшли на смерть, за що Генріх Манн і численні представники інтелігенції приносили великі жертви з боротьби проти німецького фашизму,— те зараз стає дійсністю в Німеччині»².

Беруть активну участь у будівництві нового соціалістичного ладу в Німецькій Демократичній Республіці і ті представники старшого покоління німецького робітничого класу, які сорок років тому разом з російськими і українськими трудящими із зброєю в руках відстоювали завоювання Великої Жовтневої соціалістичної революції в Росії від посягань внутрішньої і зовнішньої контрреволюції. На різних ділянках громадського життя Німецької Демократичної Республіки працюють колишні червоноармійці-інтернаціоналісти, що билися колись у складі інтернаціональних загонів проти білочехів і Колчака, проти Денікіна і Петлюри, проти польських панів і врангелівців.

¹ М. С. Хрущов, Сорок років Великої Жовтневої соціалістичної революції, К., 1957, стор. 7.

² W. Ulbricht, Der Kampf um den Frieden, für den Sieg des Sozialismus, für die nationale Wiedergeburt Deutschlands als friedliebender demokratischer Staat, газ. «Neues Deutschland» від 11 липня 1958 р.

Як найдорожчий скарб зберігають вони все те, що нагадує їм буремні роки громадянської війни в Росії, все те, що зв'язувало їх з перебуванням у лавах Червоної Армії — армії робітників і селян, де кров'ю цементувалась дружба міжнародного пролетаріату, де народжувався і зміцнів пролетарський інтернаціоналізм.

Старий кадровий робітник Фріц Шварц, який у складі однієї інтернаціональної частини боровся за владу Рад на Україні в 1918 р., з великою гордістю розповідає молоді свого рідного міста Еберсвальде про бойові діла інтернаціоналістів у роки громадянської війни в Росії. До цього часу Шварц зберігає стару форму червоноармійця, в якій він повернувся до Німеччини. Фріц Шварц зберігає також свою фотографію часів служби у Червоній Армії. Ні арешти бандами Нюске, ні чорні дні фашистського режиму, під час якого він сидів у тюрмі, не змогли вбити у Фріца Шварца віри в те, що справа соціалізму, за яку він боровся у 1918 р. разом з російськими і українськими трудящими в Росії, рано чи пізно переможе і у нього на батьківщині — в Німеччині. Ця віра допомагала йому боротись проти капітлівців у 1920 р., ця віра привела його у 1923 р. до лав Комуністичної партії Німеччини, вона надавала Фріцу Шварцу сил у боротьбі за права німецького пролетаріату в численних робітничих акціях і страйках, з цією вірою він пережив у фашистському застінку, де намагалися зломити його революційний дух, страшні роки коричневої чуми¹.

До цього часу зберігає свій партійний квиток Російської Комуністичної партії (більшовиків) і Рудольф Шленкер, членом якої він був з 1917 р., коли, перебуваючи в інтернаціональному з'єднанні Червоної Армії, боровся проти ворогів молодієї Республіки Рад².

Робітничий клас і трудяще селянство Німецької Демократичної Республіки, перебуваючи на передньому краї соціалістичного табору, на «відкритій лінії основної боротьби між двома світовими системами в Західній Європі»³, твердо стоять на шляху будівництва соціалізму, запорукою чого є непорушна дружба з Радян-

¹ Матеріали «БСЭ».

² Там же; Матеріали Інституту марксизму-ленінізму при ЦК СЄПН.

³ Журн. «Коммунист», 1958, № 10, стор. 61.

ським Союзом і всіма країнами соціалістичного табору. «Німці Східної Німеччини не хочуть повертатись до старого життя,—говорив М. С. Хрущов у своєму заключному слові на XXI з'їзді КПРС.— Ми з розумінням ставимось до їх інтересів, підтримували і будемо підтримувати Німецьку Демократичну Республіку»¹.

Під марксистсько-ленінським прапором інтернаціоналізму, який розвивався над представниками різних національностей, в тому числі і німців, що боролися за встановлення і зміцнення Радянської влади в Росії, нині трудящі всіх країн впевнено йдуть до нових перемог соціалізму і комунізму.

¹ М. С. Хрущов, Про контрольні цифри розвитку народного господарства СРСР на 1959—1965 роки. Доповідь і заключне слово на позачерговому XXI з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу 27 січня і 5 лютого 1959 р., Держполітвидав УРСР, К., 1959, стор. 157.

ЗМІСТ

Вступ	5
-----------------	---

Розділ I.

Революційний рух серед німецьких військовополонених і німецьких окупаційних військ в Росії та на Україні до Листопадової революції в Німеччині у 1918 р.	20
«Спартак» закликає німецький пролетаріат до боротьби з імперіалістами і соціал-зрадниками . . .	20
За завоювання Жовтня, на допомогу російському пролетаріату (листопад 1917 р. — листопад 1918 р.).	30

Розділ II.

Революційна діяльність спартаківців на Україні після Листопадової революції в Німеччині (листопад 1918 р. — вересень 1919 р.)	52
Піднесення революційного руху серед німецьких окупаційних військ і активізація революційної діяльності серед колишніх військовополонених під впливом Листопадової революції в Німеччині 1918 р. . .	52
Газети спартаківців «Die Weltkommune» і «Völkerfreiheit»	65
Діяльність спартаківців серед солдатів окупаційної армії і колишніх військовополонених у 1919 р. . .	82
Спартаківці і формування інтернаціональних частин на Україні.	106
Діяльність спартаківців серед німецьких колоністів на Україні	122
Заключення	130

Кулинич Иван Маркович,
Кошик Митрофан Митрофанович
**Революционная деятельность немецкой коммунистической группы «Спартак»
на Украине (1918—1919 гг.)**
(На украинском языке)

Друкується за постановою вченої ради Інституту
історії Академії наук Української РСР

Редактор видавництва В. І. Петров

Технічний редактор М. І. Єфімова

Коректор М. М. Друченко

БФ 23389. Зам. 2311. Вид. № 286. Тираж 3000. Формат паперу 84×108/20. Фіз.
друкарськ. аркушів 4,25. Умовн. друк. арк. 6,97. Обл.-видавн. аркушів 7,27.
Підписано до друку 19.XII. 1959. Ціна 1 крб. 70 коп.

Друкарня Видавництва АН УРСР, Київ, вул. Репіна, 2.

ПОМИЛКИ

Стор.	Рядок	На д р у к о в а н о	Т р е б а
17	10 зв.	СРСР	в СРСР
39	4 зв.	рехстагу	рейхстагу
134	11 зв.	всіх країн	всіх соціалістичних країн